KRITISK EXPOSITION

AF

BENJAMIN HÖIJERS KONSTRUKTIONSFILOSOFI

I RELATION TILL

DEN SAMTIDA TRANSSCENDENTALA SPEKULATIONEN.

AKADEMISK AFHANDLING

AF

EDVARD J:SON LEUFVÉN.

STOCKHOLM
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
1897.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548913_0019

KRITISK EXPOSITION

AF

BENJAMIN HÖIJERS KONSTRUKTIONSFILOSOFI

I RELATION TILL

DEN SAMTIDA TRANSSCENDENTALA SPEKULATIONEN.

AKADEMISK AFHANDLING,

SOM MED TILLSTÅND AF VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPSALA HUMANISTISKA SEKTION,

FÖR VINNANDE AF FILOSOFIE DOKTORSGRAD

FRAMSTÄLLES TILL OFFENTLIG GRANSKNING

LÖRDAGEN DEN 15 MAJ 1897 KL. 4 E. M.

Å AUDITORIUM N:O V

AF

EDVARD J:SON LEUFVÉN

FILOSOFIE LICENTIAT AF VESTMANLANDS OCH DALA LANDSKAP.

STOCKHOLM
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
1897.

ACAD.
LUGD. BAT.
BIBL.

INLEDNING.

Biografi och Karakteristik.

Med hänvisande till de eleganta och sympatiska teckningar af Höijers lif, som redan gjorts af Bygdén och Nyblæus, kunna vi här saklöst nöja oss med att erinra om de vigtigaste data i hans omvexlande och skiftesrika lefnad.

Benjamin Carl Henrik Höijer föddes i Lilla Klingsbo i St. Schedevi socken i Dalarne den 1 Juni 1767[1].

[1] För curiositetens skull och för att på samma gång gifva en föreställning om den krets ur hvilken han utgått och af hvilken han erhållit sin uppfostran, kan här anföras hans dopsedel i utdrag ur ofvannämda församlings kyrkoarkiv, hvilken blifvit förf. benäget meddelad af D:r V. Samuelsson:

»Benjamin Carl Henric Höjer, f. 1 Juni 1767, döpt $^{2}/_{6}$ i Lilla Klingsbo. Fadren: Bataljonspredikanten Magister Henric Höjer. Modren: Sophia Margareta de Brenner.

Faddrar: Lagman Pehr Sernander, Professor M:r Samuel Duræus i Upsala; Bataljonspredikanten vid Cavallerie, Magister Johan Fr. König; Notarien Carl de Brenner; Assessorskan Maria Aurora von Schantz, f. de Brenner; Captenskan Maria Sophia de la Chapelle, f. König; Rådmansenkan fr. Arboga, Kristina Heiser (?) f. Höjer; Fröken Märtha Eleonora de Brenner».

I anledning häraf kan påpekas, att namnet Höijer den tiden stafvades utan »i»; då emellertid detta sedan ändrades, har här följts den stafning som Benj. Höijer sjelf nyttjat.

Vidare kan anmärkas en liten inadvertens, hvartill samtliga Höijer-biografer gjort sig skyldiga, då de uppgifvit hans födelseort till Klingsbo. Enligt hvad förf. från trovärdigt håll har sig bekant, äro dessa båda platser bestämdt skilda, hvadan sålunda för nog grannhetens skull hans födelseort bör angifvas så, som här ofvan skett.

Efter genomgången skoltid i Vesterås inskrefs han år 1783 såsom student i Upsala inom Vestmanlands och Dala nation derstädes, hvars inspektor han sedan var mellan åren 1809—1812. Den filosofiska graden aflade han 1788 och blef året derefter kallad till docent i praktisk filosofi af prof. Boëthius, efter att hafva utgifvit sin afhandling: »Quid artibus elegantioribus mores debeant». Sedan han 1798 utnämts till adjunct i teoretisk och praktisk filosofi, anmälde han sig såsom sökande till den genom prof. Christiernins frånfälle lediga professuren i teoretisk filosofi, men blef, såsom å högsta ort misstänkt för samhällsvådliga tänkesätt[1], förbigången för »en enfaldig Gymn. Adjunct från Kalmar, Högmark». Vid denna tid företog han sig ock sina begge utländska resor till Tyskland och Frankrike, der han sammanträffade med Transscendental-filosofiens förnämsta koryfeer; säkerligen torde man gifva oss rätt deri, att dessa resor varit för Höijers utveckling af den mest ingripande betydelse. Efter återkomsten till Sverige 1802 sökte han fåfängt så väl professurer som mera underordnade platser. Dessa ständiga motgångar i befordringsväg så ock trycket af ekonomiska svårigheter kunde icke annat än fördystra hans lynne. Kom så härtill att han i Upsala mest lefde i ensamhet och ej heller i ett husligt lif fann motvigten mot den bitterhet och mennisko-fiendtlighet, som mer och

---

[1] *Hammarsköld:* »Men Höijer var ett snille, och en philosoph: tvenne hufvudskäl att göra honom förhatad af dåvarande Regerings skuggrädda och vidskepliga politik, som ansåg geniet för ett vådligt öfverflöd i allmänhet, och särdeles i en undersåtes hufvud — — — En tänkare hade således, under dylika förhållanden, ingen rättvisa att vänta.»

Schelling, S. W. V, pag. 151: »Allein der Scharfsinn, die vollkommene Sachkenntniss, das lebendige Interesse für Wissenschaft und deren Verbreitung, die Gabe des klaren und anschaulichen Vortrags, und dergleichen, sonst vielleicht unschädliche Eigenschaften, sind doch freilich nur untergeordnete Züge im Bild eines rechtlichen Professors. Nur ein Mann, dem das Lob der Moderirtheit gebührte, verdiente das Glück- und die Ueberraschung, zum Lehrer der Philosophie ernamt zu werden.»

mer grep honom, kan man icke förvåna sig öfver det omdöme som fälles om honom af Palmblad: »också var han egoist, stolt och egenkär, mera egnad att inge beundran än vänskap och tillgifvenhet»[1].

Emellertid började en hoppfullare tid, när han ändtligen efter Gustaf IV Adolfs afsättning utnämdes till professor i teoretisk filosofi vid Upsala Universitet. Af den löftesrika utveckling, som man då kunnat med fog förespå den svenska filosofien, vardt dock föga; sjuklighet böjde honom mer och mer till dess han helt plötsligt afled den 13 Juni 1812 i Upsala, der han ock ligger begrafven.

* * *

Att söka gifva en fullt trogen bild af Benjamin Höijers karakter, är ett företag, hvars vanskligheter äro alltför stora, för att förf. skulle våga detta. Jemställer man med hvarandra det behag och rent af älskvärda galanterie, som utmärker t. ex. hans brefvexling med dåvarande prosten, sedermera ärkebiskopen, friherre Rosenstein (eller egentligen hans friherrinna) med den ofta nog hänsynslösa och bittra ton, som genomgår det mesta af hans öfriga skrifter, kan man icke undgå att förvånas öfver den motsägelse, som synes hafva rådt inom honom. Omdömena om Höijer såsom menniska hafva ock utfallit ganska olika. Så t. ex. har Hammarsköld knappast ord nog lofprisande att upphöja honom; i hufvudsak instämmer med honom Nyblæus, som derjemte söker rättfärdiga och urskulda honom för de beskyllningar, som mot honom rigtats. Tvärtom gifver Palmblad af hans lif en skildring, som låter honom såsom enskild person framträda i en föga ljus dager, (som t. ex. dylika uttryck: »hans helsa, undergräfd af ungdomsutsväfningar, blef mer och mer vacklande — — —; hans ansigte var fint bildadt, uttrycksfullt och bar snillets pregel; men häftiga lidelser och en icke sparad ungdom gåfvo uttrycket

[1] Höijer afled neml. ogift. Detta synes dock, att döma efter några antydningar hos Crusenstolpe, icke ha berott på honom sjelf.

för mycken hvasshet och kantighet» etc.)[1]. Skulle vi för vår del söka ett svar på denna något grannlaga fråga, kunna vi icke finna annat än att den Palmbladska åsigten, huru nedslående den är, äger starkaste skälen för sig. (Såsom en för sig tillräcklig vindication häraf, hänvisa vi till åtskilliga ställen i hans otryckta manuskript.) Man kan i detta fall endast beklaga, att så mörka skuggor hvila öfver den man, som i sin filosofiska verldsåsigt var en så bestämdt prononcerad förkämpe för idealism. I denna hans brist på sjelfbeherskning, kan man väl ock till stor del söka orsaken till det tragiska skimmer, som hvilar öfver Benjamin Höijers minne, och som gör att bilden af den samtida tyska filosof, med hvilken Höijer så väl i sin spekulation som ock till sin hela individuella anläggning företer alldeles afgjorda och otvetydiga beröringspunkter, Fichte, verkar oändligt mycket mer sympatiskt och tilldragande.

En af Höijers samtida fanns dock, som säkerligen gifvit en så vidt möjligt opartisk och objektiv karakteristik af honom, nemligen Erik Gustaf Geijer; denne hade för afsigt att teckna Höijers minne, men deraf vardt emellertid intet. I senare tid var ock en dylik skildring påtänkt af ingen mindre än Viktor Rydberg (för Svenska Akademien)[2] något, som ej heller någonsin kom till utförande. Man kan endast beklaga, att dessa för en dylik uppgift så väl kvalificerade personer af omständigheterna tvingades att afstå från en uppgift, som äger för den svenska filosofiens historia så afgjord betydelse.

---

[1] Jfr. för öfrigt artikeln »Joseph Höijer» i Biographiskt Lexicon!
[2] Enligt af prof. K. R. Geijer förf. benäget meddelad uppgift.

Källor.

1) Höijers manuskript å Upsala Universitets Bibliotek, i dess katalog betecknade med P. 45—54, innehållande:

Föreläsningar:

a) Kants Metaphysik för Seder efter Boëthii öfversättning. V. T. 1796. P. 45.

b) Philosophiens Historia, troligen hållna H. T. 1799; defekta första häftet[1].

c) Philosophiens principer. V. T. 1803.

d) Enskilda Förel. i Uppfostringsläran. V. T. 1803.

e) Förel. öfver Smakens och Konsternas Philosophie. V. T. 1804. P. 46.

f) Förel. i Moralphilosophien. H. T. 1805.

g) Offentl. Förel. i Moralphilosophie. V. T. 1806. P. 47.

h) Förel. öfver Sköna Konstens Phil. H. T. 1807; andra gången H. T. 1810.

i) Offentl. Förel. öfver Phil. Hist. H. T. 1808. P. 48.

k) Enskilda Förel. öfver Philosophiens upphof, natur och förhållande till andra kunskapsarter, principer, vetenskapliga form och metod. H. T. 1808. P. 49.

l) Inledning till Philosophien (utan öfverskrift af H.).

m) Enskilda förel. i spekulativa Physiken. V. T. 1810.

n) Om skön Konst.

o) Offentl. Förel. i Transscendentalphilosophie. V. T. 1812.

p) Inledn. till Philosophien i ensk. Förel. H. T. 1809.

q) Philosophiens Historia. 1794 (slutar med medeltiden). P. 50.

r) Aestetiska afhandlingar: Om skön konst. P. 51.

---

[1] Denna defekthet synes inskränka sig till en felande rubrik.

P. 52. *Strödda Afhandlingar:*

a) Om uppfostran.

b) Naturphilosophien.

c) Anteckningar från Fichtes föreläsningar ifrån den 23 aug. 1798[1].

d) Om Handling.

e) Undersökning, huruvida den philosophi, hvars grundteckning är gifven i Afhandlingen om den Philosophiska Constructionen, bör få namn af idealistisk.

f) Anmärkn. hörande till prosodi och versifikation.

g) Om ett pragmatiskt afhandlingssätt i Historien.

h) Comparatic aestetica etc.

P. 53. i) Försök att förklara Sköna Konstens upphof.

k) Magisterfrågan vid promotionen.

l) Om Historiens ändamål.

m) Project m. m.

n) Om Luxe.

o) Recensioner.

P. 54. p) Reseanteckningar:

i Tyskland.

i Holland och Frankrike.

2) Benj. C. H. Höijers Samlade Skrifter I—V Sthlm 1825—1827.

3) Tidskriften »Phosporos» III.

4) Svenskt Biografiskt Lexicon; Svenskt Biografiskt Handlexicon (Hofberg).

5) *Atterbom*, Samlade Skrifter. V.

6) *Hvasser*, Valda Skrifter II.

7) *Malmström*, Grunddragen af Svenska Vitterh. Hist.

8) *Fryxell*, Bidrag till Sveriges Litteraturhistoria.

9) *Crusenstolpe*, Karakteristiker.

10) Vesterås Stifts Tidningar år 1818.

11) Tidskriften Skandia år 1833.

---

[1] Dessa finnas ej i Bibliotekets katalog upptagna.

12) *Schelling*, Sämmtl. Werke. I, V.

13) Rosensteinska brefvexlingen i Upsala Univ. Bibl.

14) Hammarsköldska brefvexlingen à Kongl. Bibl. i Stockholm.

15) *Hammarsköld*, Hist. anteckn. rörande Fortgången och Utvecklingen af det Philosophiska Studium i Sverige etc.

16) *Schinkel-Bergman*, Minnen.

17) *Grubbe*, Recension af Benj. Höijers afhandl. om den phil. constructionen (på svenska, jemte fragment af en på tyska) i manuskript å Upsala Univ. Bibl., i dess katalog betecknad: P 64.

18) *Börje Norling*, Nya Skolan, bedömd i Litteraturhistorien.

19) *Bygdén*, Benjamin Höijer. En kort framställning af hans lefnad och fil. ståndpunkt. Diss.

20) *Nyblæus*, Den filosofiska forskningen i Sverige etc. I, 2.

21) *Hjärne*, Götiska Förbundet.

22) Nordisk familjebok, art. »Höijer» (af Nyblæus).

23) *Geijer*, *Er. Gustaf*. Samlade Skrifter.

24) *Atterbom*, Studier till Philosophiens Historia och system.

25) Philosophische Monatschefte, Herausg. von Schaarschmidt. Bd. XV. Leipzig 1879.

Granskning af dessa källor.

Såsom ofvanstående litteraturförteckning gifver vid handen är det material, hvaröfver den moderna Höijer-kritiken äger att förfoga, till kvantiteten ganska betydande. Söker man emellertid något närmare göra sig reda för värdet och beskaffenheten af detta material, kommer man snart vid ett dylikt kritiskt skärskådande till den upptäckten, att ett flertal af de här ofvan angifna, mer eller mindre fullständigt utförda monografier öfver Benj. Höijer, äro skäligen värdelösa, så snart frågan gäller att rent objektivt-vetenskapligt utreda hans plats och betydelse i filosofiens och öfver hufvud i hela den svenska bildningens historia; detta omdöme äger par préférance sin tillämpning på de källor, som härflyta från århundradets förra hälft. Flertalet af dessa teckningar äro antingen i torr, krönikeartad stil hållna expositioner af hans yttre lefnadsomständigheter (t. ex. Vesterås Stifts Tidningar år 1818) eller ock loftal i fosforismens bombastiska anda öfver en, som fosforisterna sjelfva i mangt och mycket räknade såsom sin anhängare; den mest typiska exponenten häraf är den af Hammarsköld författade och i tidskriften »Phosphoros» för år 1813 införda nekrologen öfver Benj. Höijer, »den man, som genom sina ovanliga egenskaper och oberäkneliga verkningar förtjenar att kallas sitt fäderneslands ära och stolthet», ett loftal, hvars hela anläggning är tillräckligt karakteriseradt af det motto, som Hammarsköld gifvit det (från Lucretius):

»Quem — — — — nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit Coelum, sed eo magis acrem
Virtutem irritat animi — — —»

Jemföres härmed det griftkväde af samme man »Vid C. B. H. Höijers graf», som finnes i hans skrifter, och som

här kan anföras, då det icke förut synes hafva blifvit uppmärksammadt:

»En otacksam, men älskad jord här i skötet fördöljer
Ädle Höijer! ditt stoft. Eviga visheten tog
Dock ditt egentliga sjelf i sin famn, och sanning och skönhet
I ursprunglig idé, löna de jordiska kval,
Medan vi här vid din graf, betagne af häpnad och saknad,
Sen vi förlorat den, fatta den skatt vi ha ägt»,

så ock om dessa Hammarskölds omdömen om Höijer jemställas med Atterboms ungefär liknande (se Bygdén, pag. 33—34![1]), så torde man utan vidare instämma med oss deri, att dessa källor äro för en kritisk Höijer-forskning af ganska tvetydigt värde. I allmänhet har Benjamin Höijers ställning till fosforisterna varit en ganska omdebatterad fråga. Då utredandet häraf emellertid icke faller inom denna afhandlings plan, hänvisas till Börje Norlings arbete Nya Skolan etc., hvars deri uttalade åsigt, såsom till sin vetenskapliga giltighet med plausibla skäl styrkt så ock genom sin fullt objektift-kritiskt hållna anläggning, säkerligen är i ifrågavarande fall den enda soutenabla.

För öfrigt betraktade fosforisterna jemte åtskilliga andra hans förnämsta betydelse ligga i det estetiska gebietet, låt vara med en filosofisk anstrykning. Detta visar sig särskildt i den upplaga af Höijers samlade skrifter, som utkom åtskilliga år efter hans död, innehållande dels af förf. sjelf under lifstiden offentliggjorda uppsatser och afhandlingar, dels ett urval ur hans manuskript, ett urval, som mera synes gjordt i afsigt att vindicera åt honom plats såsom banbrytare inom estetiken, än såsom en filosof par préférance. Utgifvaren af dessa skrifter, prof. Joseph Höijer, har verkligen i afseende på de estetiska afhandlingar, som — ofta nog i ofullbordadt skick — förefinnas i hans manuskriptsamling, tagit ad notam Hammarskölds yttrande: »det minsta fragment efter ett sådant snille äger det dyrbaraste värde för vetenskap och mensklighet»; deremot saknar

[1] Jfr. Atterbom: »Man begår icke någon orättvisa med det påstående, att Höijer hade ett större snille än Fichte!»

man med förvåning åtskilliga arbeten af rent spekulatift innehåll, som tvifvelsutan väl försvarat sin plats derstädes[1].

Såsom man kan vänta, är ock Schellings omdöme om Höijer i väsentlig mån lika med hans vapendragares i Sverige, i det hans recension af »Phil. Constr.» vimlar af ståtliga exclamationer (t. ex.: »Er legitimirt sich — — als ächter Kenner der Philosophie und als Schriftsteller, der einen Rang unter den wahren Denkern verdient».) hvadan således äfven denna källa bör med en viss varsamhet upptagas.

I skarpaste motsats mot dessa personers ställning till Höijer stå Grubbe och Love Almqvist. Om den förre är emellertid att märka, att det personliga förhållandet mellan honom och Höijer var af den beskaffenhet, att man har anledning misstänka, att Grubbe, som visserligen måste erkännas vara en synnerligt aktningsvärd karakter, möjligen låtit sig vid sitt bedömande af Höijers filosofi ledas af ej fullt opartiska känslor mot *personen* Höijer; kommer så härtill, att han bedömer konstruktionsfilosofien exclusift från Schellingiansk ståndpunkt, torde väl Grubbes omdöme om Höijer icke obetingadt vara egnadt att ingifva fullt förtroende. Hvad åter angår Love Almqvists artikel i »Skandia», måste visserligen erkännas, att han deri visar en mycket skarp blick för den Höijerska filosofiens så väl förtjänster som fel, men då denna uppsats mer är hållen i populär konversationston, än den är en på egentlig vetenskaplig basis grundad kritik af denna filosofi, blir ej heller denna för Höijer-kritiken af någon större och mera afgörande betydelse, ehuru man villigt torde kunna medgifva, att den har många ganska förträffliga uppslag och synpunkter.

* * *

På grund af denna här ofvan, mera antydningsvis skizzerade, än i fullständig form utförda, kritiska gransk-

[1] Man torde kunna fråga, huruvida dessa rent fil. afhandlingars svårläslighet varit ett afgörande skäl för deras uteslutande?

ning af dessa källors objektiva värde för Höijerkritiken, hvilken granskning torde i det följande delvis erhålla sin vederbörliga komplettering och motivering, torde med tillräcklig evidens framgå, att frågan om Höijers betydelse såsom spekulativ filosof näppeligen kan anses vara fullt afgjord.

Lösningen af denna tvistefråga torde endast kunna gifvas genom en så vidt möjligt är in specie utförd kritisk exposition af hans filosofis förhållande till samtida rigtningar i filosofiens historia, eller till den stora strömning i Tyskland, som med ett gemensamt namn plägar sammanfattas såsom Transscendentalfilosofi, då densamma först i ljuset af den samtida filosofiska utvecklingen kan till sitt objektiva värde bedömas.

En blick på den svenska filosofien så väl före som efter Höijer, i fall man nemligen (något, som åtminstone Hammarsköld vill söka göra troligt) kan tala om en svensk filosofi före Höijer eller före Boëthius, i betydelse af ett i formelt afseende utfördt vetenskapligt system, visar osökt, hurusom dennes mer utpreglade epoker äro mer eller mindre individuelt färgade uttryck af de filosofiska hufvudströmningar, som vid motsvarande tid gjort sig gällande inom den samtida fil. utvecklingen och ifrån de kontinentala filosoferna hemtat sina impulsiva begrepp.

Såsom vindication af detta påstående kan jemställas följ. serie:

Cartesius — Anders Rydelius
Leibniz — Wolff — Leopold, Rosenstein.
Kant — Boëthius
Schelling — Grubbe.

Om så är förhållandet, torde man väl hafva anledning att äfven på Benj. Höijer applicera en dylik universellare synpunkt.

Denna uppgift har ock blifvit till sin allmänna betydelse insedd af Bygdén (pag. 60), då han afslutar sin afhandling med dessa ord: »Det blir nu närmaste uppgiften att anställa en jemförelse mellan Höijer och Fichte, att se till,

huruvida Höijer i principielt afseende skiljer sig från Fichte, samt — då det allmänna framsteget inom den Fichte—Schellingska—Hegelska riktningen hufvudsakligen bestämmes af den teleologiska synpunkt, som hos Schelling och Hegel gör sig gällande, — att afgöra, huru mycket han kan sägas i detta hänseende hafva närmat sig Schelling och Hegel.

Denna uppgift är emellertid af Bygdén endast antydd, men ej utförd.

Den, som emellertid åt problemet i dess ofvan framstälda fattning, har gifvit ett närmare utfördt svar på vetenskaplig grundval, är prof. Nyblæus, som genom sin framställning af Höijers filosofi först har gjort ett försök att rent objektift-kritiskt bedöma den svenska filosofien från den universellare synpunkten af dess förhållande till den fil. utvecklingen i det hela. Föregående Höijer-skribenter hade nemligen bedömt honom uteslutande från sin egen ståndpunkt och antingen i honom sett en filosof, som mägtat, oberoende af utlandets fil. strömningar, på svensk mark skapa ett sjelfständigt system, eller ock nedsatt honom till en blott dilettant, hvars försök att lösa det filosofiska problemet, resp. problemer, inom en ej alltför långt aflägsen framtid skulle nedsjunka i glömska, sålunda å ömse håll abstraherande från systemets historiskt—psykologiska genesis.

Om sålunda här uttryckligen måste erkännas, att prof. Nyblæus i egentlig mening är den förste, som af denna fråga gifvit en utförligare framställning och härutinnan sökt med verkliga skäl vindicera sin åsigt om Höijers förhållande till den tyska Transscendentalismen, så måste dock å andra sidan det medgifvandet göras, att jemväl öfriga auktorer, låt vara mer eller mindre sporadiskt, till ifrågavarande problem prononcerat sin ställning.

Ett egendomligt förhållande är emellertid, att de, i fråga om de tyska filosofer, som kunna anses hafva influerat på Höijers spekulation, sins emellan hafva ganska divergerande meningar.

Såsom belysande detta, sammanföres här nedan en profkarta öfver de olika åsigter härutinnan, som af åtskilliga författare uttalas om Höijers filosofi i allmänhet, (således icke med specielt afseende på hans konstruktionsfilosofi).

Atterbom: — — — »Det har blifvit min öfvertygelse, at Höijer skulle, om han fått lefva i tio år till, hafva satt fulländningens stämpel på Schellings eviga byggnad.»

Erik Gustaf Geijer: »Höijer har utgått från Fichte; han är både inom Fichtianismen och Schellingianismen den kritiska filosofen; han har gått utom Fichte och på visst sätt äfven utom Schelling och skulle, om han haft att fägna sig at ett lyckligare läge, utan tvifvel med allas erkännande i filosofiens historia intagit den plats, som han ändå, för det djupare omdömet, der eger och kommer att bibehålla.

Schelling: »Merkwürdig ist, wie der Verfasser, der seinen Weg von Fichte aus genommen hat, — — — auch dem Geiste und der Sache nach über den Fichteschen Idealismus hinausgeführt worden ist.»

Bygdén: Höijer först Kantian, 1796 Fichtean: Vi finna af det ofvan anförda, huru i det hela Fichte varit för hans filosofiska ståndpunkt bestämmande»; om hans sista afhandlingar yttras: »dessa ingifva förmodan, att dess författare, om han lefvat, skulle gått öfver Schelling och Hegel;» — — det är ovedersägligt, att i den förekomma ansatser till en högre ståndpunkt, än den han i sin filosofiska konstruktion intar, men å andra sidan röjer sig ingen genomgående grundtanke — — —.»

Malmström: Höijer intager i filosofiens historia en sjelfständig plats: »uppfostrad i den Kantiska filosofien, emottog han visserligen inflytelser af så väl Fichte som Schelling, dock aldrig med det undergifna bifall till deras läror, att de kunde förändra hans position såsom oberoende sjelftänkare.» — — —

Nyblæi åsigt härutinnan är så pass tydligt angifven och väl så allmänt känd, att den icke behöfver genom hänvisande till särskilda »Belegstellen» exponeras, utan kan i

korthet angifvas vara denna: Höijer har genom kännedom om den kritik af Kantianismen, som presterades af Aenesidemus, Maimon och Jacobi, kommit till insigt om detta systems brister, samt i anledning häraf, »redan innan han gjorde bekantskap med Fichtes skrifter utarbetat det fil. system, som är uttryckt i hans arbete »Om den Phil. Constructionen», och som »väsentligen anteciperade den ståndpunkt, hvilken Schelling — ett år senare — intog i »System des transscendentalen Idealismus» (sålunda varit capabel af att från Kantian directe blifva Schellingian, i hvilket fall den hiatus som synes uppstå i hans fil. utveckling, endast behöfver utfyllas genom ett hänvisande på Aenesidemus etc.(?); den face af hans utveckling hvaraf arbetet »De systemate» kan anses vara den adæqvata exponenten, utgör hufvudsakligen en antecipation af Hegel[1].

I anledning af dessa här ofvan releverade sins emellan ganska litet öfverensstämmande åsigter, blir den par préférance kritiska punkt, till hvilken Höijerforskningen äger att så vidt möjligt är, bestämdt prononcera sin ställning, den, huruvida relationen mellan honom och den samtida transscendentala spekulationen i Tyskland är den att Höijer står, såsom »en sjelfständig medarbetare» till denna filosofis främsta män, Fichte och Schelling, eller å andra sidan måste så fattas, att han, låt vara med en i smärre punkter relativ grad af sjelfständighet, arbetat på grundvalen af denna filosofi, som sålunda varit för hans eget system i dess hufvuddrag afgörande och bestämmande, i hvilket fall man

[1] Häruti instämmer Høffding: »Seine Stellung in der Geschichte der Philosophie ist dadurch bezeichnet, dass er die Ideen Fichtes, Schellings und Hegels successive anticipirt und so für sich dieselbe Bahn beschreibt, welche in Deutschland mit tieferer Durchführung und in reicherer Fülle von jenen drei Denkern durchlaufen wurde». Høffdings ifrågavarande uppsats, som förnämligast synes afse att af Boströmianismen gifva en framställning och kritik, stöder sig i afseende på de tidigare svenska filosoferna på Nyblæi framställning. (Jfr. t. ex. art. Höijer i Nordisk Familjebok, der nyss citerade yttrande af Høffding nästan återfinnes.)

vidare äger att utreda, hvilket eller hvilka transscendentala filosofemer varit på hans eget mest influerande.

Lösningen af denna synnerligen grava och allvarsamma tvistefråga kan tydligen endast vinnas genom en kritisk analys af Höijers fil. arbeten, samt en i sammanhang härmed gjord utredning, om och i hvad mån i dessa några moment förefinnas, som med transscendentalfilosofiens allmänna principer och synpunkter coincidera. Då vidare hans spekulation icke kan sägas vara ett i egentlig mening fullt genomfördt *system*, utan en ständigt fortgående utveckling af de historiskt gifna uppslagen, men dock hans arbete om den fil. konstruktionen allmänt erkännes vara det, som mest fyller de fordringar, som ofvan uppstälts, såsom utgörande den mest adæqvata och illustrativa exponenten af hans fil. utveckling, blir sålunda lämpligen den allmänna uppgiften derhän specialiserad, att genom relevation af de detta arbete konstituerande grundtankar afgöra relationen och dependancen mellan dessa och den transscendentala filosofien, sålunda med application på hans konstruktionsfilosofi af ofvan antydda, för Höijerforskningen in toto gällande principiella synpunkter.

Dock måste här uttryckligen betonas och erkännas, att *äfven om* hos Höijer, vare sig hela den filosofiska verldsvyen och hans metod i det hela eller ock enskilda moment i hans lära kunna påvisas röja en viss frändskap med denna filosofi, dermed icke är i sjelfva verket bevisadt, att Höijers originalitet såsom spekulativ tänkare skulle vara förringadt, i det den möjligheten tydligen icke är utesluten, att han på sjelfständig väg kommit till ett resultat, som i väsentlig mån erinrar om andra filosofers; utan problemet i dess nyss angifna formulering och betydelse involverar ock frågan om hans filosofis relation till dessa i afseende på prioritet i tiden; vår undersökning bör sålunda ådagalägga den likhet, som eventuelt förefinnes mellan honom och andra närbeslägtade filosofer (sålunda delande de förtjenster och fel, som i allmänhet tillkommo dessa) dels ock i närmaste sammanhang härmed ett upptagande af frågan

om dessa åsigters psykologiskt-historiska genesis (= frågan om Höijers originalitet[1]).

[1] Hvad Cohen anför i afseende på Kant (»Kants Theorie der Erfahrung») torde ock kunna äga tillämplighet på vår närvarande uppgift: »— — — Denn es kann hierbei nicht darauf ankommen und beschränkt bleiben, was Kant etwa von Platon oder von Descartes oder selbst von Leibniz gelesen und gedacht habe; dieser philologische Theil der Interpretation steht für sich, und darf in keiner Weise, von keinem andern Interesse beeinträchtigt, geschweige verdunkelt werden. Aber er reicht eben nicht aus für das volle und wahrhafte geschichtliche Verständniss. Kant geschichtlich verstehen, heisst nicht nur, zu sammeln und zu sichten, was und wie er in seiner persönlichen Entwickelung geworden sei, was er auf seinem Bildungsgange in sich aufgenommen und umgeschaffen habe. Dies soll man feststellen; aber das Andere darüber nicht lassen: wie Kant in demjenigen Zusammenhange dasteht, welchen wir anders im Auge haben müssen, als er selbst. Sofern wir die Geschichte der Philosophie nicht als philologische Litterärgeschichte ansehen, sondern als das Ideal einer Erkenntniss, welches die Philosophie selber mit vollzieht, so stehen wir geschichtlich Kant gegenüber auf einem höheren Standpunkt, als er selbst stand; denn seine Schöpfung ist unsere Bildung. Ihm musste seine Philosophie bei aller Überzeugungstreue als die zufällige Wirklichkeit seiner Arbeit dünken; uns dagegen erscheint sie im Lichte ihrer Wahrheit, sofern wir als ein fremdes Erzeugniss sie nachprüfen. Und indem wir in diesem Nachdenken die Fäden erkennen, die jene Werke mit denen anderer Geister verknüpfen, so leuchtet uns der wissenschaftlich-geschichtliche Zusammenhang ein, den keine literarische Notiz offenbaren kann.»

Höijers Konstruktionsfilosofi.

Inledande skrifter.

I anledning af här ofvan förda raisonnements, som afsett att så vidt möjligt är angifva vår ställning till Höijer-litteraturen, så ock i anslutning härtill antyda de synpunkter, som äro för denna afhandling konstituerande, blir uppgiften väsentligen att gifva en exposition af Höijers arbete »Om den Philosophiska Constructionen», i anslutning till de principer, som på en dylik kritiskt anlagd exposition äga tillämplighet. Då emellertid detta hans arbete föregås af åtskilliga smärre uppsatser och afhandlingar, som visserligen icke kunna tillmätas någon i rent spekulatift afseende större och mera ingripande betydelse, men dock äro ägnade att öfver hans egen filosofiska utveckling, sådan denna har varit före den ståndpunkt, som representeras af ifrågavarande arbete, sprida ett visst ljus, anser sig författaren böra, närmast i orienterande syfte, häraf gifva en kortare framställning, i den mån dessa hans mera preliminära arbeten för vårt närvarande syfte äga någon betydelse. Dessa visa nämligen, att de ledande grundtankar, som genomga detta arbete, icke från början stått klara och tydliga för honom, utan först genom närmare kännedom af det historiskt gifna materialet till sin fulla evidens framstått för honom. Att så ock skulle vara, ligger redan i sakens natur. Höijer började nämligen sina universitetsstudier år 1783 på en tidpunkt, då det Lockeska systemet, representeradt vid Akademien af Christernien, redan började vackla i sina grundvalar genom anfallen från Kantia-

nismens främste banérförare, professorn i praktisk filosofi, Boëthius.

Vid valet mellan dessa båda sins emellan så olikartade system synes den unge Höijer aldrig hafva tvekat, ity att intet positift vittnesbörd finnes därför, att han någonsin upptagit från Lockeanismen några impulsiva ideer; hans första arbete »De gustu etc.» visar nämligen afgjordt på den kritiske filosofen.

Att bestämdt påpeka, hvilka de skäl hafva varit, som gjorde, att han redan från början fördes öfver till den Kantska skolan, är väl omöjligt; dock torde man utan att fästa sig vid de rent individualpsykologiska motiv, som torde hafva varit bestämmande, kunna påpeka åtskilliga förhållanden, som härvidlag torde hafva kunnat samverka, så t. ex. att han såsom tillhörande Vestmanland—Dala nation efter presumtion torde hafva kommit i nära beröring med Kantianismens främste man, Boëthius, som vid denna tid var nationens inspector; så torde ock den omständigheten hafva medverkat, att Boëthius i sina föreläsningar, som enligt Höijers egen utsago utmärkte sig genom »entusiasm och sollemnité»[1], säkerligen verkat betydligt mera tilldragande på den unge filosofen än hvad fallet kunde hafva varit med Christernien, som enligt samtidas vittnesbörd synes hafva varit en föga sympatisk man, ej häller såsom filosof ägande några förutsättningar för att bilda någon skola.

Detta, allt sammanlagdt, torde tillfyllest förklara, hvarför Lockeanismen aldrig i Höijer fann någon beundrare, utan att han fastmer redan från början deciderat sin rent kritiska ståndpunkt. Det första filosofiska arbetet af honom »De gustu etc.» af år 1786 visade otvetydigt detta förhållande[2]. Då detta förstlingsarbete knappast kan sägas innehålla några prof på hans spekulativa förmåga, nöja vi oss med att citera det omdöme, som Hammarsköld fäller om detsamma: — — — — »en afhandling, som alltid

[1] Höijers dagbok från sin utrikes resa.

[2] I Bygdéns afhandl. har genom ett tryckfel årtalet blifvit 1789, hvilket naturligtvis skall vara 1786.

bibehåller mycket värde i anseende till den skarpsinniga frihet — conseqvens och precision, som man redan röjer i författarens sätt att uppfatta och behandla sitt ämne, ehuru principen ännu tillhör en lägre spekulation; äfven den lyckliga latinska afhandlings-stylen bebådar en blifvande mästare».

Från ofvannämnda år (1786) förflyter en tidrymd af icke mindre än nära tio år, innan åter något filosofiskt arbete utkommer af någon egentlig betydelse. Hans år 1789 utgifna docentafhandling »Quid artibus elegantioribus mores etc.» tillhör nämligen otvifvelaktigt estetikern Höijer snarare än filosofen. År 1796 syntes i den nybildade litterära tidskriften »Svensk Litteratur-tidning» en artikel med rubriken »Hvad är Sensus communis?» Denna artikel är visserligen osignerad, men författaren anser i likhet med Bygdén dess Höijerursprung vara satt utom allt tvifvel. Att så torde vara förhållandet framgår däraf att:

1) Hammarsköld uttryckligen angifver Höijer vara författaren;

2) dess stil pekar redan (fr. formell synpunkt) på Höijer;

3) i densamma uttryck och tankegångar påträffas, som näppeligen kunna leda sitt upphof från någon annan än Benjamin Höijer (såsom mäst karaktäristiska kunna påpekas: sid. 99, 102—103).

Denna afhandling är en i Transscendental Filosofiens anda utförd kritik af Lockeanismens kunskapsteori och utgör i själfva verket den sista afgörande slutpunkten i den tidtals ganska häftiga strid, som förts mellan denna och Kantianismen, ity att, så vidt författaren funnit, på denna kritik intet svar följde.

Året förut eller 1795 hade dock ett arbete utkommit, som var mera ägnadt att positift belysa Höijers ställning till de olika skolorna inom Transscendental Filosofien, under det sådana slutsatser icke kunna ur den ofvan nämnda polemiska skriften dragas, då denna endast negatift och indirekt angifver hans ståndpunkt vara den allmänna, som konstituerar den kritiska filosofien in toto betraktad. Ifråga-

varande, äfvenledes i Svensk Litteratur-Tidning tryckta arbete hade från början titeln »Om anledningen, hufvudinnehållet och de senare framstegen och förbättringarna af den Critiska Philosophien»; af dess i titeln utlofvade delar syntes emellertid ej mera än en, nämligen »Om anledningen till den Theoretiska Critiska Philosophien». Meningen med detta arbete synes hafva varit, att döma efter titeln, att gifva en exposé af den critiska filosofien sedd i den historiska belysningen af de filosofiska systemen såsom varande ett nödvändigt moment i den filosofiska utvecklingen samt i sammanhang härmed framställa den utveckling, som Kants filosofi fått. Sålunda kan man häraf draga den slutsatsen, att Höijer vid denna tidpunkt ägt kännedom om de filosofer, som, i närmaste anslutning till de ledande grundtankarne i Kantianismen och i sin helhet qvarstående på dess mark, dock i mer eller mindre afvikande grad utvecklat och fullföljt hans principer, Jacobi, Reinhold, Schulze, Maiman. (Ej Beck, ty dennes »Standpunktslehre» utkom först år 1796, således ett år senare än ifrågavarande arbete af Höijer.) Möjligt torde ock vara, att Höijer redan då ägt någon kännedom om Fichtes »Wissenschaftslehre», då denna utkom år 1794, således ett år förut, men detta är dock en fråga, för hvars besvarande i den ena eller andra riktningen några säkra kriterier icke kunna låta sig påvisas[1].

[1] Ett indicium på att Höijer vid detta tillfälle icke ägt någon egentlig kunskap om Fichtes »Wissenschaftslehre» torde *möjligen* kunna spåras i ett uttryck, som förekommer i inledningen sid. 4: »at samlingen af de högsta och vigtigaste menskliga begreppen ännu ej kunnat aflägga sit blygsamma namn af et blott begär att kunna uppställa och afgöra dem, af blott kärlek till vishet». — — — ett yttrande, som näppeligen skrifvits, om Höijer vid denna tid känt Fichtes förändring af namnet filosofi till vetenskapslära. En liknande åsigt synes äfven professor Nyblæus omfatta, i det han säger sid. 359: »Vore det först genom Fichte, som Höijer blifvit väckt till den ifrågavarande insigten (nämligen nödvändigheten af ett vidare utförande af Kantianismen), så vore det hardt när oförklarligt, huru han redan år 1795, (alltså blott ett år efter det Fichtes vetenskaps-

Att detta arbete icke blef fullständigt utfördt, kan ju möjligen ha berott på åtskilliga rent tillfälliga omständigheter, men den förmodan ligger ganska nära till hands, att en närmare kännedom af Fichtes »Wissenschaftslehre» gifvit Höijer anledning att afvika från den ståndpunkt han då intagit samt med öfvergifvande af sin ursprungliga afsigt att gifva en, låt vara delvis kritisk, dock hufvudsakligen rent objektift-historisk framställning af criticismen[1], närmare utarbeta i ett särskildt arbete den princip, som han visserligen i sitt första arbete antydningsvis uttalar, men som ännu ej därstädes fått sitt systematiska och fixerade uttryck.

Såsom redan är nämndt, utgör detta arbete en exposé af de förnämsta filosofiska systemen intill Kantianismen, dock ej så, att de äro betraktade från universelt-filosofisk synpunkt, utan hufvudintresset är härvidlag alltjämt att vederbörligen utreda, huruvida och i hvad mån de i sig innehålla moment, som kunde anses i mer eller mindre starkt utpräglad grad hafva förberedt det Kantska problemets lösning; i enlighet härmed blir hufvudsynpunkten de respektive filosofernas läror om den mänskliga kunskapsförmågans natur och området för hennes giltighet — sålunda de frågor, som höra under det transscendentala eller kunskapsteoretiska problemets lösning.

Sedan han i korthet antydt de ledande grundtankarna i antikens filosofemer, öfvergår han, då undersökningarna om ett tänkande, kännande och viljande subjekt äro för samtliga dessa riktningar främmande och denna period af filosofiens historia sålunda är af väsentligt mindre värde för hans syfte, till den nyare tiden. Den specifika differensen

lära blifvit ark efter ark utlämnad till hans ahörare), skulle kunnat vara färdig med den afhandling »Om anledningen etc.», i hvilken han banar sig väg till den princip, som han sedermera lade till grund för sitt arbete om den filosofiska konstruktionen.»

[1] »Om den nya Philosophi, hvars stiftare han (= Kant) är, och som af sitt hufvudgöromål fått namn af den Critiska, hafve vi här företagit oss at gifva et begrep.»

mellan den moderna och antika filosofien konstitueras af dess olika uppfattning af begreppet substans. »Begreppet Immaterialitet var för alderdomens finaste och skarpsinnigaste tänkare en ogenomtränglig hemlighet — — — —. De hade upphöjt sig till Metaphysikens första hufvudbegrepp, om ett existerande ting i allmänhet, om Substants; tjugu seklers abstraktioner fordrades ännu för att kunna föreställa sig dem utan materia.»

Enligt denna af Des Cartes gjorda distinktion var i själfva verket fixerad den qvalitativa differens, som råder mellan förnimmelsens föremål och förnimmelsen själf, sålunda dualismen mellan kunskapens subjekt och objekt. Det problem, som de följande filosoferna fingo till sin närmaste uppgift att utreda, vardt förhållandet mellan dessa båda hvar för sig konstitutiva faktorer i den mänskliga kunskapen — sålunda frågan om föreställningarnas objektivitet; de mäst adæqvata exponenterna af de olika försök, som kunde göras vid besvarandet af denna fråga äro Locke och Leibniz. Efter en ganska utförlig exposé af hvardera systemet visar han, »att de båda öfverensstämma därutinnan, att bägge förutsätta icke allenast verkligheten af objekter utom oss, utan ock att våra föreställningar äro i ett causaliskt förhållande till dem». Olikheten åter dem emellan angifves, »att den ene fann, at ingen objektivitet och till och med i allmänhet inga kunskaper äro möjliga utan något positivt, hvartill alla förhållanden kunde hänföras, och at detta positiva måste sökas i sinnligheten och de intryck den emottager. Den andre fann, at inga vissa och verkliga kunskaper kunde gifvas, utan at i dem träffades allmänhet och nödvändighet, hvilken sinnliga föreställningar ej kunna äga; at ingen vetenskap utan allmänhet och nödvändighet i begrepen var möjlig och således ej häller vetenskapen om visshet och objectivitet». Det förra philosophiska sättet att förklara de metaphysiska uppgifterna kallas Empirism, det sednare Rationalism.

Härefter fortgår Höijer till att uppvisa de respektive systemens såväl fel som förtjänster för att sålunda visa,

att de med nödvändighet måste leda öfver till den Kantska kriticismen.

Det empiriska systemets svårighet ligger dels i omöjligheten att kunna ur de sinnliga uttrycken förklara föreställningarnas allmängiltighet (enl. Höijers terminologi: allmänhet) och nödvändighet, dels i omöjligheten att förklara föreställningarnas inbördes sammanhang.

Det rationella systemets svårigheter åter angifvas »ligga i omöjligheten att finna något, hvarpå begrepen om det allmänna och nödvändiga hänvisa; det finner et sammanhang, men ingenting som sammanhänger; detta måste gifvas utom själfva begrepen. Begrepen kunde ej en gång i själfva verket innehålla nödvändighet, allmänhet och sammanhang, utan något positivt utom dem: de voro blott den obestämda Enheten, blott möjligheten af begrep.»

De fördelar, som ligga i dessa båda dogmatiska hufvudsystem, äro: hos det empiriska dess noggranna bestämmande af begreppens innehåll såsom en nödvändig faktor i kunskap; hos det rationella dess betonande af den systematiska enhetens betydelse. Med all önskvärd tydlighet framgår häraf, med den fixering af dessa båda systems djupaste innebörd som Höijer gifvit desamma, att han anser Kant hafva löst de svårigheter, hvarmed hvardera laborera, i det han från Locke upptog sinnligheten såsom gifvande kunskapen dess innehåll, från Leibniz åter begreppen såsom ordnande och systematiserande det genom sinnligheten gifna innehållet[1].

Ses Lockes och Leibniz' system från praktisk synpunkt, äger det senare företrädet »för de sublima förnuftsbegrepps skull, om Gud, om världen och dess styrsel, om

[1] I förbigående kan ock påpekas, att Höijer just vänder sig med sin polemik mot dessa båda filosofer, Locke och Leibniz, då han vill träffa Dogmatismen i allmänhet, i likhet med hvad Kant gjorde, under det däremot Fichte anser Spinoza vara den mest karakteristiska representanten för denna riktning, hvaraf man möjligen skulle kunna finna en bekräftelse på den förut problematiskt uppställda hypotesen, att Höijer vid denna tid, om ej känt, så åtminstone ej rönt någon djupare inverkan af Fichte.

själens odödlighet, om fullkomlighet, hvarpå den gifver anvisning, och alldeles icke, som den empiriska utesluter; det lägre practiska, eller nyttan, beror åter af Philosophiens användbarhet, som är nödvändigt förenad med dess popularitet. Där äger den empiriska Philosophien företrädet».

Resultatet af dessa historiska undersökningar blir, att de brister, som hvardera systemet innebära, med nödvändighet måste leda till scepticism, dock ej så, att de omedelbart gifvit upphof därtill, utan att de hvar för sig utdragit konseqvenserna ur Des Cartes' redan nämnda betonande af kunskapens subjekt och objekt; detta senare filosofiska system fattas sålunda af Höijer implicite innehålla alla de svårigheter, som den nyare tidens filosofi haft att bekämpa allt intill kriticismen.

Den svårighet, som de efterföljande filosoferna hade att lösa, var just att vetenskapligt förklara och vindicera det samband, som måste förefinnas, om öfver hufvud taget någon objektivt giltig kunskap skall kunna existera. Om de Dogmatiska skolornas hypotes om ett rent yttre samband vid en närmare granskning visade sig vara ohållbart, var härmed eo ipso Scepticismen färdig.

Efter en kortare diskurs öfver Berkeleys spiritualistiska Idealism, öfvergår han till ett in concreto genomfördt referat af Humes skepsis, samt angifver i sammanhang härmed de principiella synpunkter, som från den kritiska spekulationens ståndpunkt äro för denna skepticismens bedömande och vederläggande att ihågkomma. Dessa kunna så sammanfattas: då denna Humeska scepticism är en nödvändig och följdrigtig konseqvens af vissa axiomatiskt postulerade förutsättningar, som i sina positivistiska resultat ledt till ett negerande af declarandums, som är erfarenheten, egen möjlighet och verklighet, och då vidare filosofien utan vidare äger att i bestämd motsats härtill utgå från denna faktiska erfarenhet[1] — sål. en rent transscendental synpunkt —

[1] — — — »Den Critiska Philosophien måste börja ifrån det i det allmänna menniskoförståndet gifna, at vi äge kunskaper och erfarenhet, d. ä. et system, felaktigt eller icke, af föreställningar,

och till denna uppvisa de vilkor, som möjliggöra densamma, äger sålunda den philos. reflexionen att vid en kritik af denna åsigts vetenskapliga giltighet i första hand absolvera frågan om dessa förutsättningars egen soutenabilitet. Dessa utgöras ytterst af »vissa föreställningssätt om menskliga kunskapsförmågan», hvadan sålunda den critiska filosofiens uppgift är en undersökning öfver dennas egen art och beskaffenhet samt sphæren för dess giltighet, sålunda närmast motsvarande det kunskapsteoretiska problemet; härmed har tydligen Höijer expresse angifvit sin uppfattning om det organiska sammanhang, som råder mellan Humes skepsis och Kants Criticism.

Till denna punkt af undersökningen, då Höijer genom ett referat af de historiskt gifna hufvudformerna af förkritisk dogmatism med dess implicite medföljande skeptiskt-positivistiska konseqvenser, angifvit den transscendentala filosofiens problem, igenkänner man utan svårighet den trogne Kantianen. Huruvida detta emellertid är förhållandet, då han i närmaste anslutning härtill söker preliminariteter antyda, i hvilken rigtning denna frågas besvarande bör gå, torde möjligen kunna blifva föremål för någon tvekan. Huru torftiga än dessa antydningar kunna förefalla, synas de dock förf. vara af ganska frappant art, och man kan endast beklaga, att den bredd i framställningen, som i afhandlingens förra del gjort sig gällande, i dess vigtigaste del eliminerats. Raisonnementets nervus synes vara ungefär följande: Utgångspunkten för spekulationen, som är erfarenheten, är omedelbart gifven ss. tvenne radikaler, subjekt och objekt, eller består i disjunktioner af Intelligens och ting. Då dessa båda från existentiell synpunkt äro absoluta,

som gifva sig tillkänna genom en känsla af nödvändighet och objectivitet — hvilket är det enda ostridiga före en philosophisk undersökning i detta förstånd, emedan det eljest skulle förneka sig sjelft, då det för sig vill uplösa problemet om giltigheten af sina omdömen, och det enda derföre, hvarpå man kan bygga en sådan undersökning, — och sedan til detta gifna söka de nödvändiga vilkoren, hvilket åter ej är annat än, at underkasta sjelfva kunskapsförmågan en granskning, för at mäta dess styrka och gränsor». — — —

är härmed eo ipso gifven deras omöjlighet såsom förklaringsgrund, utan denne måste poneras vara höjd öfver relationslederna och i sig innefatta dem. Detta absoluta är i erfarenheten gifven omedelbart i *Friheten*, såsom den adæqvataste manifestationen af väsendet; men friheten yttrar sig såsom agilitet. (»Men Friheten är ej verklig, utan i en handling. Det absoluta kan derföre vid den metaphysiska frågan om Realitet ej sättas i någon Substants, ännu mindre i någon Accidents, utan måste sättas i en ursprunglig Handling i förståndet» —) Ergo är filosofiens objekt eller den sökta förklaringsgrunden bestämd såsom absolut spontanitet, som differentierar sig i den ändliga dualiteten af erfarenhetens aktiva och passiva, transscendentala och empiriska moment.

Med den formulering, hvarmed vi ofvan sökt precisera dessa Höiers ganska ingeniösa antydningar, kan man ej undgå att fråga, huruvida icke härmed är representerad en ståndpunkt, som de facto har lemnat den Kantska bakom sig, och snarare sammanfaller med den utveckling af ifrågavarande system i rent idealistisk rigtning, som nått sin culmen i Fichtes Vetenskapslära. Oneklıgt torde vara att dessa här exponerade grundtankar såsom utgörande ett urgerande af det absolutas rena aktivitetskarakter så ock genom sitt betonande af friheten såsom spekulationens närmaste och omedelbart gifna utgångspunkt, samt i sammanhang härmed sitt affirmerande af den Fichteska åsigten om friheten såsom det absolutas och oändligas manifestation inom det ändliga, väsentligen kunna identifieras med de allmänna principer, som i dennes filosofi fått sitt decisiva utförande. Att emellertid med anledning af dessa Höijers skäligen vaga antydningar söka vindicera det påståendet, att han här gifvit ett klart och tydligt indicium på att han före sin kännedom om Fichtes »W. L.» upparbetat sig till en med denne corresponderande ståndpunkt och sålunda genom en dylik antecipation af den Fichteska idealismen presterat ett fullgiltigt bevis för sitt spekulativa snille, torde emellertid vara att gå något för långt. »Punctum saliens i dessa båda motsatta åsigter blir ytterst den ståndpunkt,

man intager i afseende på frågan om förhallandet och sammanhanget mellan Kant och Fichte. Härutinnan vill emellertid förf. redan från början precisera sin uppfattning af ifrågavarande punkt derhän, att dessa här ofvan refererade grundtankar och antydningar, som väsentligen kunna identifieras med de principiella synpunkter, som äro för den Fichteska idealismen dominerande, i deras af Höijer gifna abstrakta och allmänna formulering näppeligen kunna anses vara för den Kantska spekulationens innersta intentioner absolute främmande, utan snarare i detta system utgöra den innersta kärnan, hvarmed är uttalad ett instämmande i det af Fichte ofta upprepade påståendet, att hans eget system endast vore att betrakta såsom ett noggrannare utförande af »das wohlverstandene Kantische», till hvilken uppfattnings vindication vi hänvisa till Loewes häraf gifna framställning (*Loewe*, »Die Philosophie Fichtes nach dem Gesammtergebnisse ihrer Entwickelung und in ihrem Verhältnisse zu Kant und Spinoza. Stuttgart 1862). För öfrigt, äfven om dessa för Höijer och Fichte gemensamma, principer, anses vara en för Criticismen främmande ståndpunkt och af denna utgöra en utveckling, torde det dock vara något förhastadt att af dessa Höijers antydningar utan vidare concludera att han rent självständigt anteciperat Vetenskapslärans ståndpunkt (jfr Nyblæus pag. 359). Oberoende af frågan, om Höijer vid detta tillfälle ägt kännedom om »W. L.» eller icke, hvilken fråga förf. icke för sin del vågar bestämdt besvara i den ena eller andra rigtningen, då något mera afgörande indicium näppeligen kan presteras, måste dock påpekas, att ifrågavarande begrepp alldeles icke kommit oförberedt uti Fichtes ifrågavarande arbete, utan att mer eller mindre dunkla antydningar härtill kunna uppvisas i de närmast föregående årens filosofiska litteratur[1]. Huru än härmed må förhålla sig, är dock

[1] Så kan t. ex. anföras från Fichtes Rec. d. Aenes. af år 1792 ett parallelställe till nyss citerade passus hos Höijer: »Die erste, unrichtige Voraussetzung, war wohl die, dass man von einer Thatsache ausgehen müsse. Allerdings müssen wir einen realen, und

tydligt, att Höijer uti ifrågavarande arbete visserligen ej i utförd form, men dock antydningsvis uttalat den princip, som i hans hufvudarbete fått den dominerande platsen, hvilken enligt förut förda raisonnement kan, in abstracto sedt, derhän exprimeras, att han sökt öfvervinna den Kantska dualismen mellan intelligens och ting genom ett konseqventare urgerande af den, hos denne visserligen förekommande, men ej till sin mest universella och principiella betydelse insedda och fasthållna, läran om tänkandets egen spontanitet såsom transscendental princip. Med hvad rätt spekulationen äger att från detta i erfarenheten omedelbart gifna faktum utgå är ock uttalad: — — »kunskapens yttersta grunder kunna ej ligga i någon allmän sats, och ingen Philosophi, som derifrån börjar, och således är blott discursiv genom begrep, kan äga bestånd; och tillika gifver detta en tydlig indication at man bör taga sin tilflykt til en ursprunglig handling i själens grundförmåga. En Philosophi ifrån en allmän satts skulle nödvändigt blifva dogmatisk och beständigt kringhvälfva i en cirkel — — —». Medelst detta raisonnement som i sina allmänna grunddrag coinciderar med det af Fichte i »Erste Einleitung» förda, är sålunda expressis verbis den möjligheten negerad att logiskt-teoretiskt demonstrera filosofiens högsta princip, hvaraf positive följer, af grunder, som i den »Phil. Constr.» vinner sin complettering, att denna äger postulatets nödvändighet och häraf vinner sin obetingade giltighet.

Dessa här ofvan referade antydningar hafva sedan af Höijer utförts såsom ett eget filosofiskt system i det fyra år därefter utkomna arbetet »Om den philosophiska Constructionen».

Innan vi emellertid öfvergå till att af denna gifva en exposition, kan här lämpligen påpekas i anslutning till det föregående, att Höijer har på åtskilliga ställen angifvit i

nicht bloss formalen, Grundsatz haben; aber ein solcher muss nicht eben eine *Thatsache*, er kann auch eine Thathandlung ausdrücken; wenn es erlaubt ist, eine Behauptung zu wagen, die an diesem Orte weder erklärt, noch erwiesen werden kann.»

hvilket förhållande han ansåg sig själf stå till Transscendentalfilosofien, så till vida nemligen att han i allmänhet utgår från Kant, hvars system han anser vara fullständigadt och förtydligadt genom det filosofem, hvars grundritning var gifvet i »Phil. Constr.». Tydligt framgår ock af detta arbete, att Höijer sjelf velat se sitt system bedömdt såsom en vidare utveckling af Criticismen. Huruvida emellertid denna synpunkt är den som par préférance kan anses äga tillämplighet, är en fråga, som i det följande torde erhålla sin vederbörliga belysning. Hans ofvan antydda åsigt om relationen mellan konstruktionsfilosofien och Kant coinciderar tydligen med Fichtes på flerfaldiga ställen urgerade uppfattning att »W. L.» endast utgjorde det systematiska utförandet af Criticismens grundtankar och ej något från denna skildt system. En skilnad i uppfattning är dock härvid att märka, nemligen att, under det Fichte (åtminstone i början) sjelf icke varit fullt medveten om den differens, som de facto rådde mellan honom och Kant, så att han förmenade, att denne utan svårighet kunde gå in på »W. L:s» ståndpunkt, Höijer tvärtom ansåg att »Phil. Constr.» visserligen ägde med Kantianismen såsom sin historiska förutsättning mycket gemensamt, men dock af denna faktiskt utgjorde en vederläggning. Derom vittnar bland annat hans Inledning till »Phil. Constr.», der han yttrar: »Men vi bygge här på samma grunder, som han, och komme til et stridigt resultat. Detta kan ej ske annorlunda, än at vi söke nogare bestämma dem, än Kant. Men detta är tillika at vederlägga honom; hvarföre äfven denna vederläggning är, såsom blott vederläggning, något tillfälligt i denna skrift — — — —. För öfrigt är det af Kant sjelf vi hämtat närmaste anledningen till den idé vi här sökt utföra — — —». Den uppfattning som Höijer här visar sig hafva angående sitt förhållande till Kant såsom på en gång positift och negatift, är väl orsaken till de ganska olikartade omdömen öfver denne, som han på skilda ställen fäller, en omständighet som blifvit föremål för Love Alm-

qvists elaka satir i en passus, som här kan anföras:[1] »Vidare; hvad skall man säga om de omdömen, Höijer på så många ställen fäller om Kant? — — —» Kant är den *ende*, som egentligen philosopherat allt sedan Sokrates . . . den store Kant har nu grundlagt den äkta Philosophien . . . han har i flere afseenden alldeles uttömt den . . . alle efter Kant, hafva i sjelfva det hufvudsakliga ej hunnit längre än Kant» o. s. v. — Hurudan är emellertid den store Kant? Jo, han är i sina skrifter alltigenom tvetydig; och detta (tillägger Höijer) ej af en tillfällighet, utan emedan sjelfva hans princip, som skall vara idealistisk, likväl genom de oberoende »Dinge an sich» bär fröet i sig till en outplånlig tvetydighet, hvilken sistnämnda dock för ingen del kan utgöra eller tillhöra characteren af en rätt vetenskaplig Philosophi» . . . . Vidare »har Kant på Philosophien i sjelfva verket gifvit en falsk definition, så man kan säga, att han egentligen ej vetat hvad Philosophi är». När man läser Höijers omdömen om Kant, tvingas man till den frågan, om något mera nedsättande kan yttras om Philosopherne i det stora svalget mellan Sokrates och Kant? Och hvarföre skall Kant hetas vara den *ende*, som philosopherat sedan Sokrates, då — — — han emellertid befinner sig i sådana omständigheter, som Höijer sjelf skildrat etc.» Denne af Love Almqvist samlade profkarta torde tillräckligt indicera Höijers egen uppfattning af sitt förhållande till Transscendentalfilosofiens grundläggare, på samma gång den illustrerar den hänsynslöshet i omdömen, som ofta nog utmärker Benjamin Höijer.

[1] »Skandia» 1833 pag. 280.

Afhandlingen om den »Philosophiska Constructionen».

Då Höijer uppställer det problem, som philosophien har till sin högsta uppgift att besvara, utgår han från den motsägelse, som man genom analys af det populära medvetandet kan finna råda mellan subjekt och objekt. Denna repagnanz kan ses såväl från teoretisk som praktisk synpunkt; från teoretisk såsom en motsägelse mellan kunskapens subjekt såsom dess form och kunskapens objekt såsom dess innehåll, från praktisk såsom en motsägelse mellan friheten, såsom causalitet efter egna lagar, oberoende af den objektiva världen och naturnödvändigheten. I allmänhet sedt, kan sålunda philosophiens uppgift formuleras vara den att bringa människan till enighet med sig själf. Från teoretisk synpunkt sålunda att förklara *objektiviteten*, från praktisk att förklara *friheten*. Dock är härvid att märka, att dessa båda synpunkter ingalunda stå parallella utan egentligt inbördes sammanhang, utan att de fastmer med nödvändighet involvera hvarandra, så att den praktiska alltid ger den teoretiska undersökningen dess realitet och är en vidsträcktare synpunkt än denna;[1] »det första och det yttersta i Pihilosophien är således det praktiska».

Ett liknande åskådningssätt förefinnes jemväl hos Fichte, där det rena tetiska, obestämbara Jaget såsom idé är grunden och möjligheten till dess Sig-sättande såsom inskränkt af ett Icke—Jag = såsom teoretiskt medvetet Jag, eller, därmed likbetydande, den objektiva verksamheten såsom differens af sättande och satt-vara hänföres på den oändliga verksamheten i det absoluta jaget såsom ren identitet.

I afseende på Höijers nyss nämnda formulerande af philosophiens uppgift torde böra anmärkas såsom i sin mån belysande för frågan om Höijers prioritet till Fichte, att det starkt påminner om den allmänna tankegången i Fichtes

---

[1] Phil. Constr. pag. 112. Citaten pagineras efter den mindre separatupplagan, Stockholm, Deleen och Forsgren 1799.

arbete »Einige Vorlesungen über die Bestimmung des Gelehrten» (1794), som af Höijer år 1796 öfversattes på svenska. För att visa att detta Fichtes arbete icke varit utan sin betydelse för Höijer, citeras här några parallelställen ur bådas arbeten:[1]

Höijer: »Således är jag på denna punkt ej mera ense med mig sjelf; mit eget medvetande, som dock ej kan nekas, är åtminstone til, och likafullt är det det icke, ty dess väsende är identitet.»

»Den högsta uppgiften för Philosophien är derföre den: at bringa mig til enighet med mig sjelf. Den kan jag, sedan den är gifven, ej lemna ouplöst, utan at förneka mig sjelf.»

Fichte: »Menniskan bör alltid vara ense med sig sjelf; aldrig vara i motsägelse med sig sjelf.»

»Den yttersta bestämmelsen för alla ändeliga förnuftiga väsen är således absolut enighet, beständig identitet, fullkomlig öfverensstämmelse med sig sjelf. Denna absoluta identitet är formen, och den enda sanna formen, för det rena Jag; eller snarare: på möjligheten at tänka identitet igenkänner man rätta uttrycket af denna form.»

»Det slutliga resultatet af allt det anförda är följande: menniskans fullkomliga öfverensstämmelse med sig sjelf, och — — — — — alla de yttre tingens öfverensstämmelse med hennes nödvändiga practiska begrepp om dem, — — — — — är menniskans yttersta och högsta mål.»

Man torde knappast kunna undgå att redan här i Höijers sätt att bestämma den filosofiska spekulationens allmänna utgångspunkt och mål se en tydlig influence från Fichtes åskådningssätt, sådant detta blifvit i ofvannämnda, af Höijer öfversatta arbete uttryckt.

I anslutning till denna Höijers distinktion torde vara lämpligast att vid expositionen af hans konstruktionsfilosofi se densamma från dessa synpunkter, oberoende af den indelning han själf i sitt arbete följt.

[1] Fichtes »Vorlesungen» citeras efter Höijers öfversättning.

Constructionen från teoretisk synpunkt.

Det grundproblem, som Höijer uppställer såsom vehikel för den undersökning, hvars resultat är ett bevisande af den philosophiska konstruktionens möjlighet och nödvändighet, är frågan om Objektivitet. Vid analys af detta begrepp finner han, att det innebär följande:

1) Inre nödvändighet,

2) Yttre nödvändighet (= realitet),

3) Individualitet,

4) Speciell realitet (= tillfällighet).

Angående de båda sistnämnda bestämningarna i Objektiviteten bör nämnas, att de hafva tillagts till de båda första af den grund, att i Objektiviteten ingår ej endast realitet såsom abstrakt möjlighet utan äfven såsom konkret verklighet; de bestämningar, hvarigenom realiteten såsom blott möjlighet vinner sin konkretion, anser Höijer vara dessa sist nämnda; med den förra af dessa torde menas objektens fullständiga formalbestämdhet af Tid och Rum, med det senare möjligen deras reala bestämdhet och fullständiga konkretion; en distinktion, som sålunda refererade sig till det objektiva varats qvantitativa och qvalitativa bestämdhet. (Jämför i denna punkt Bygdéns och Nyblæi framställningar!)

Enligt Höijers egen förklaring anser han det ligga inom filosofiens möjlighet att ur det absoluta härleda det relativas individualitet, d. v. s. deduktionen af Tid och Rum.

Däremot anser han omöjligt att gifva en fullt giltig förklaring af den speciella realiteten: »Några egenskaper, lika mycket hvilka, måste nödvändigt utgöra det reela. Begreppet om sådana egenskaper i allmänhet ligger i det om realitet, och så långt leda mig de theoretiska slutföljderna, men der börjar det för förståndet tillfälliga. Förnuftet säger mig i dess theoretiska forskningar endast, at

af den oändliga mängden af möjliga egenskaper blott en del och dessa til en viss grad skola tillkomma det bestämda objektet, men ej hvilka eller til hvad grad», — — — — —».

Frågan om den *inre* och den *yttre* nödvändighetens filosofiska förklaring och inbördes relation var af den för hans ståndpunkt i det hela belysande och konstitutiva art, att han härvidlag måste med större eller mindre noggrannhet och precision fixera sin ståndpunkt till den kritiska filosofien.

I fråga varande problem hade nämligen af Kant besvarats i en riktning, som föga tillfredsställde Höijer, så nämligen att han med begagnande af en induktiv metod funnit kunskapens formal- och materialprincip ligga i tvänne samverkande faktorer, det spontana förståndet och den passiva sinligheten, mellan hvilka en artskillnad, ej blott gradskillnad, antages vara rådande. All kunskap måste hämta sin inre nödvändighet eller formella giltighet från förståndets högsta enhet eller apperceptionens ursprungliga syntetiska enhet samt stå under dess allmänna former eller kategorierna, pa samma gång denna transscendentala apperception ej är i stånd att själf producera sitt innehåll, utan måste äga detta passivt gifvet i sig och sålunda förutsätta en annan kunskapsförmåga. Härutinnan instämmer Höijer med Kant, att den i Objektiviteten liggande inre nödvändigheten måste härledas ur kunskapssubjektets egen spontanitet.

I afseende på den yttre nödvändigheten åter eller kunskapens materialprincip afviker han från Kant i anslutning till Fichte. I likhet med denne anser han criticismens säregna betydelse ligga däri, att det transscendentala subjektet upphöjes till högsta princip. Hos Kant hade detta därjämte vid sin sida sinnligheten såsom realgrund för föreställningen (i anslutning till den engelska sensualistiska empirismen). Uppgiften vardt nu för hans efterföljare att ur det rena transscendentala Jagets egen spontana självverksamhet förklara så väl kunskapens abstrakta formalbestämdhet, som ock dess konkreta innehållsmoment, så att det skulle visas, hurusom förstånd och sinnlighet ej äro parallela förmågor af i kunskapsteoretiskt afseende lika dignitet, utan fastmer

äro differentieringar af en högre transscendental princip. En dylik uppgift var för Kant främmande med den formulering han gifvit problemet, nämligen att, utgående från axiomet om erfarenhetens möjlighet, på induktiv väg uppvisa kunskapens aprioritet och sålunda emot Humes skepticism visa erfarenhetens möjlighet. Dock finnes äfven hos Kant problemet antydt, t. ex. i hans »Einleitung» till »Cr. d. r. V», där följande synnerligen ingeniösa ställe står att läsa: »Nur so viel scheint zur Einleitung oder Vorerinnerung nöthig zu sein, dass es zwei Stämme der menschlichen Erkenntniss gebe, die vielleicht aus einer gemeinschaftlichen, aber uns unbekannten Wurzel entspringen, nämmlich Sinnlichkeit und Verstand, durch deren ersteren uns Gegenstände gegeben, durch den zweiten aber gedacht werden».

Höijer anser, att den ideala (inre) nödvändigheten icke vållar några egentliga svårigheter i filosofien. Sin karaktär af nödvändighet erhåller den därigenom, att den är en produkt af förståndets syntetiserande verksamhet och kan sålunda genom analys af detta finnas. Den yttre nödvändigheten åter eller realitetens förklaring vållar däremot större svårighet; den innebär nämligen, att Jaget är lidande i förhållande till något för detsamma främmande, såsom realgrund för detta lidande inom Jaget; då är härmed Jagets spontanitet åtminstone relativt negerad, och sålunda den transscendentala idealismens princip upphäfd. Frågan om den ideala och reala nödvändighetens inbördes relation, eller huru realiteten skall kunna förenas med den i förståndets synthesis grundade inre nödvändigheten, är sålunda den kritiska punkt, som utgör skiljepunkten mellan Höijer och Kant. Höijer yrkar nämligen, att de båda Kantska kunskapsprinciperna, förståndet, som genom sin aktiva eller syntetiserande verksamhet grundar kunskapens inre nödvändighet, och sinnligheten, som genom sin förmåga af passivitet är principen för realitet, och hvilka härmed eo ipso stå såsom tvänne artskilda förmågor, skola låta sig förenas under ett högre begrepp.

Denna deduktion hade Kant ej företagit, utan inskränkt sig till att med utgående från det faktiska medvetandet undersöka, under hvilka allmänna aprioriska betingningar detta medvetande är möjligt och härmed uppmäta fältet för den mänskliga kunskapsförmågan. För Höijer åter, likaväl som för Fichte, är uppgiften att uppvisa kunskapens nödvändighet och allmängiltighet genom begreppens generation ur en metafysisk princip, utan att därvid i egentlig mån fästa afseende vid de mer eller mindre skarpt framträdande psykologiska moment, som därvid kunde göra sig gällande (sålunda bestämdt skiljd från den empiriska generation af begreppen, som företagits af Locke). Med andra ord uttryckt, det gällde att uppvisa kunskapens metafysiska genesis, ej endast dess faktizitet.

Differensen mellan Höijer och Kant kan sålunda åtminstone från denna synpunkt betraktad uttryckas så, att Kant använder den *induktiva* metoden, Höijer däremot den *deduktiva* (konstruktiva)[1].

Vid företagandet af denna deduktion måste först uppvisas beskaffenheten af och de allmänna fordringarna på den högsta principen. Men härvid vidgar sig eo ipso problemet till den mera omfattande synpunkten om idealismens eller realismens möjlighet till en tillfredsställande världsförklaring. Tydligt är nämligen, att då erfarenheten fattas såsom en synthesis af inre och yttre nödvändighet (Intelli-

---

[1] Fichte har pregnant uttryckt detta i »Erste Einleitung» sålunda: »— — — — der kritische Idealismus kann nun auf zweierlei Art zu Werke gehen. Entweder er leitet jenes System der nothwendigen Handelnsweisen, und mit ihm zugleich die dadurch entstehenden objectiven Vorstellungen wirklich von den Grundgesetzen der Intelligenz ab, und lässt so unter den Augen des Lesers oder Zuhörers den ganzen Umfang unserer Vorstellungen allmählig entstehen: oder er fasst diese Gesetze etwa so, wie sie schon unmittelbar auf die Objecte angewendet werden, also auf ihrer tieferen Stufe (man nennt sie auf dieser Stufe Kategorien) irgend woher auf, und behauptet nun: durch diese würden die Objecte bestimmt und geordnet. (Fichte S. W. I, 442.)

gens och Vara[1], den möjligheten är gifven att låta denna synthesis vara grundad antingen i endera af relationslederna eller ock i ett högre båda omfattande begrepp. Utgår man härvid från ett absolut objekt såsom erfarenhetens förklaringsgrund, försvinner intelligensens självständighet = realism (dogmatism); fasthålles åter medvetandets aprioritet, blir varat, åtminstone medelbarligen, en produkt af intelligensen själf, ehuruväl ej af intelligensen såsom ändlig (det empiriska medvetandet), utan af ett Ich an sich = idealism.

Denna undersökning om idealismens och realismens förhållande till hvarandra utfördes i fullständig form af Fichte, som gjort frågan till föremål för en självständig afhandling, nämligen »Erste Einleitung», ehuruväl problemet hos honom fått en allsidigare och mera uttömmande belysning än hvad fallet var hos Höijer.

De anmärkningar, som af Höijer riktades mot realismen, äro i hufvudsak följande:

1) Då filosofiens uppgift är att uppvisa den enhetliga förklaringsgrunden till erfarenhetens antitetiska moment (»at förlika mig med mig sjelf») och realismen, vid denna uppgifts lösande, utgår från det såsom absolut ponerade varat, och låter till detta jaget bli en accidens, hvaraf, praktiskt sedt, följer heteronomie eller att friheten måste uppgifvas, och då vidare frihetens omedelbara faktum med postulatets giltighet utgör spekulationens nödvändiga utgångspunkt, så är härmed visad den realistiska verldsåsigtens omöjlighet [»Frihet och realitet måste förenas»].

Ingår man något närmare på detta argument, inses att det ytterst utgår från det af realismen knappast såsom omedelbart giltigt erkända frihetsmedvetandet såsom medelst antagandet af en absolut realitet oförklarligt. [Jfr hvad Fichte härom säger: »Nach dem Dogmatiker ist alles, was in unserem Bewusstseyn vorkommt, Product eines Dinges an sich, sonoch auch unsere vermeinten Bestimmungen durch Freiheit, mit der Meinung selbst, dass wir frei seyen.

[1] Vara fattas här i den betydelse, som Fichte vanligen gifver detsamma.

Diese Meinung wird durch die Einwirkung des Dinges in uns hervorgebracht, und die Bestimmungen, die wir von unserer Freiheit ableiten, werden gleichfalls dadurch hervorgebracht — — —; Nur aus dem Postulate der Freiheit und Selbstständigkeit des Ich könnte er widerlegt werden; aber gerade das ist es was er läugnet.»] I anledning af den förutsättning, hvarpå detta raisonnement tacite hvilar, kan detsamma näppeligen erkännas såsom ett i logisk mening fullt stringent bevis, utan utgör snarare ett urgerande af den idealistiska tanken, att friheten är den nödvändiga förutsättningen för spekulationen och gäller såsom sådan med postulatets apodiktiska giltighet. Tydligt torde vara, att detta Höijers bevis ganska nära coinciderar med det af Fichte i »Erste Einleitung» gifna. [T. ex. »Der Streit zwischen dem Idealisten und Dogmatiker ist eigentlich der, ob der Selbstständigheit des Ich die Selbstständigkeit des Dinges, oder umgekehrt, der Selbstständigkeit des Dinges die des Ich aufgeopfert werden solle. — — — Nun kann allerdings die Vorstellung von der Selbstständigkeit des Ich, und der des Dinges, nicht aber die Selbstständigkeit beider selbst, bei einander bestehen. Nur eines kann das erste, anfangende, unabhängige seyn: das, welches das zweite ist, wird nothwendig dadurch, dass es das zweite ist, abhängig von dem ersten, mit welchem es verbunden werden soll.»]

2) Äfven från rent teoretisk synpunkt visar realismen sina svårigheter: »den förklarar ej hvad den skall förklara; den förklarar genom en cirkel. Tingen och realiteten skola förklara tingen och realiteten. Det absoluta tinget är en dröm.» [Fichte: »Das Ding an sich ist eine blosse Erdichtung.»] Härmed kan jemföras hvad som å annat ställe säges (pag. 31): »Jag skulle genom denna förutsättning (af ett abs. ting) ej en gång förklara något, emedan jag då blott förklarade genom en cirkel. Jag skulle förklara objectiviteten genom sjelfva objectiviteten, hvilken jag på senare stället kallar absolut derföre, att jag antagit den till förklaringsgrund; — — —

Enligt denna argumentation synes Höijer vilja göra

gällande det inkastet mot realismens ponerande af ett absolut ting såsom den gifna erfarenhetens förklaringsgrund, att det reella, äfven om det tillägges bestämningen »absolut» icke kan erkännas vara en såsom sådan fullt giltig grund för den relativa realiteten, utan att raisonnementet skulle röra sig i cirkel. Något bevis härför har Höijer sjelf ej presterat; deremot har Nyblæus gifvit en antydan om hvari denna cirkel skulle bestå: »— — realismen påstår sig gifva en förklaring af verldens eller tingens inre väsende, men detta sker endast genom angifvande af andra ting, för hvilka, såsom sjelfva ting eller objekt, man lika fullt är nödsakad att efterfråga en annan grund. Realismen rör sig *sålunda* metafysiskt i en cirkel.»

Dock torde man vara berättigad att härvid göra den anmärkningen att tinget i sig såsom absolute poneradt icke behöfver någon annan förklaringsgrund, utan genom detta predikat är angifvet vara förutsättningslöst, samt vidare att man har svårt att inse, hvarföre en sådan absolut realitet icke skulle kunna anses vara en adæqvat och fullt giltig förklaringsgrund för en relativ realitet. Fastmer är det förenadt med större svårighet att, såsom idealismen gör, låta denna relativa realitet äga sin grund i ett absolut vara af ideal art, då härvid öfvergången mellan det kvalitativt olikartade alltid blir ett »crux metaphysicorum».

Vid betraktande af detta skäligen besynnerliga raisonnement har emellertid förf. svårt att tro detsamma vara ett uttryck för Höijers egen tankegång, samt vill för sin del uppställa den hypotesen, att här innerst döljer sig samma tankegång, som på många ställen hos Fichte funnit sitt decisiva utförande, nemligen att differensen mellan Transscendentalfilosofi och Dogmatism konstitueras af skillnaden mellan *immanent* och *transscendent* betraktelsesätt. (»Der Dogmatismus ist transscendent, weil sein Objekt (das Ding an sich) im Bewusstsein nicht enthalten und daher nicht erkennbar ist; wogegen der Idealismus möglich ist, weil sein Princip dem Bewusstsein immanent ist.» Burman, Fichte und Schelling, pag. 13.) Sålunda skulle enligt denna

åsigt. Höijers bevis egentligen innebära ett påpekande af den svårighet, hvarmed realismen (resp. dogmatismen) laborerar, att dess princip icke är i erfarenheten gifven. Att medelst särskilda »Belegstellen» styrka, att detta fullkomligt öfverensstämmer med Fichte, särskildt »Erste Einleitung», torde knappast vara af nöden, då concordancen dem emellan är så tydlig, att derom icke någon fråga torde uppsta. Emellertid måste alltid erkännas såsom ganska problematiskt, huruvida den här ofvan försökta conjekturen i afseende på den rätta innebörden af Höijers argument n:r 2 äger tillräckliga skäl för sig. Att kunna prestera en fullt plausibel förklaring af hans abrupta framställning af denna punkt, torde knappast vara möjligt.

3) Realitet eller absolut ting med abstraktion från ett möjligt subjekt, är en orimlighet; det är till sitt begrepp antitetiskt, ej tetiskt, och kan sålunda endast tänkas såsom relationsled: medvetande ting.

Äfven detta argument torde vi, utan fara för allvarligare motsägelse, kunna reducera tillbaka till Fichte, i första rummet »Zweite Einleitung» och »Über den Begriff der W.L.» etc. Vi anföra ur förstnämnda arbete följ. passus: »Wie kommen wir dazu, ein Seyn anzunehmen? Da diese Frage von der Einkehr in sich selbst, von der Bemerkung, dass das unmittelbare Objekt des Bewusstseyns doch lediglich das Bewusstseyn selbst sey, ausgeht, so kann sie von keinem anderen Seyn, als von einem Seyn für uns reden; und es wäre völlig widersinnig, sie mit der Frage nach einem Seyn ohne Beziehung auf ein Bewusstseyn für einerlei zu halten. Jedoch gerade das widersinnigste pflegt in unserem philosophischen Zeitalter von den Philosophen am gewöhnlichsten zu geschehen.» Härmed kan jemföras det referat af motsvarande tankegang i »Begriff» som gifvits af Burman pag. 38—39: »Innerhalb der Intelligenz fällt alles Mögliche, Wirkliche und Nothwendige; was ausser ihr ist, ist Nichts. (Wenn bei einem Dinge essentia und existentia auseinanderfallen, so ist davon kein Wissen möglich, denn es gibt dann kein nothwendiges Band zwischen den Beiden. Wenn

die Sachheit dem Begriffe beliebig zugesellt wird, so ist der Begriff nicht objektiv gültig, sondern die Aussage ist zufällig. Daraus folgt dass, weil essentia immer in der Intelligenz begründet ist, kann existentia nimmer durch ein Ding an sich gegeben sein)».[1]

4) Innan vi öfvergå till framställningen af detta moment kan preliminariter påvisas, hurusom Höijers raisonnement härutinnan utmärker sig för en äfven för honom stor otydlighet, hvadan alltid en viss osäkerket om rätta meningen måste uppstå. Förf. anser argumentets nerv kunna sammanfattas sålunda:

Demonstrandum:

Realismen är insoutenabel, ty den kan ej visa sammanhanget hvarken

a) emellan tingen sjelfva eller

b) emellan tingen å ena sidan och phenomenen å den andra.

Bevis för mom. a.

1) Ett sammanhang mellan de absoluta tingen innebär dessas numeriska flerhet (relation involverar relationsleder), hvilket eo ipso innebär deras relativitet, sålunda motsägelse mot deras absoluthet), == om flere substanser gåfves, skulle de såsom skilda från hvarandra, delvis vara behäftade med icke-vara, som sålunda upphäfde deras oändlighet.

Att detta argument icke är något i filosofiens historia okändt, torde framgå genom en hänvisan till propositionerna 14 och 15 i Bok I af Spinozas Ethik., der i hufvudsak samma raisonnement återfinnes.

2) Allt sammanhang är endast gifvet i föreställningens form sålunda såsom subjektivt. För denna subjektiva föreställnings objektiva giltighet fordras ett absolut eller objektivt sammanhang emellan tingen, hvilket åter skulle invol-

---

[1] Att Höijer faktiskt haft kännedom om detta sist nämda arbete af Fichte framgår af ett yttrande i »Phil. Constr.» i dess latinska edition (S. S. V pag. 129): »Præter Begriff der Wissenschaftslehre, auctore Fichte, nullum invenimus adhuc scriptum quo — — etc.» (Denna not är emellertid sedan ej införd i svenska upplagan.)

vera ett subjektivt sådant, o. s. v. — Utan svårighet torde inses att detta bevis ytterst grundar sig på den tankegång, som blifvit utförd under n:r 3, och af detta utgör en närmare specifikation.

Bevis för mom. b.

»Emellan de absoluta och de för mig reella tingen måste allt sammanhang antingen vara caussaliskt, eller det emellan substants och accidens.»

1) Efter causalitetskategorien:

Realismen ponerar absoluta ting såsom föreställningarnes realgrund medelst användande af caussalitetskategorien. Denna kategori, såsom af medvetandet sjelft satt, gäller dock endast inom det subjektivas område eller mellan föreställningarna, hvaraf sålunda följer, att tingen ha från sin absoluta och objektiva existens inflyttats inom medvetandet (Noumen). Enligt förutsättningen implicerar allt subjektift sål. ock caussalsammanhanget, ett objektivt korrelat, hvilket dock aldrig kan tänkas.[1]

Argumentet innebär tydligen i likhet med det nyss referade, en ytterligare applikation på ett visst område af den tankegång som ofvan blifvit under n:r 3 explicerad, neml. den redan af Fichte uttalade satsen, att en utom medvetandet varande och af densamma oberoende realitet är en orimlighet; beviset torde derför näppeligen behöfva någon utförligare exposition och kritik.

2) Efter substantialitetskategorien:

Enligt denna åsigt poneras den absoluta substansen såsom en. Hos denne blir föreställning och ting (kunskapens subjektiva och objektiva moment) accidenser (»äger jag blott en substants, så sammansmälta *föreställning*, dess *object* och medvetandet til et och detsamma, til et accidens— ». Men accidensens förhållande till substansen är att utgöra en i substansens absoluta omfång satt sphær, sålunda substansen med en viss modifikation; de kunna sålunda icke få bestämningar, som äro i motsägelse med

[1] Raisonnementet erinrar något om Salomon Maimon.

substansens konstitutiva karakter; detta gäller tydligen alla accidenser. Häraf följer, att dessa sins emellan icke kunna få motsägande bestämningar. Ergo: Föreställning och objekt fattade såsom den absoluta substansens accidens, kunna icke vara kvalitatift olikartade. Men då mellan föreställning och ting, det ideella och reella, en sådan motsägelse faktiskt äger rum, är sålunda grundantagandet falskt, hvarmed är visadt den realistiska åsigtens ohållbarhet; hvilket skulle bevisas.

Så vidt detta under mom, b) 2: gifna referat af Höijers försök att soutenera och försvara den idealistiska verldsvyens giltighet negative och indirekte genom polemik mot den motsatta åsigten, betraktas såsom ett rigtigt återgifvande af de grundtankar, som härvid ledt honom, torde framgå, att argumentet, med hänvisande på dualiteten mellan »die ideelle und reelle Reihe», visar omöjligheten af dessas, af realismen konseqvent fordrade, förening hos den såsom absolute varande ponerade enheten. För så vidt och i den mån så är förhållandet, är ock tydligt, att argumentet med dess sålunda preciserade formulering, i yttersta och sista hand kan betraktas såsom en in specie applicerad rekapitulation af motsvarande, i sin allmännaste och omedelbaraste betydelse och användning exponerade tankegång hos Fichte. Såsom vindication af detta påstående (med abstraktion från den möjlighet hvartill man vore frestad, att Höijer vid upptagande af detta raisonnement haft tanken fäst på Spinoza) kan, för så vidt det för sin infallibilitet tarfvar särskilda »Belegstellen», hänvisas till »Erste Einleitung» (t. ex. § 6. »— — — in ihrem Princip liegt lediglich der Grund eines Seyns, nicht aber des dem Seyn ganz entgegengesetzten Vorstellens. Sie machen einen ungeheuren Sprung in eine ihrem Princip ganz fremde Welt»).

Såsom resultat af detta här ofvan gifna referat af Höijers försök att genom en kritik af Realismen absolvera frågan om den principiella ståndpunkt i allmänt filosofiskt afseende, som spekulationen äger att intaga, hvilket försök har åt den idealistiska grunduppfattningen vindicerat dess

giltighet så väl praktiskt som teoretiskt sedt, torde framgå, att man är berättigad att expressis verbis negera, att dessa bevis äro för den Höijerska spekulationen särskildt utmärkande eller att de äro att anse såsom något i filosofiens historia särskildt nytt och betydelsefullt i afseende på här särskildt ifrågavarande område. Särskildt de under n:r 1 och 3 förda argumenten förrådda omisskänligt sin likhet med Fichte; så torde ock förhållandet vara med n:r 4 i sin allmänna grundåskådning, ehuru denna blifvit af Höijer utförd på ett sätt, som ingalunda bestyrker sanningen af Hammarskölds påstående, att han »gjort det första och vigtigaste steget att bilda Svenska språket för den högre vetenskapliga framställningen». Hvad åter angår beviset n:r 2 i den fattning som ligger närmast till hands, är detta visserligen originelt, men kan, enligt det på vederbörligt ställe förda raisonnementet, näppeligen anses vara fullt lyckligt funnet.

Den möjlighet måste visserligen erkännas såsom tänkbar, att Höijer har på sjelfständig väg kommit till en argumentation, som i sina hufvuddrag coinciderat med Fichtes. Men en dylik möjlighet äger i sjelfva verket ganska små apparencer om man nemligen besinnar hans i »Phil. Const. ofta förekommande redogörelser för Fichtes filosofi, oftast i polemiskt syfte, hvilket icke varit möjligt utan ett ganska noggrant studium af dennes förnämsta arbeten. Det är dock att beklaga, att Höijer aldrig nämt de källor, som stått honom till buds vid utarbetandet af Phil. Constr. Att han känt »W. L.» och »Über d. Begriff der W. L.» synes vara otvifvelaktigt. Hvad åter angår »Erste Einl.», kan saken synas vara ej fullt så säker, då denna utkom så sent som 1797 i »Philosophischer Journal» (under titel: »Versuch einer neuen Darstellung der W. L.»). Att dock samma förhållande jemväl gäller om detta arbete, torde man kunna saklöst presumera, då man besinnar, att Höijer året derefter (i maj 1798) begaf sig på sin första utrikes resa, hvarunder han i Tyskland sammanträffade med Transscendentalfilosofiens förnämsta koryfeer, deribland äfven Fichte.

Osannolikt synes det då vara, att han skulle hafva försummat att taga kännedom om detta då nyss utkomna arbete. (Se härom hans dagbok i manuskript: p. 54, jemte det except derur, som blifvit af Bygdén lemnadt!)

Emellertid torde det dock vara att gå något för långt att, såsom Grubbe,[1] påstå att dessa Höijers bevis äro fullkomligt identiska med de af Fichte framstälda. Grubbe säger härom: »Realismens otillräcklighet och orimlighet bevisas med de vanliga af Fichte så ofta framstälda bevisen på orimligheten af ett absolut ting», och »under Realism kan han aldrig tänka sig annat än en Dogmatism, som utgår ifrån ett absolut Ting, hvars otänkbarhet han med de redan af Fichte så ofta upprepade bevisen, åter ofta och vidlyftigt bevisar», utan deras psykologiska genesis torde delvis äfven få sökas på annat håll.

Huru än härmed må förhålla sig, torde man emellertid kunna enas derom, att ifrågavararde bevis hos Höijer onekligen röja en ganska stor frändskap med Fichte, samt att de med bestämdhet kunna påstås icke utgöra någon illustrare exponent af den sjelfständige filosofen Höijer.

Genom denna kritik af Realismen har Höijer ådagalagt, att filosofien vid förklarandet af objektiviteten har att utgå icke från ett såsom absolut poneradt ting (resp. flere ting), utan från en princip, som här endast betecknas såsom något ideelt, obestämdt, huru detta ideella sedan bör och måste närmare bestämmas.

Den närmaste fråga, som här framträder, blir den, hvilken metod man härvid har att begagna för att uppvisa densamma såsom en verklig förklaringsgrund för objektiviteten.

Vid framställandet af denna kommer emellertid den ganska skarpt utpräglade differensen mellan Höijer och Kant att taga sig ett ganska pregnant uttryck.

Criticismens stora fundamentaltanke om det mänskliga subjektets allt omfattande spontanitet hade lidit en väsentlig restriction genom Kants dogmatiska antagande af sinligheten såsom ett positivt moment i kunskapen.

[1] Se Suppl!

Emellan denna och förståndskategorierna måste med nödvändighet en absolut hiatus förekomma, den systemets egen upphofsman ej aktat nödigt öfverstiga. Efterföljarnes uppgift vardt sålunda att med ytterligare urgerande af den idealistiska grundtanken, sådan denna af dem fattades, reducera sinlighetsbegreppet från att vara konstitutiv faktor af positiv dignitet till något endast negativt: en skranka eller hämning (inskränkning) på det transscendentala subjektets egen oändliga position eller produktion, d. ä. prestera en monitisk idealism gent emot den Kantska dualismen.

Denna dualism hade från kunskapsteoretisk synpunkt tagit sig uttryck i differentieringen mellan kunskapens form och dess innehåll. För så vidt en monistisk världsförklaring vore möjlig, skulle denna eo ipso implicera, att kunskapens innehåll producerades eller vore gifvet i och med själfva begreppet; med Höijers terminologi: identiteten af yttre nödvändighet (realitet) och inre nödvändighet. Möjligheten häraf hade Kant endast velat vindicera åt matematiken, under det filosofien såsom en vetenskap med diskursiva begrepp a priori till sitt objekt saknade denna förmån. Dessa båda olika metoders förhållande till hvarandra har Kant behandlat i den del af sin metodlära, som han kallar »Die Diciplin d. reinen Vernuft im dogmatischen Gebrauche ; då emellertid hans åsigt härutinnan torde vara allmänt bekant, är icke skäl att något närmare ingå på densamma, utan vi nöja oss med att angifva de allmänna synpunkter, som varit för Kant bestämmande.

Den filosofiska kunskapen kallar han för förnuftskunskap ur begrepp, den matematiska ur begreppens konstruktion.

Af denna distinktion följer, att skillnaden mellan filosofien och matematiken refererar sig till förhållandet mellan det allmänna och enskilda, så att den förra kunskapen betraktar det enskilda i det allmänna, den senare det allmänna i det enskilda. Häremot gör Schelling den anmärkningen, att redan i matematikens båda hufvudarter dessa olika slags åskådning äro gifna, så att aritmetiken

betraktar det enskilda i det allmänna, geometrien åter det allmänna i det enskilda, så att sålunda den motsats, som Kant låtit blifva bestämmande för filosofiens och matematikens förhållande genom antitesen af allmänt och enskildt, faller redan inom matematikens sphär, hvaraf följer denna distinktions omöjlighet att uttrycka den speciella differens, som råder mellan de båda förstnämnda vetenskaperna; denna anmärkning synes äfven Höjer hafva observerat.

De båda vetenskaperna filosofi och matematik äga sålunda sin gemensamma likhet däri, att båda operera med begrepp a priori; olikheten åter består däri, att den senare äger den med begreppet corrresponderande åskådningen gifven i och med själfva begreppet, under det den förra saknar någon sådan. Kants raisonnement kan föras på följande sätt: Om filosofien ej vore inskränkt till rena begrepp a priori, utan ägde till sitt material åskådning, måste denna vara icke-empirisk och sålunda såsom åskådning konkret, men på samma gång ägande allmängiltighet. Men då en dylik åskådning, enligt Kant, är omöjlig att vindiciera åt filosofien, följer sålunda konstruktionsmetodens oanvändbarhet inom denna vetenskap. Hela hans argument kan i yttersta och sista hand reduceras tillbaka till den förutsättning, hvarpå den Kantska filosofien, vare sig tacite eller expressis verbis, hvilar, nämligen att kunskapsförmågan erhåller sitt konkreta innehåll från en af densamma oberoende sinlig realitet.

Då Höijer i opposition häremot vill bevisa konstruktionsmetodens möjlighet, låg detta bevis redan implicite i hans allmänna argumentation mot realismens kunskapsteori. Emellertid utför han detta något närmare på skilda ställen. Härvid visar han först nödvändigheten af konstruktionsmetoden redan genom det allmänna raisonnementet, att för så vidt och i den mån filosofien vill vinna den karaktär af apodiktisk vetenskap, som matematiken de facto äger, så måste den, då matematiken vinner sin evidens

genom möjligheten att konstruera begreppen, också likaväl som denna vetenskap använda en dylik metod.[1]

Vidare visar Höijer, hurusom Kants lära om de rena förståndsbegreppen såsom tomma (medelbara föreställningar om objekt) (Entia rationis) icke af Kant själf kunde fasthållas. »Då begreppet blott uttrycker en förening, hvilken förutsätter något, som förenas, något mångfaldigt, och detta mångfaldiga, såsom liggande i åskådningen, saknas i philosophien, så måste den (philosophien) ock vara tom och et intet. Har då Kant själf ej philosopherat?»

Kant hade indirekt erkänt, att begreppet ägde ett innehåll; de utgöra nämligen en synthesis i förståndet, men i en synthesis ligger begreppet verksamhet eller handling. En handling åter är ej möjlig utan ett innehåll; det innehåll som kan finnas i begreppet, kan ej vara annat än en åskådning, »ty annat innehåll för begrepp gifves ej». Men de rena begreppen utgöra endast modifikation af och hämta sin giltighet från apperceptionens ursprungliga syntetiska enhet: Ergo i apperceptionens ursprungliga syntetiska enhet ligger en åskådning, hvilken till skilnad från Kants sinliga kan kallas intellektuel. Då sålunda den intellektuella åskådningens verklighet är bevisad, är härmed, eo ipso bevisadt konstruktionens möjlighet och nödvändighet i filosofien.[2]

Beviset för möjligheten att inom filosofien, likaväl som i matematiken, använda den syntetiska metoden, ej endast

[1] Detta af såväl Nyblæus som Bygdén anförda »bevis» kan knappast af Höijer själf vara ämnadt att vara ett i fullt logisk mening stringent bevis.

[2] Ehuru Höijer själf ansåg denna kritik af Kants lära om den matematiska och filosofiska metodens förhållande vara af så stor betydelse, att han offrat en betydande del af sitt arbete häråt, har förf. icke ansett denna punkt, nämligen utredandet af Kants åsigt härutinnan samt den polemik, som Höijer riktar mot den, vara af så synnerligen ingripande betydelse, utan hänvisar till den vidlyftiga Kantlitteraturen, som i allmänhet redogör härför, särskildt Kuno Fischers exposé. (Jämför ock en akadem. diss. af år 1857 i Upsala af d:r Widén: Granskning af Kants lära om den matematiska konstruktionen.)

den analytiska, kan ock enligt Höijer föras på följande indirekta sätt: »Lät henne (= phil.) äfven förutsätta et obestämdt mångfalldigt i allmänhet, som genom Enheten sammanbindes, så äger hon endast object i allmänhet, d. ä. hon är äfven då i sjelfva verket utan object och därigenom högst blott Logik. Länar hon åter sina object af sinligheten, hvartil hon dock ej är berättigad, så äro de väl genom hennes begrepp object; men som hon endast beror af begrepp och är sjelf alldeles utan åskådning, måste hennes visshet bero af noggrannheten af analysen af det mångfalldiga hon uptagit, om hvilken noggrannhet hon åter ej kan förvissa sig, så vida detta mångfalldiga ej ligger inom kunskapsförmågan, i hvilken egenskap det tilhör matematiken, utan är henne gifvet genom intryck; ty det gifna mångfalldiga i objectet kan ej på en gång bringas til bestämdt medvetande eller begrepp; och sedan det ock en gång blifvit begrepp, men, såsom det först nödvändigt blifver, et ofullständigt och obestämdt, måste det ännu vidare analyseras under samma svårigheter. — Men härigenom bestrides i sjelfva verket, all Philosophi — — —»

Sålunda menar Höijer, att de filosofiska begreppen, om de äro vunna på analytisk väg, icke kunna få den för begreppet nödvändiga karaktären af allmängiltighet och nödvändighet; häraf skulle således indirecte följa, att de måste vinnas genom syntes, d. v. s. måste nås genom *konstruktion*.

Dessa Höijers bevis för möjligheten och nödvändigheten af den konstruktiva metodens användbarhet i filosofien äro i själfva verket ett urgerande af den redan förut antydda uppgiften för filosofien, att låta medelst konstruktion framgå så väl åskådning som begrepp under den rena Handlingen och att sålunda ur denna förklara så väl den ändliga intelligensen som ock medelbart härur det ändliga varat; d. ä. en fordran, att hvarje filosofiskt system måste utgå från en absolut realprincip, ej endast formalprincip. Om det absoluta fattas sålunda, d. v. s. inne-

innefattade det relativa åtminstone till möjligheten, är uppgiften att visa, hurusom genom dess fortsatta inskränkande framgår såsom parallela det, som från det ändliga medvetandets synpunkt ter sig såsom realt och idealt; den oöfverstigliga hiatus, som synes råda mellan dem, är då från Transscendentalfilosofisk ståndpunkt öfvervunnen, i det båda framgå såsom coordinerade moment ur den gemensamma principen.

Häraf framgår, att Höijer måste såsom systemets nödvändiga vilkor upptaga teorien om den intellektuella åskådningen. Dock är härmed det egendomliga förhållandet att beakta, att under det Fichte med den största utförlighet behandlade denna vitalpunkt i systemet i flera afhandlingar (i främsta rummet »Zweite Einleitung» och »Versuch einer neuen Darstellung der Wiss: Lehre»), Höijer däremot endast eller hvad det synes, i förbigående antydt sin ställning till frågan.

Så vidt författaren med ledning af de få antydningar, som Höijer lämnat, anser sig hafva funnit hans mening härutinnan, framgår dock, att han härutinnan slutit sig fullständigt till Fichtes ståndpunkt. Den omständigheten att han icke har med större bestämdhet prononcerat sin uppfattning skulle möjligen kunna förklaras däraf, att han förutsatte Fichtes åsigt härutinnan, sådan den är framställd i nyssnämnda arbeten, (som båda utkommit före Höijers afhandl. »Tal Constr.»), vara allmänt bekant och derför icke behöfva upptagas till föremål för någon redogörelse.

Huru härmed än må förhålla sig, anse vi oss dock nu föranledda att i korthet skizzera innebörden af denna teori, som den åtminstone skenbart ställer Höijer i afgjord opposition till Kant.

Kants argumentation till bevis för omöjligheten af en intellektuell åskådning kan pregnantast uttryckas sålunda: Om åskådningen är en föreställning med omedelbart förhållande till sitt objekt, d. ä. till ett vara, så skulle en intellektuell åskådning vara en föreställning, som stode i

förhållande till ett intelligibelt objekt = Dingen an sich. Men då ett sådant icke kan falla inom kunskapsförmågan, måste en dylik åskådning vara en absurditet. Ett dylikt raisonnements giltighet torde ock Höijer hafva erkänt, då något i sig varande objektivt för honom var orimligt. Utan då Höijer talar om intellektuel åskådning, menar han därmed något helt annat, så att striden dem emellan inskränker sig till en ordstrid. Betydelsen af detta ord angifver han så: »Hos oss är den intellektuella åskådningens objekt en handling, och således ideelt och grunden för realitet». Att äfven Kant i tysthet antagit verkligheten af en sådan åskådning, framgår däraf, att alla vara föreställningar äro betingade af och åtföljda af jag medvetandet (»Ich denke»), så att sålunda själfmedvetandet endast kan gifvas genom ett omedelbart intuitivt förnimmande. Da detta själfmedvetande är ett omedelbart uttryck för förnuftets egen spontanitet, och vidare denna måste yttra sig såsom ren agilitet eller handling blir sålunda öfverensstämmelsen med Höijers förklaring af den intellektuella åskådningen i ögonen fallande.

För att styrka den nyss påstådda likheten mellan Höijers och Fichtes uppfattningssätt härutinnan torde vara tillräckligt att anföra den expression, denne senare gifvit: »Dieses dem Philosophen angemuthete Anschauen seiner selbst im Vollziehen des Actes, wodurch ihm das Ich entsteht, nenne ich *intellectuelle Anschauung*. Sie ist das unmittelbare Bewusstseyn, dass ich handle, und was ich handle: sie ist das, wodurch ich etwas weiss, weil ich es thue».

Angående det förhållande, som dessa båda filosofer ansågo förefinnas mellan sina egna system och det (»wohlverstandene») Kantska må nämnas, att båda förmenade sig hafva styrkt sin läras öfverensstämmelse med denne senares genom ett hänvisande till den rena Apperceptionen, som hos Kant i sista och yttersta instansen utgör den nödvändiga förutsättningen för erfarenhetens möjlighet, och som utgör ett medvetande om en ursprunglig handling,

och sålunda en omedelbar osinlig åskådning. Följande parallellställen kunna anföras:

Höijer: »Vi äre så mycket mera berättigade at antaga och använda detta slags åskådning, som Kant sjelf ej kan umbära den, utan grundar i hemlighet hela sin Philosophi därpå. Han talar om den ursprungliga apperceptionen, hvilken är en ursprunglig handling i förståndet, och om dess särskilda funktioner såsom samma handling under vissa inskränkningar. Betraktad utom förbindelse med sit object, måste denna hans handling vara ren — — —».

Fichte: »Die intellectuelle Anschauung, von welcher die Wissenschaftslehre redet, geht gar nicht auf ein Seyn, sondern auf ein Handeln, und sie ist bei Kant gar nicht bezeichnet (ausser, wenn man will durch den Ausdruck reine Apperception). Doch lässt auch im Kantischen Systeme sich genau die Stelle nachweisen, an der von ihr gesprochen werden sollte. Des kategorischen Imperativs ist man nach Kant sich doch wohl bewusst? Was ist denn dies nun für ein Bewusstseyn? Diese Frage vergass Kant sich vorzulegen, weil er nirgends die Grundlage aller Philosophie behandelte — — — —».

Med denna Höijers lära om den intellektuella åskådningen hafva vi tangerat själfva den innersta kärnan i hans konstruktionsfilosofi. Innan vi öfvergå till en exposé häraf, måste vi dock först kasta en blick på hans lära om *Definition, Axiom* och *Demonstration.* Såsom bekant, hade Kant bestridt möjligheten af dessas användning i filosofien, härvid egentligen stödjande sig på de argument, som han anfört mot den matematiska metodens användbarhet i filosofien, in toto betraktad; då Höijer hade visat detta senare påståendes möjlighet, måste häraf eo ipso följa äfven de förras möjlighet. Att han emellertid nu gör dem till föremål för en speciell behandling, är af följande anledning: »Hvad som är utan tvifvel är, at en undersökning om deras natur måste förbreda et nytt ljus öfver den vetenskapliga methoden i allmänhet, hvilken vi vilja införa i Philosophien, och hvilken derifrån måste öfvergå

till alla de vetenskaper, som ännu ej äga den. Efter hvad vi redan sökt bevisa, är det mera i denna afsigt, än derföre at vi ännu tro oss behöfva frukta något för de Kantiska bevisen, som vi föresatt oss att utreda dessa ämnen».

Hvad Kant förstår med *Definition*, har han själf förklarat: »Definiren soll — — — — eigentlich so viel bedeuten, als den ausfürlichen Begriff eines Dinges innerhalb seiner Grenzen ursprünglich darstellen».

Denna »Darstellung des ausfürlichen Begriffes eines Dinges »är grundad på en mer eller mindre noggrann analys af begreppets olika bestämningar, såväl i fråga om de empiriska som de rena begreppen. Men då denna analys af begreppet icke med säkerhet kan presumeras blifva fullständig, blir sålunda definitionen ej apodiktiskt giltig, utan blir endast, hvad Kant kallar *exposition*. »Also bleiben keine andere Begriffe übrig, die zum Definiren taugen, als solche, die eine willkürliche Synthesis enthalten, a priori construirt werden kann, mithin hat nur die Mathematik Definitionen.»

Opponerande sig häremot, utgår Höijer fastmera från definitionens faktiska verklighet och nödvändighet i filosofien och visar, hurusom denna såsom en »ausfürliche Darstellung» af ett begrepps bestämningar måste vara grundad på konstruction, da först i konstruktionen, såsom gifvande objektet, dettas genomgående bestämdhet kan vara gifvet. De matematiska definitionerna grunda sin apodiktiska giltighet därpå, att deras objekt äro uppkomna genom konstruktion; »så snart matematiken abstraherar från den företagna konstruktionen, och söker inrätta dem efter Logikens vanliga reglor med angifvande af släktet och det som gör begreppet till en art under detta släkte, är jag i Mathematiken i fara för samma svårigheter och misstag, som dem Kant endast finner i Philosophien.»[1]

[1] Om denna kritiska anmärkning säger Schelling: »Der Verfasser bemerkt daher *sehr richtig* — — — — —.»

Kontroversen dem emellan rör sig sålunda därom, att Höijer vill åt filosofien vindicera en syntetisk metod, Kant däremot en analytisk.[1]

I afseende på det bevis, som Höijer här fört angående Definitionen, torde man vara berättigad att fråga, huruvida Höijer med detta sitt bevis verkligen kan anses hafva träffat Kant?

Definitionernas möjlighet i filosofien såsom innebärande en konstruktion inses ock däraf, att den konstruktiva metoden består däri att ur den absoluta causaliteten såsom högsta princip hela den gifna erfarenheten förklaras genom en alltjämt organiserad inskränkning, (»Bestämningens lag» hos Fichte). Då hvarje vetenskap har sina högsta begrepp eller definitioner, innebär detta, att de utgöra beskrifning på den yttersta grundkonstruktion, hvarpå denna vetenskaps giltighet hvilar, och »hvilken jag på en gång med dess tillhjelp både begriper och verkställer». För riktigheten af en definition fordras, att begreppen om ting skola vara gifna i och med Jagets egen spontana agilitet och därmed dess egna produkter, hvarmed också begreppen ej längre som hos Kant äro diskursiva och förutsätta sinlig åskådning såsom sitt nödvändiga complement. Definitionens egendomliga karaktär ligger sålunda däri, att de utgöra en

[1] Jämför Schelling: »Eben solche zugleich freie und notwendige Synthesen sind alle Constructionen der Philosophie — — —. Wenn die Philosophie keine Definitionen im Siin der Mathem. hat, so ist es, weil sie ihr Construiren nirgends begrenzt. Die Defin. der Mathem. sind auch Constructionen, nur für sie unmittelbar.» —

Hvilken skillnad Höijer de facto har ansett förefinnas mellan filosofiska och matematiska definitioner kan ses af följande yttredna: »De philosophiska definitionerna äro blott så vida underkastade mera svårighet och tillika otydlighet än de mathematiska, som de förutsätta en construction, hvilken fordrar mera inbillningskraft, och tillika at man redan innehafver den högsta synpunkten för alla kunskaper, hvartil man ej utan eget bemödande och odling uppstiger. Denna svårighet och otydlighet gäller därföre endast för dem, som, i brist af inre sjelfständighet eller hindrade af en genom denna brist försvagad organ för tanken, ej kunna upphöja sig till Philosophi.(!)» —

beskrifning på begreppens uppkomst och formerande, »som är at visa sjelfva deras construction».

Kants uppfattning af *Axiomen* är grundad på samma uppfattning af filosofien såsom en vetenskap genom diskursiva begrepp à priori, som i allmänhet utmärker honom; enligt denna förutsättning kan icke en syntetisk grundsats af blotta begrepp äga omedelbar evidens utan en möjlig erfarenhet såsom syntetiserande.

Enligt Höijer äro axiomen äfven syntetiska satser med omedelbar evidens; deras egentliga betydelse ligger däri, att »de utgöra de högsta villkoren för en construction», och äro vid demonstrationen ett nödvändigt correktiv mot felaktig konstruktion: »Axiomets nytta och nödvändighet vid bevis härrör endast deraf, at det innehåller en erinran om det enda möjliga sättet at construera, eller rättare, axiomen tjena at tvinga til construction och föra mig tillbaka till den, så snart jag genom blotta begrep börjat irra mig. Det är ock derföre de ej användas, förr än beviset blifver indirect.»

Såsom ett exempel på ett filosofiskt axiom anför Höijer satsen: en föreställning har nödvändigt sitt objekt.

Viktigare än dessa (Axiom och Definition) anser han *Demonstrationen* vara, såsom förutsättande dessa förstnämnda samt dessutom innebärande möjligheten af system och vetenskap. Den *logiska* Demonstrationen är blott och bart formel, d. ä. fortgår genom begreppets subsumerande under högre begrepp, hvilka åter i sin ordning subsumeras under högre. Men då logiken icke af sig själf äger rättighet att stanna vid ett begrepp såsom högsta princip, uppstår genom detta bevisningssätt en regressus in infinitum, så att härigenom det logiska beviset icke kan vara kunskapsbildande. »Tillägger man derföre ej Philosophien et annat bevisningssätt än detta, så är den visserligen ej annat än et grillfängeri.» Logiken förutsätter sålunda att de filosofiska begreppen redan äga sitt innehåll. Men detta innehåll kan icke vara gifvet genom empirisk åskådning, då i sådant fall beviset saknade apodikticitet, utan genom

ren åskådning. Genom den rena åskådningen blir sålunda möjligt, att i beviset finnes en högsta sats af intuitiv och därmed apodiktisk giltighet, från hvilket sedan subsumtionen fortgår. Demonstrationens apodikticitet är då grundad i konstruktionens egen nödvändighet, så att, då en viss sats skall demonstreras, konklusionens subjekt visas förmedelst mellanliggande konstruktion äga sin förutsättning i och vara grundadt genom den ursprungliga grundkonstruktionen.

I fråga om dessa raisonnement om Definition, Axiom och Demonstration torde man kunna göra sig den frågan, huruvida de af Höijer varit ämnade till i logisk mening fullt stringenta bevis mot Kants ståndpunkt. Om Höijer menat så, kunde Kant säkerligen ganska lugnt upptagit denna polemik. Vi förmena snarare, att de varit ämnade att visa, huru den konstruktiva filosofien ter sig på ett visst område, som förut blifvit af den kritiska filosofien vederbörligen exponeradt, samt att här gifva en förklaring, som gafve ett mera positivt resultat än denna senare. I hvarje fall kunna de dock icke tillmätas någon för den Höijerska spekulationen säregen och konstitutiv betydelse, ity att hans uppfattning redan låg implicite i de allmänna principer, hvarpå hans system hvilar. Att Höijer emellertid ansett denna exposé af så stor betydelse, att han behandlat den med sådan relativt stor utförlighet, äger väl sin rent historiska orsak däruti, att han med sin afhandling om den filosofiska konstruktionen ställde sig i uppenbar opposition mot den i Sverige då snart sagdt allrådande Criticismen (åtminstone i Upsala), då han sålunda måste särskildt ägna sin uppmärksamhet åt de punkter, där systemen kommo i uppenbar kontrovers. De som behandlat hans filosofi, hafva ej häller (med undantag af Schelling) annat än i förbigående vidrört dessa Höijers specialundersökningar.

Sammanfatta vi det resultat, hvartill Höijer kommit i denna del af sin konstruktionsfilosofi (väsentligen mot-

svarande den med II betecknade delen i hans arbete), kan detta fixeras sålunda: En analytisk undersökning af erfarenheten har visat denna bestå af tvenne radikaler; ur endera af dessa måste declarandum, som är erfarenheten (objekt), declareras; genom de ofvan exponerade teoretiskt-dialektiska, respektive polemiska undersökningar har ådagalagts den ena af dessa förklaringsgrunders (realismens) omöjlighet; återstår sålunda den idealistiska utvägen att låta medvetandet själf, ehuru ej det empiriskt bestämda, som äger sin karaktär genom motsättningen mot objektet, som sålunda endast är växelled, vara principen.

Sålunda synes det, som filosofien endast behöfde utgå från detta såsom absolut varande ponerade och härmed låta förmedelst den deduktiva eller konstruktiva metoden, som till sin vetenskapliga halt och betydelse är genom en in specie utförd kritik (i Kantsk mening) uttryckligen vindicerad, framgå det af principen principierade, d. ä. det empiriska medvetandet i dettas konkreta bestämdhet af objekten (varat).

Konstruktionens allmänna uppgift kan sålunda med för Höijer signifikativa Fichteanska uttryckssätt exprimeras vara att ur det abstrakta ideala såsom sigsättande och såsom absolut varande affirmerade deducera närmast det ändliga medvetandet, hvilket eo ipso involverar den konkreta verkligheten såsom dettas nödvändiga korrelat därigenom, att det absoluta såsom sådant äger för sig en nödvändig motsättandets eller inskränkandets lag, som drifver detsamma till en alltjämt fortsatt inskränkning, hvaraf såsom resultat framgår det reala varat.

Dock är härvid att anmärka, att om filosofien utgår från detta såsom absolut satta, han de facto har lämnat transscendentalfilosofiens grundval och gjort sig skyldig till ett dogmatiskt förfarande, så till vida nämligen att detta såsom absolut princip ponerade, hvilket till sitt allmänna väsen är en suprem causalitet (actus purus), icke är i erfarenhetens teoretiska sida tillräckligt styrkt och grundad i anseende till sin nödvändighet att vara absolut förklarings-

grund. Låt vara att den dialektiska själfutvecklingsprocess, som detta genom inskränkningen genomlöper, hvars resultat vore erfarenheten, såväl subjektive som objektive betraktad, kunde erkännas äga fullt stringent apodikticitet, så vore denna dock en logisk, ej en real sådan. För att den skall blifva verkligen realiteter giltig, förutsättes att i erfarenheten skall låta sig påvisas ett innehåll af den art, att detta i sig innebär en bestämd hänvisan på principens reala nödvändighet och giltighet. Denna hänvisan hade Fichte som bekant funnit i sedelagens kategoriska bud, såsom innebärande en fordran på subjektets causalitet öfver objekten. Höijer fann den i friheten; den skillnad, som härigenom synes uppstå mellan Höijer och Fichte, torde emellertid reducera sig till en endast verbal.

Med uppvisandet af frihetsbegreppets giltighet såsom innebärande den absoluta agilitetens framträdande i det phænomenas sphär är sålunda konstruktionens möjlighet och nödvändighet sensu eminenti visad, så att den ej blott är en af filosofen godtyckligt antagen hypotes, utan fastmer en i det ändliga eller empiriska medvetandets egen natur, (hvilket ju är den specifikt transscendentala synpunkten), grundad själfutveckling af det absoluta, som härmed är till sin reala apodikticitet vindicerad.

Detta blir sålunda uppgiften för den del af Höijers arbete, som vi kalla

Constructionen från praktisk synpunkt.

Den uppfattning af den plats och betydelse i Höijers filosofiska system, som hans undersökning om friheten bör anses äga, hvilken här ofvan blifvit framställd, utgör tydligen en annan än den af öfriga Höijerscribenter framställda. Hos dessa behandlas nämligen undersökningen om friheten såsom en specifikt etisk fråga, hvilken, på grund af ett lifligt praktiskt intrësse för den mänskliga friheten, hvilken han vill söka fasthålla , fått sin plats i den

metafysiska deduktionen, utan att inom systemet intaga någon egentligt constituerande plats; detta förefaller så mycket underligare, som t. ex. Bygdén ur hans otryckta manuskript anför ett ställe, där Höijer opponerar sig mot den vanliga distinktionen mellan teoretisk och praktisk filosofi, under yrkande att det teoretiska problemet endast kan vinna sin fullständiga lösning genom det praktiska: »Men en sådan motsättning (mellan teoretisk och praktisk) är oriktig, emedan man glömt, att kunskapsobjektet ej kan afhandlas utan medvetandet, och att medvetandet karaktäriseras blott genom handling, vilja». Ett dylikt åskådningssätt att i trots af denna Höijers egen uttryckliga förklaring söka på hans system applicera den af andra filosofer gjorda distinktionen mellan teoretisk och praktisk filosofi innebär dock, enligt vårt föregående raisonnement, ett förryckande af den synpunkt, hvarifrån den Höijerska konstruktionsfilosofien rätteligen bör till sin allmänna innebörd bedömas. Utan att här dock ingå på en närmare apologi för denna vår åsigt, som i det följande torde erhålla sin närmare belysning, tillåta vi oss dock här anföra den preliminära anmärkningen — låt vara från formell synpunkt — att hela denna exposé och utredning af Frihetsbegreppet blir, så snart den ställes utom sitt sammanhang med de rent teoretiska undersökningarna, fullkomligt mysteriös med hänsyn till den framskjutna plats den fått intaga i hans arbete. Man erinrar sig osökt Höijers eget yttrande gent emot en recensents uppfattning af ifrågavarande ställe[1]: »Vi nämnde nyss, at Frihetens förklaring vore den vigtigaste, äfvensom den tillika är den svåraste i hela Philosophien, och författaren tror sjelf, at värdet af hans afhandling förnämligast beror på den upplösning, han derpå gifvit; men härom förekommer ej ett ord. Det är obegripligt, då det öfriga beror derpå, huru han kunnat utan afseende på denna punkt förtjena något loford.»

För expositionen af Höijers undersökning af frihetsbegreppet påminna vi om det redan förut påpekade, näm-

[1] B. Höijers Samlade Skrifter, II pag. 197.

ligen filosofiens uppgift såsom varande den att lösa den motsägelse, som från det empiriska medvetandets synpunkt råder mellan subjekt och objekt (veta och vara). Förhållandet kan ses antingen

från teoretisk synpunkt: att objekten äro causserande i förhållande till medvetandet och dermed realgrund för dettas affektioner, eller

från praktisk: att det objektiva sättes såsom något i förhållande till subjektet sekundärt och tillfälligt samt af detta till sin allmänna art och beskaffenhet bestämdt och principieradt.

(Likheten med Fichtes bekanta expressioner: Jaget sätter sig såsom bestämdt af Icke-Jaget och Jaget sätter sig såsom bestämmande Icke-Jaget, torde icke behöfva påpekas!)

Vid behandlingen af den senare frågan, hvars ändamål är att genom analys af erfarenheten gifva det i den teoretiska undersökningen såsom absolut ponerade dess karakter af postulat och därmed af en vetenskapligt rättfärdigad högsta princip, utgår Höijer med användande af en rent transscendental metod från det i det allmänna människoförståndet axiomatiskt gifna begreppet om en *moralisk nödvändighet*[1]. Detta begrepp — låt vara att det endast är gifvet i känslans form — innebär i motsats mot föreställningen om människan såsom naturprodukt och härmed såsom stående under dess objektiva lagar och betingelser, ett medvetande af hennes egen självständighet gent emot objekten, hvilket medvetande — praktiskt sedt — i människans lif manifästerar sig såsom en *sträfvan*,[2] att upprätthålla denna sjelfständighet i sina handlingar».

---

[1] Härmed kan jämföras hos Fichte början af »Deduction des Princips der Sittlichkeit», som med detta consonerar.

[2] Vid detta begrepp bör ihågkommas, att man icke utan vidare är berättigad att identifiera det med motsvarande begrepp hos Fichte i prakt. »W. L.» då detta äger en delvis annan betydelse samt dessutom intager i systemet en mera dominerande plats och betydelse, än hvad fallet är hos Höijer.

Analyseras denna Höijers argumentation, erhålles följande moment:

1) Ett i det empiriska medvetandet immanent begrepp af objektiv giltighet om ett sådant förhållande mellan subjekt och objekt, att subjektet ägde absolut causalitet på objektet, hvilket eo ipso involverar detta senares orimlighet; sålunda decisive uttryckt: begreppet (ideen) om jaget själf såsom absolut causalitet.

2) Det antitetiska begreppet om menniskan såsom bundet af »naturen».

3) Det syntetiska begreppet om människan såsom sträfvande att enligt begreppet om sig själf såsom suprem causalitet (i en handling) ständigt utflytta den hennes fria verksamhet hindrande gränsen, d. ä. i ändligheten realisera oändligheten.

Man torde icke kunna undgå att märka, hurusom denna Höijers skäligen abrupta och sporadiska framställning af denna fråga är med den precisering, vi gifvit densamma, fullkomligt æqvivalent med de för Fichtes system konstitutiva grundtankar, sådana dessa äro gifna i den praktiska delen af hans »Wiss. Lehre» af år 1794 och »Sittenlehre».

I detta sistnämnda arbete läses följande passus: »Absolute Thätigkeit ist das eine schlechthin und unmittelbar mir zukommende Prädicat; Causalität durch den Begriff ist die durch die Gesetze des Bewusstseyns nothwendig gemachte und einzig mögliche Darstellung desselben. In dieser letzten Gestalt nennt man die absolute Thätigkeit auch Freiheit. Freiheit ist die sinnliche Vorstellung der Selbstthätigkeit, und dieselbe entsteht durch den Gegensatz mit der Gebundenheit des Objects und unserer selbst als Intelligenz, inwiefern wir dasselbe auf uns beziehen;» där sålunda friheten demonstreras vara det af bestämningens lag (»naturen») bundna Jagets sträfvan att realisera sitt eget väsen såsom causalitet. — Öfverensstämmelsen med Fichtes prakt. »Wiss: Lehre» kan ock lätteligen ådagaläggas genom ett hänvisande till ett ställe, där tankegången

blifvit fixerad till sina allmänna grunddrag: »Dennoch schwebt die Idee einer solchen zu vollendenden Unendlichkeit uns vor, und ist im Innersten unseres Wesens enthalten» — — — — »Das Ich ist unendlich, aber blass seinem Streben nach; es strebt unendlich zu seyn. Im Begriffe des Strebens selbst aber liegt schon die Endlichkeit, denn dasjenige, dem nicht *widerstrebt* wird, ist kein Streben. Wäre das Ich mehr als strebend, hätte es eine unendliche Caussalität, so wäre es kein Ich, es setze sich nicht selbst, und wäre dennoch Nichts. Hätte es dieses unendliche Streben nicht, so könnte es abermals nicht sich selbst setzen, denn es könnte sich nichts entgegensetzen; es wäre dennoch auch kein Ich, und mithin Nichts».[1]

Tydligen kan concordancen med det Höijerska raisonnementet knappast prononceras.

Det, som skall utgöra förklaringsgrunden till den motsägelse, som råder mellan subjekt och objekt, så till vida att subjektet sträfvar att öfvervinna objektets motstånd, å andra sidan objektet är den nödvändiga förutsättningen för medvetandet, hvaraf friheten å sin sida beror, är sålunda begreppet om den *rena Handlingen*, hvilket, såsom tetiskt, måste postuleras vara höjdt öfver växelförhållandet mellan dessa båda nyssnämnda moment i det empiriska medvetandet, sålunda ren subjekt-objektivitet, då denna vid abstraktion från erfarenhetens af nämnda relation betingade moment kvarstår såsom ren agilitet; denna är sålunda det absoluta, hvarifrån den gifna erfarenheten, teoretiskt som praktiskt betraktad, skall deduceras.

---

[1] Att Höijer haft kännedom om Fichtes »Sittenlehre», torde tillräckligt tydligt inses af bland annat följande yttrande, han fäller: »Denna fråga om grunden till den speciella realiteten, säger Fichte, har ej före honom någonsin blifvit väckt och ännu mindre besvarad.» Detta citat återfinnes hos Fichte i »S. L.» i följande form: »Eine gründliche und vollständige Philosophie hat den Grund aufzuzeigen, warum auf diese Weise einiges uns als zufällig erscheine wodurch den auch zugleich die Grenze und der Umfang dieses zufälligen bestimmt wird.»

Härmed är i sin närmaste och omedelbart gifna betydelse och användning eller betraktad såsom det direkta och på vetenskaplig giltighet pretenterande svaret på den hypotes, som Höijer förut uppställt om, hvad det absoluta är, som skall i sig förena de båda kontradiktoriska växelbegreppen subjekt och objekt, till sin transscendentala giltighet pröfvadt och absolveradt.

Innan han emellertid går till en närmare exposition af den dialektiska process, som detta såsom absolut ponerade har att genomgå, söker han dock vidare soutenera åsigtens rigtighet genom ett utförligare releverande af de vidare bestämningar, som ligga i detta in abstracto antydda raisonnement och genom undanrödjande af de eventuella svårigheter, som härvid kunna yppa sig, åt denna idealistiska världsvy vindicera dess giltighet.

Vända vi oss först till begreppet om den rena handlingen såsom inom ändligheten manifästerande sig i frihetens form, visar en analys af detta, hurusom den kan betraktas dels — negative sedt — såsom en förmåga i motsats mot naturnödvändighet, dels positive såsom inre verksamhetsgrund, d. ä. självständighet. Denna Jagets självständighet måste vara sitt eget subjekt, ty indirekte visadt, vore så icke förhållandet, vore den bestämd af något objektivt eller utom jaget varande, och coinciderade följaktligen med sin egen motsats, naturnödvändighet; hvilket eo ipso involverar, att kraften själf är sitt eget objekt, dock icke omedelbart, utan medelbart, hvarvid dock detta förmedlande icke får vara något för kraften absolut yttre utan naturligen i så fall, då intet annat återstår än kraften själf i en viss modifikation = objekt.

»Medlet måste sålunda ligga inom kraften och såvida varande handling, men tillika vara utom den såsom medel och såvida icke handling; hvilket ej kan tänkas annorlunda, än att medlet är en till produkt öfvergången handling.»

Möjligheten af kraftens sig-sjelfbestämning beror sålunda på dess inskränkning af objekt; »så snart hon hand-

lar på produkten eller något som i den egenskapen kan betraktas utom henne, föreställer hon. Då en kraft därföre bestämmer sig själf, har hon en medelbar caussalitet på sig själf, nämligen medelst föreställning; *friheten är caussalitet genom föreställningar eller begrepp.*[1]

Friheten el. causalitet genom begrepp blir enligt detta den rena Handlingen såsom ändlig, d. ä. den genom motsättning mot något objektivt vara betingade manifestationen häraf. Den nödvändiga förutsättningen för frihet är sålunda objekt. (Jämför Fichte, pr. W. L. pag. 261, »die reine in sich selbst zurückgehende Thätigkeit des Ich ist *in Beziehung auf ein mögliches Object* ein Streben».) Att emellertid icke objektet får fattas äga ett i-sig-vara eller en självständig realitet, som härigenom skulle negera den absoluta själfständigheten, visar Höijer genom följande ord: »allt det själfständiga hos oss ligger i förnuftet och i allmänhet i föreställningskraften, som ifrån en viss sida betraktad är själfva förnuftet», hvilket väl ej vill säga annat, än att i Jagets eget medvetande om sig själf ligger en fordran på att fylla all realitet, hvilket raisonnement ytterligare styrkes genom hänvisande på dess allmänna och abstraktare form, nämligen transscendentalfilosofiens grundtanke om *identiteten af realitet och idealitet. Sålunda Frihet förutsätter »reel Objektivitet».*

Fichtes motsvarande raisonnement är såsom bekant: Reflekteras på jaghetens allmänna och omedelbaraste uttryck, nämligen satsen: »Jag finner mig verksam», visar sig, att denna sats alltid innebär sitt corollarium: »Jag finner mig verksam på ett visst bestämdt sätt». Då jag icke kan tillskrifva mig en bestämd verksamhet, utan att såsom denna verksamhets realgrund tänka ett föremål utom mig, som, eftersom utgörande motsatsen till handling, blott *är* och motsträfvar frihetens inverkan, följer sålunda antagandet af något blott objektivt (»ein purer Stoff»).

[1] Jämför Fichtes motsvarande raisonnement i »Sittenlehre», pag. 8—10.

Då vidare allt medvetande är betingadt af självmedvetandet, detta genom åskådandet af mig själf såsom verksam kraft, hvilket åter i sin tur förutsätter sättandet af ett motvara eller ett föremål, hvarpå kraften går, så visar sig häraf, att sättandet af detta objektiva sträcker sig öfver hela medvetandets sphär, så att friheten icke kan tänkas genom sin förmåga af causalitet kunna upphäfva eller negera detsamma, emedan i så fall medvetandet självt skulle negeras. Detta raisonnement utföres vidare af Fichte i afdelningen »Deduction der Realität und Anwendbarkeit des Princips der Sittlichkeit» sålunda: Jaget kan ej sätta sig såsom fritt annat än för så vidt det sätter flera bestämda och sins emellan skilda handlingar såsom möjliga, i afseende på hvilka det kan realisera sin frihet; men en bestämd handling är omöjlig utan att antaga något reelt, hvarpå den riktar sig. Att sätta sig såsom fri innebär sålunda att sätta sig såsom väljande mellan flera motsatta på objekt gående handlingar, så att om ett objekt A är gifvet, om detta är möjligt att predicera så väl som X som Y; hvilkendera bestämningen jag öfver hufvud väljer, beror af mitt fria val. Detta innebär, att mellan de båda motsatta något gemensamt måste finnas, ett ursprungligt gifvet, såsom fordradt af tänkandets form, ett i det oändliga modifikationsmöjligt stoff, på hvilket den fria verksamheten riktar sig. Till detta står Jaget i det förhållandet, att det kan realisa motsatta bestämningar (sålunda formell förändring, ej materiell). Resultatet häraf kan sålunda likaväl angifvas med Fichtes ord: »Es ist ein reelles Object unserer Thätigkeit ausser uns», som med Höijers »Frihet är derföre endast möjlig genom reell objektivitet, och vore utan den en motsägelse».

Om sålunda Höijer vederbörligen har explicerat den första fordran eller vilkor, som frihetens affirmerande medför, är dock det svar, som gifvits, endast tillfredsställande, för så vidt frågan ses in abstracto. Närmaste uppgiften blir att genom vidare analys af frihetsbegreppet relevera de bestämningar, som ligga i objektivitetens begrepp.

Friheten är enligt ofvan anförda negativa expression motsatsen till nödvändighet. Då vidare enligt Höijers från Fichte lånade terminologi det nödvändigas motsats är det tillfälliga, måste således friheten yttra sig i tillfällighet, eller om dess objekt skall denna bestämning kunna prediceras.

Det vanliga medvetandet löser frågan så, att det tilllägger de såsom självständiga realiteter ponerade tingen vissa dessas egendomliga karaktär konstituerande predikat. Men då från transscendental synpunkt ett dylikt påstående icke kan visas vara hållbart såsom hvilande på felaktiga förutsättningar, återstår sålunda förklaring af *den speciella realiteten.*

Realitet i allmänhet är från transscendental synpunkt att fatta såsom produkt af den rena handlingen såsom inskränkt; då här för den speciella realiteten fordras en »kraft i allmänhet», en urkraft, och denna tydligen är en produkt af den rena handlingen, så måste i denna de väsentliga karaktärer återfinnas, som konstituera hvarje inom det ändligas värld fallande yttring af den rena Handlingen, och sålunda bestå i »en sammansmältning af et negativt (såsom inskränkt) och et positivt (såsom kraft)».

Tingen jämte deras speciella egenskaper äro sålunda att betrakta såsom denna »urkrafts» variationer eller olika sätt att yttra sig, beroende på relation mellan det positiva och negativa moment, som ingår i denna, hvilken relation implicerar en regel för dennas framträdande i tiden. Transscendentaliter sedt, äro sålunda tingen nedflyttade från att vara i sig varande transscendenta realiteter till att utgöra af medvetandet utom sig själf satta förklaringsgrunder för de inskränkningar eller negationer, som ske på denna urkrafts egen självposition enligt en i medvetandet immanent lag. Således skulle allt i tingen vara nödvändigt bestämdt.

Det torde icke kunna nekas, att denna här gifna framställning och lösning af det specifikt cosmologiska problemet — för öfrigt det enda ställe, där detta blifvit i

något mer utförd form skizzerad och antydd — förefaller skäligen dunkel. Så t. ex. är just den principiella förklaringsgrunden teorien om en »urkraft», som här utan vidare argumentation införes, utan att till sin innebörd närmare fixeras, jämte en i förståndet gifven regel för dess framträdande. De bestämningar, som Höijer preciderat till denna urkraft, äro: 1) att den är en produkt af den rena handlingen; 2) att den äger en inskränkning; sålunda att den konstitueras af ett positivt och ett negativt moment.

Att med ledning af dessa torftiga notiser söka supplera Höijer i denna punkt torde i mer eller mindre grad närma sig det förfaringssätt, som plägar kallas filosofisk konstruktion i detta ords sämre bemärkelse. Dock vill förf. för sin del uttrycka den förmodan, att en decisiv fixering af Höijers tankegång härutinnan endast är genom en jämförelse med motsvarande raisonnement hos Fichte möjlig, för så vidt nämligen något sådant kan låta sig påvisas.

Att med fullt klar och tydlig evidens påpeka ett sådant med denna Höijers abrupta exposé correspondcrande ställe hos Fichte torde knappast vara möjligt, ehuru den förmodan ej ligger allt för långt aflägsen, att detta är att söka i Fichtes lära om »urdriften» såsom en syntetisk förening af den rena driften och naturdriften, sålunda konstituerad till sin allmänna karaktär af ett positivt och ett negativt moment. Då sålunda förf. icke vågar positivt påstå Höijers hufvudsakliga och ännu mindre verbala concordance med den ofvannämnda filosofen i ifrågavarande fall, ej häller vill anse hans argument härutinnan vara någon mer signifikativ exponent af hans egen originella reflexionsförmåga (i anledning af den ofvan antydda problematiskt uppställda teorien om deras öfverensstämmelse), torde detta Höijers raisonnement få gälla, hvad det kan.

Nödvändigheten i tingen är sålunda visad bestå däri, att Jaget i den form, som det såsom framträdande i ändlighetens värld antager, är utsatt för inskränkningar från

något negativt, hvadan sålunda allt vara vore för det ändliga medvetandet predetermineradt. För att fylla det genom frihetens affirmerande eo ipso ponerade krafvet på *tillfällighet* (såsom motsats till predetermination) måste på grund häraf »nya förhållanden i urkraften, förändringar i tingen, frambringas genom begrepp om dem».

Vi hafva visat, att det ändliga varat, respektive det objektiva jaget, är grundadt i eller till sin transscendentala face består i ett allmänt *system i den ursprungliga handlingens inskränkningar*.

Då enligt det föregående det ligger i Jagets begrepp att sträfva utöfver dessa inskränkningar och härmed sätta sig själf i sin ursprungliga renhet, och detta endast är möjligt genom inom ändlighetens värld framträdande inskränkta handlingar, uppstår sålunda begreppet om ett system af rent ideal art, den intelligibla världen.

Friheten består nu däri, att jag inom detta genom reflexion öfver det föregående systemet uppkomna system väljer min plats, hvarigenom på intet vis den först nämnda nödvändigheten rubbas. (»Mit första inträde i världen, den första stora skapelsen för mig, då jag sjelf blifver Intelligents, är utan undantag och inskränkning fri och mit verk, men derför ej möjlig, om jag ej redan är der af oöfvervinnelig nödvändighet. Inre caussalitet, medvetande, begrepp, realitet, äro alla i grunden detsamma och oskiljaktiga; öfvergangen ifrån et til alla de öfriga är nödvändig».)

Sålunda: den nota caracteristica, som skiljer den fysiska och den intelligibla världen, är Reflexionen; reflekterar jaget på sig själft såsom objektivt, uppstår »die Reihe des Reellen;» reflekterar det på sig själft såsom subjektivt, blir resultatet »die Reihe des Ideellen». Härmed är då expressis verbis deklarerad differensen mellan real och ideal Reflexion; af dessa utgör den senare frihetens villkor, så att jaget är fritt såsom själft väljande sin »Anfangspunct der Reihe». Härtill tillägger Höijer den självklara anmärkningen, att öfver dessa båda arter af reflexion står

den specifikt philosophiska, hvilken innehåller de båda föregående och tjänar att bringa medvetandet om den ideella till högre grad af aktualitet; (hvartill visserligen teoretiskt taget vore möjligt att lägga ännu en annan, nämligen den som gör den filosofiska reflexionen till objekt o. s. v. in infinitum). Emellertid är här den anmärkningen att göra, att jaget vid den ideella reflexionen visserligen är fri vid sitt första begrepp, men under fortgången dock vore med en, låt vara ideel, nödvändighet bunden af det intelligibla system, hvartill det eo ipso har bestämdt sig. Emellertid fordrar det empiriska medvetandet affirmerandet af en »beständig frihet»; d. ä. möjligheten att i hvarje gifvet tidsmoment om sig själf predicera frihet, hvilket utgör grunden för tillräknandet. Denna svårighet löses så, att jaget under fortgången af sin reflexion (i andra digniteten) har den möjligheten gifven för sig att sluta densamma och härmed återgå till sitt objektiva vara (»— i den andra reflexionen är jag det (= fri) icke i afseende på fortsättningen däraf, och jag kan sluta den, så snart den är början, och straxt åter nedsänka mig i naturen, som redan in concreto innehåller den. Hvad som binder mig vid den första reflexionen, hvilket är själfva den ursprungliga handlingens caussalitet, binder mig ej vid den andra; den kan upphöra, utan att denna caussalitet störes, och den störes ej deraf, att jag upphöjer någon del af dess product til mit medvetande. Men för att fortfara måste denna reflexion deremot för hvarje ögnablick börjas ånyo»).

Uti denna reflexionens tillfällighet, hvilken blifvit så väl genom det empiriska föreställningssättet soutenerad och försvarad, så ock till sin rent transscendentala betydelse exponerad, ligger enligt Höijer lösningen på det ofvan uppställda problemet om den tillfällighet, som inhærerar i allt objektivt vara. Denna tingens speciella realitet är enligt denna argumentation visad icke kunna till sin kvalitativa bestämdhet medelst spekulativt-teoretiska grunder declareras; utan transscendental-filosofien nöjer

sig med att förklara just sjelfva möjligheten och nödvändigheten af denna speciella realitet såsom speciell. Detta är af Höijer sjelf decisive uttryckt i följande passus: »Reflexionen och den dermed förbundna Abstraktionen äro alltid fria, absoluta acter, ehuru de kunna genom den nödvändighet, hvilken af det skäl, vi förut anfört, ligger i vårt sätt att fatta den absoluta handlingen, äfven betraktas såsom sjelfva hörande under naturen och derföre såsom bestämbara åtminstone til anledningen, utan att dock i och för sig sjelf kunna bestämmas».

Att i afseende på denna här ofvan refererade världsvy visa likheten med Fichte vare sig medelst särskilda »Belegstellen» eller genom en exposition af de positiva grundtankarna i Fichtes motsvarande argumentation torde icke vara nödigt, då förf. anser likheten i bådas allmänna raisonnement vara så apparent, att den näppeligen behöfde blifva föremål för någon motsägelse. Ett synnerligen frappant parallelställe till det senast citerade yttrandet hos Höijer tager sig dock förf. friheten anföra ur Fichtes »Sittenlehre». »Zuwördest, der Naturtrieb, als gerade so bestimmter Trieb ist dem Ich zufällig. Von transscendentalen Gesichtspuncte aus gesehen ist er das Resultat unserer Beschränkung. Nun ist es zwar nothwendig, dass wir überhaupt beschränkt seyen, denn ausserdem wäre kein Bewusstseyn möglich, aber es ist zufällig, dass wir gerade so beschränkt sind». — — —

Med denna i sina allmänna hufvudpunkter refererade lära om friheten torde tillräckligt tydligt framgå, att detta begrepp icke för Höijer är af uteslutande praktisk art, utan fastmer, en teoretisk princip så till vida, att genom detta först det ändliga varat kan erhålla sin tillfredsställande lösning. [1]

---

[1] Jämför Fichte, S. W. IV pag. 75. »Das Vernuftwesen, welches — — — sich selbst als absolut frei und selbstständig setzen soll, kann dies nicht, ohne zugleich auch seine Welt theoretisch auf eine gewisse Weise zu bestimmen. Jenes Denken seiner selbst, und dieses Denken seiner Welt geschehen durch denselben Act, und sind ab

Härmed är ock implicite gifven en kritik af den uppfattning, som t. ex. Bygdén har, som, utgående från det Boströmska frihetsbegreppet i rent *praktisk* bemärkelse, icke kunnat undgå att finna de af Höijer gifna raisonnementen så väl inom sig motsägande som ock från allmänt filosofisk ståndpunkt otillfredsställande; hvarmed har följt en benägenhet att underskatta dessa undersökningars vigt och betydelse inom konstruktions-filosofien. Så t. ex. — — — Väl föresväfvar honom äfven en sådan frihet (nemligen — förmågan af val mellan olika bestämningsgrunder; då han föreställer sig ett system af intelligibla väsenden eller handlingar, bland hvilka menniskan väljer sin plats; men dels sker denna betraktelse blott i förbigående, dels visar det sig, att denna plats i systemet i sjelfva verket är förut bestämd.» [1]

Under förutsättning af riktigheten af denna uppfattning af Höijers frihetslära, hvilken uppfattnings förhållande till öfriga Höijerbiografers åsikt blifvit antydd, torde vi, utan att vidare behöfva utreda det resultat, hvartill undersökningen för närvarande kommit, kunna öfvergå till verkställande af den konstruktion, hvars möjlighet och nödvändighet blifvit i det föregående vindicerad, jämte den därmed sammanhängande uppgiften att så vidt möjligt begreppsenligt fixera det absolutas begrepp, hvilken afdelning lämpligen kan med Höijers egna ord kallas:

---

solut Ein und eben dasselbe Denken; beides integrirende Theile einer und eben derselben Synthesis. — Die Freiheit ist ein theoretiches Princip. — Die Freiheit — — — bezieht sich auf jene Weltbestimmungen, und fordert dieselbe zu erhalten und zur Vollendung zu bringen.»

[1] I händelse expositionen af det intelligibla systemet anses ske »i förbigående», måste man ock erkänna, att alla de vigtigare kardinalpunkterna också äro af Höijer behandlade i förbigående likaväl som denna punkt.

Den ursprungliga konstruktionen.

De undersökningar, hvilka vi hittills följt, hafva i afseende på sina positiva och decisiva resultat varit skäligen torftiga. Det enda vi vunnit är: att medvetandet är satt såsom princip, visserligen icke det empiriskt gifna, genom motsättning mot ett objektivt vara betingade, utan det genom abstraktion från dettas tillfälliga bestämningar vunna ideala varat, hvilket är karakteriseradt såsom ren aktivitet (»ren Handling»). Detta — hittills endast med logisk giltighet gällande — har sedan genom en analytisk undersökning af sedelagens och frihetens empiriskt gifna begrepp blifvit ej allenast till sin idealitet, utan fastmer till sin realitet vindicerad — såsom i sig innebärande grunden till all realitet.

Emellertid är härmed — efter dessa undersökningar af egentligen preliminär art — icke det såsom absolut princip ponerade till sitt egentliga begrepp exponeradt, ej häller den metafysiska frågan, hvartill undersökningen naturligen i yttersta och sista hand tenderat, nämligen uppvisandet af den konstruktion, hvarigenom det ändliga medvetandet eller jaget visas såsom en modifikation af principen, och därmed i andra hand hela den ändliga tillvaron deducerad. Tydligt är sålunda, att nu först den egentliga tyngdpunkten i undersökningen kommit, därmed också för kritiken tiden kommit att afgöra, huruvida Höijer med dessa sina spekulativa intentioner (snarare än system) kan anses med rätta uppbära de loford, som af den svenska filosofiens häfdatecknare hittills in amplissima forma ägnats honom såsom en af denna filosofis mest ingeniösa och spekulativt anlagda tänkare, (»der einen Rang unter den wahren Denkern verdient»). [1]

[1] Vi påminna om de ord, hvarmed Schelling afslutar sin recension: »Es ist höchst erfreulich, unter den Fluth in Deutschland erscheinender philosophischer Bücher, welche meist nur die unglaubliche Rohheit, den Mangel an Bildung und selbst den historischen Kenntniss der Philosophie bei ihren Verfassern beurkunden, ein

Denna kritiska granskning kan emellertid, enligt de följda principerna därför, endast ske genom en parallel med Fichtes motsvarande system, så att härigenom utredes, dels huruvida han har kommit till sina resultat på rent själfständig väg, utan några mer konstitutiva och i systemets innersta byggnad inträngande inflytelser från Fichte, dels ock huruvida han från universelt spekulativ ståndpunkt kan i sitt system, resp. delar af systemet, såsom för honom specifikt utmärkande, erkännas hafva gjort några i den filosofiska utvecklingen mer ingripande inlägg — sålunda rörande sig om dels hans originalitet såsom filosofisk tänkare, dels hans allmänt filosofiska betydelse.

Om man sålunda erkänner, att denna afdelning är par préférence den för arten af Höijers spekulation utmärkande, bör häri tydligen ligga en anledning att med en viss varsamhet behandla denna del af hans system; något, som ännu mer följer däraf, att de flesta Höijerbiograferna härvid komma till ganska vidt skilda resultat, (Grubbe, Nyblæus, Almqvist m. fl.). I yttersta hand blir resultatet af undersökningen beroende på den uppfattning, man söker göra gällande i afseende på arten och innehållet i Fichtes filosofi, så ock i sammanhang härmed, hvilket förhållande man anser råda mellan honom och hans efterföljare Schelling, hvilket äfven för med sig frågan, om Höijer kan anses hafva i sin kritik af Fichte, eller åtminstone antydningar i den riktningen, rätt uppfattat och återgifvit de hufvudsakliga synpunkterna i denna filosofi, och därmed träffat honom med sina anmärkningar.

Dessa äro de frågor, hvartill Höijerkritiken äger att prononcera sin ställning.

Det absolutas begrepp.

För att illustrera begreppet om den rena Handlingen såsom all filosofis och all kunskaps högsta postulat, upp-

fremdes so durchgebildetes, gedachtes, in der Zustand der Wissenschaft wirksam eingreifendes und mit durchgängiger Kennstniss und Beurtheilung des Vorhanden abgefasstes Werk zu bemerken.»

tager han till kritiskt skärskådande det argument, som emot detta begrepp kan riktas, nämligen att det absoluta såsom per se obestämdt, abstrakt och icke bundet vid något substrat, är ett intet. (Jämför Grubbe!) Detta är tydligen en anmärkning, som man kan och har framställt mot hvarje panteistiskt systems uppfattning af sin högsta princip, nämligen att det i sjelfva verket innebär och leder till fullständig Nihilism, (en dylik anmärkning gjordes ju af Jacobi mot Fichte). Emellertid svarar Höijer därpå, att argumentet är byggdt på den, tacite eller expressis verbis ponerade satsen, att det verkliga såsom motsats till intet, är det empiriskt gifna, hvilken uppfattning konsekvent utvecklad leder till, att allt, genom abstraktion uppkommet, äfven vore ett intet. »Man skall ej säga t. ex. at den röda färgen är et alldeles intet, ehuru ingen färg gifves i verkligheten skilld ifrån et färgadt objekt.» Dess verklighet består däri, att det själft är tänkbart och nödvändigt (inre nödvändigt). En annan invändning, som äfven kunde framställas, vore, menar Höijer, den, att den rena Handlingen icke kan blifva föremål för kunskap, då den, enligt engelska sensualistiska premisser, icke i den empiriska åskådningen manifästerar sig, såsom t. ex. Tid och Rum, (med hvilka den rena handlingen i det föregående blifvit jämnställd). En dylik kritik nedslås naturligtvis från Höijers ståndpunkt medelst ett hänvisande på medvetandet om mig själf såsom i hvarje ögonblick spontant verksam, hvilket innebär den rena Handlingen på ett visst sätt determinerad, så ock på detta medvetandes praktiska korrelat, sedelagen och samvetet, (således ett hänvisande på den *intellektuella åskådningen;* som ofvan blifvit exponerad). (»Och ändteligen, hvad är samvetet annat än en fordran af denna rena handling, hvilken blott är möjlig genom frihet? I själfva verket gifves ock ingen öfvertygelsegrund för ren handling för den, som ej erkänner samvete. — Dock, vi känna oss ju lefva! Hvad är Lifvet utan alla modifikationer? — blott et oafbrutet rent handlande.»)

Med dessa sista ord har Höijer expresse angifvit, att

samvetet (inclusive: sedelag, frihet) är den nödvändiga förutsättning, hvarpå Transscendentalfilosofien hvilar. Den frappanta öfverensstämmelsen torde icke behöfva påpekas, som härigenom uppkommer mellan honom och Fichte, hvilken senare aldrig tröttnat att upprepa, att sedelagen och det kategoriska imperat. är systemets »conditio sine qua non», så att om detta begrepp negeras, därmed ock hela den öfriga verldsåsigten negeras och förlorar sin giltighet. (Jämför jämväl förhållandet mellan idealism och realism (dogmatism) hos så väl Höijer som Fichte.)

All ren åskådning, fortfar Höijer, uppkommer genom abstraktion, hvilket tvetydiga uttryck genast modifieras därhän, att den reflekterande filosofen först genom abstraktion blir medveten därom.

»Det hvarifrån jag abstraherar, är de reella objekten, då resultatet närmast blir min föreställning och mitt viljande; fortsättes abstraktionen vidare, får jag det i dessa båda gemensamma, nämligen den rena Handlingen; och vidare kan ej abstraheras.» Sålunda fortgår abstraktionen ifrån alla bestämningar till det absolut obestämda, från det konkreta till det abstrakta.

Uti det senast citerade uttrycket af Höijer ligger tydligen det fullt riktiga raisonnementet, att medvetandet icke äger att gå utöfver sig själf (såsom t. ex. hos Spinoza) för att stanna vid ett transscendent objekt såsom allt varas grund, utan fastmer är bundet vid sina egna immanenta bestämningar.

Sammanfattas de positiva bestämningar, som kunna om den rena Handlingen prediceras, blifva dessa, att den är:

1) ursprunglig,
2) absolut,
3) oändlig,
4) handlande; (hvilket innebär *själfständighet*).

(Vi påminna vid sista momentet om Fichtes distinktion mellan »Thatsache» och »Thathandlung».)

I sammanhang härmed torde vi kunna påminna därom, att Höijer år 1799, då frågan om professuren i filosofi vid Upsala afgjordes, träffades af samma beskyllning, som Fichte ungefär samtidigt, nämligen för *atheism*. Såvidt förf. kunnat finna, har Höijer själf icke i denna fråga lämnat någon direkt antydan om sin ställning. Orsaken till hans tystnad i detta för hvarje filosofiskt system kritiska problem, torde säkerligen få räknas i tidsomständigheterna, som nödvändiggjorde försiktighet i dylika frågor. Skulle man med supplerande och fullföljande af hans tankegång härutinnan söka afgifva ett svar, torde man utan tvifvel komma till det resultat, att denna beskyllning, huru oklok och orättvis den naturligen var i partipolitikens syften, ej var så ogrundad. För så vidt man nämligen med *theism* menar den spekulativt-ontologiska åsikt, som på vetenskapligt giltig grund om det såsom absolut ponerade väsendet predicerar begreppen *personlighet* och *substansialitet* och vice versa med *atheism* den, som nekar giltigheten och möjligheten häraf, torde man icke kunna tveka att hänföra honom till denna senare kategori. Ty enligt hans ofördydbara mening erhålles det absoluta genom en fortsatt abstraktion från medvetandets inskränkningar eller bestämningar, till hvilka han onekligen hänför så väl substansialitet som personlighet, hvilka sålunda icke kunna tilläggas detta. — Dessa negativa bestämningar i afseende på Gudsbegreppet kunna utan svårighet erkännas ligga i Höijers system; att därur söka concludera några positiva sådana, torde knappast vara rådligt. — Möjligt är, att han ansett icke någon egentlig kontrovers förefinnas mellan sig och det populära föreställningssättet, därvid anslutande sig till den kompromiss, som af Fichte gjordes mellan dessa båda.

Vi vända oss efter denna Höijers positiva och direkta exposition af det absolutas begrepp, som i all sin korthet dock är tillräcklig gifva en tillräckligt tydlig bild af hans åsikt härutinnan, till den i polemik mot Fichte utförda negativa och indirekta.

I allmänhet sedt riktar Höijer mot Fichte den förebråelsen, att dennes system är reflexions-filosofi så till vida, att det, som enligt denne normerade den spekulativa processens evolution, ej vore det absoluta begreppets egen reflexibilitet, utan endast det philosopherande subjektets reflexion. Denna Höijers anmärkning ansåg Grubbe vara ett indicium på, att Höijer hade genom påverkan af Schelling lyckats höja sig öfver Fichtes »ensidiga Idealism»; riktigheten af denna uppfattning delas sedermera af den senare Höijerkritiken. (I allmänhet kan man påsta, att Grubbes uppfattning, åtminstone i denna punkt af Höijer, kan sättas som en typisk exponent för alla följande Auctorer; det, som gäller om Grubbe, gäller sålunda ock par préférence om t. ex. Nyblæus.)

Denna anmärkning får hos Höijer sitt fixa och egendomliga uttryck i en kritik, som vi anföra med Höijers egna ord: »Ibland de hufvudfel, vi trott oss finna i hans så kallade vetenskapslära, räkne vi framför allt det, at han på de vigtigaste ställen förblandar det rena Jag med den rena ursprungliga handlingen, förledd utan tvifvel deraf, at allt, som tänkes och kännes, allt, som i hvad afseende som helst är objekt, det tänker och känner jag, och det är objekt för et Jag, och at derföre denna handling är i mig, hvilket den visserligen är, då detta Jag ej är annat än den ursprungliga handlingen construerad. Häraf får han två rena Jag, och straxt et Icke-Jag, hvarvid synpunkten ofta förryckes, och han sjelf gör sig onödiga svårigheter. — — — — — Derföre behöfver han ock sjelf ofta försäkra vid detta Icke-Jag, at hans Philosophie är helt och hållet idealistisk. Et Jag är omöjligt utan et object såsom dess motsats, och likväl skall Icke-Jag ej vara et object; och konsten blifver sedan at göra det til et icke-object, för at af det och det rena Jag göra et object, och likväl är object, icke til tiden, men i föreställningen, förr än Jag.

Ett liknande raisonnement har Höijer uttryckt på följande sätt i sina föreläsningar höstterminen 1799, (i manuskript å Upsala Univ. Bibl.) hvilka han afslutar sålunda:

»Fichte är dualist: jag och icke-jag; förbisedt det absoluta jaget, som ligger til grund för differentieringen; det absoluta ej subj., ej obj., utan en ren handling, som har caussalitet (gm) frihet. Deraf härledde inskränkningen å ena sidan. Denne synpunkt sökt stadga i Constr., och hoppas kunna en gång bygga et system på denna grund, hvars fel ej kan bli i dess grundval åtminstone — — — — (?) — — — —, utan i användningen. Och till denna synpunkt velat föra Herrarne.»[1]

Meningen härmed är, att då Fichte talar om ett absolut Jag, måste detta, då »Jag» alltid är betingad af motsättning af något objektivt, nödvändigt äga mot sig ett Icke-Jag; dess absoluthet vore ergo negerad och sålunda Dualism. I motsats häremot vill Höijer såsom sin positiva förbättring af denna åsikt vindicera, att det absoluta till sitt begrepp måste vara höjdt öfver all inskränkning och således i sig innefatta så väl erfarenhetens subjektiva (ideala) som objektiva (reala) moment, sålunda ren Subjekt—Objektivitet. Riktigheten så väl af denna Höijers kritik af Fichte, som ock af hans egen positiva ståndpunkt härutinnan — hvaraf eo ipso skulle följa, att Höijer de facto anticiperat Schelling på rent självständig mark, låt vara att Fichte därvidlag tjänstgjort som ett slags »Anstoss» för Höijers egen reflexion, hvaraf utan vidare skulle framgå den viktiga plats och betydelse, som Höijer äger i filosofiens historia, erkannerligen i den svenska, och hans relation till den samtida tyska transscendental-filosofien vore den, att han enligt Nyblæus vore »icke blott lärjunge till Fichte och Schelling, utan en självständig medarbetare med dem», så-

[1] »Detta högsta subjekt trodde til äfventyrs denne store Philosoph, det högsta tänkbara, som likväl aldrig nås af tanken, som oupphörligen är utom den såsom dess substrat, är visserligen det högsta i all vetenskap, den högsta abstractionen, och derifran måste börjas; — väl! men deraf följer ej, att hvad man fått i den yttersta abstractionen *skall föreställas såsom et object* eller produkt, hvilket et Jag alltid är.»

Hvad den innersta meningen har varit med denna Höijers kritik af Fichte i denna punkt, förefaller förf. synnerligen dubiöst.

som Sahlin träffande har uttryckt det »— har vederbörligen blifvit erkänd så väl af Grubbe som Nyblæus». (Se supplement II, så ock Nyblæus I på mångfaldiga ställen.)[1]

Emellertid torde detta raissonnement tarfva en närmare modifikation, oberoende af huruvida Höijers plats inom filosofiens historia därigenom skulle lida något afbräck.

Denna uppfattning af Fichtes filosofi är i själfva verket icke något för de svenska filosoferna enastående eller originelt, utan leder sina anor tillbaka till ingen mindre än Schelling, som gjort fullkomligt samma anmärkning mot denne, och i stället påpekat, huru som han själf löst bristen genom en utväg, som öfverensstämmer med Höijers.[2]

Då man läser dessa Höijers (respektive Schellings med efterträdare) invändningar mot Fichte, erinrar man sig osökt den klagan, som denne senare höjer i sin »Wiss. Lehre» af år 1806 »über das Gespenst der Wissenchaftslehre, das sich im deutschen Publicum herumtreibe.» Också tröttnade icke Fichte att åter och åter visa denna beskyllnings orimlighet, hvilken dock, oaktadt alla hans protester, ständigt upprepades af hans motständare, hvilka utgingo från särskildt den teoretiska delen af hans »Wissen. Lehre» och påpekade, att denna gaf starka bevis för befogenheten och riktigheten af anmärkningarna, utan att därvid taga hänsyn

[1] Jfr. Hammarsköld, pag. 473: »Så skall det alltid hos Höijer komma att gälla, som en ganska viktig originalitet, hvarigenom han vindicerat sin philosophis ståndpunkt som den rena idealistiska, att han angifvit skillnaden mellan den ursprungliga, på alla modifikationer rena, handlingen och det rena Jaget, med hvilket Fichte i sin vetenskapslära påtagligt förvexlat den.»

[2] Att Höijer i denna punkt tillägnat sig Schellings åsikt, torde, oberoende af Grubbes påstående, att så varit förhållandet, hvilket påstående man icke får taga så alldeles afgjordt sant, då man besinnar, att denne af rent subjektift-personliga intentioner var ganska benägen att så mycket som möjligt nedsätta Höijers filosofiska anseende, — dock med en viss grad af sannolikhet kunna antagas, då Höijer bevisligen före utgifvandet af detta arbete sammanträffat med Schelling under rätt lång tid. (»De värda filosoferna höllo hvarje afton philosophiska colloquier och läto därvid de förträffligaste viner sig väl smaka.»)

till *systemet i sin helhet.* Man kan ock erkänna, att så länge man håller sig till denna framställning, den uppfattningen lätt kunde vinna gehör.

Betraktar man däremot det Fichteska systemet såsom det rätteligen bör och måste ses, nämligen från synpunkten af hela systemet såsom sådant, framgår, att hans absoluta Jag ingalunda är betingadt af något utom detsamma varande Icke—Jag, och salunda inskränkt och till sin absoluthet relative negeradt, utan att detta fastmer sensu eminenti äger alla de predikat, som Höijer vill tillägga sin såsom absolut affirmerad rena Handling. Hela missuppfattningen synes bero på en terminologisk fråga, i det Höijer förmenar, att Fichtes begrepp »Jaget» är detsamma som det empiriska föreställningssättets begrepp, hvilket naturligen alltid är det empiriskt gifna, således stående i relation till ett Icke—Jag, något, som Fichte tydligen aldrig menat. (Som bekant, ändrade Fichte sin terminologi i de senare redakt. af »W. L.», så att han kallade det absoluta ej längre »Jag», uttan föredrog åtskilliga andra termer.) Då här emellertid icke kan vara platsen att utreda denna fråga om förhållandet mellan Fichte och Schelling, hänvisa vi till den Loewe-Burmanska framställningen häraf, från hvilken, såsom styrkt med giltiga skäl, förf. anser sig utan vidare kunna utgå.

Erkännes sålunda riktigheten af denna uppfattning af Fichte, hvilken förf. för sin del på grund af de af ofvan nämnde Fichte-kännare gifna bevis anser fullt soutenabel, förfaller sålunda det förnämsta bevis, som professor Nyblæus i sin Höijerbiografi presterat för den till grund för densamma liggande oförtydbara tendensen att framställa Höijer såsom en banbrytare par préférance i den filosofiska utvecklingen. Detta bevis formuleras af honom sålunda: »Besinnar man, att Höijer med »handlingen» menar detsamma som det verksamma medvetandet, och att han således vill säga, att förnuftet icke är begränsadt af någonting utom det, utan har sin gräns inom sig sjelft, så är det tydligt, att han ett år tidigare än Schelling — — bestämdt uttalade den berömda tanke, hvarigenom Schelling

i sitt år 1800 utgifna »System des transscendentalen Idealismus» gick utöfver Fichte och gjorde ett slut på den dualism emellan ande och natur, hvilken ännu kvarstod hos denne i antagandet af en utifrån skeende impuls på medvetandet och i den derpå grundade outplånliga motsatsen emellan jaget och icke—jaget. Att Höijer »för den djupare blicken eger och kommer att bibehålla en plats i filosofiens historia», torde således vara obestridligt.»[1]

En liknande anmärkning framställes äfven af Grubbe, som anser sig kunna erkänna, att Höijer öfvervunnit Fichtes reflexionsståndpunkt, (en anmärkning, som således drabbas af samma anmärkning, som göres mot Nyblæi), men å andra sidan polemiskt påvisar den brist, som denna Höijers lära involverar, så till vida nämligen, att »begreppet af ett absolut ›Esse› är för honom alldeles otillgängligt, och således äfven begreppet af handling såsom den absoluta Substansens eviga form.»[2] Denna Grubbes anmärkning mot Höijers begrepp om den rena Handlingen såsom filosofisk princip är väl ägnadt att väcka en viss betänksamhet och förvåning, särskildt om den jemnställes med hans på annat ställe gjorda polemik mot Fichte, resp. Höijer, att denne har satt naturen såsom något för jaget eller medvetandet absolut motsatt, och att härmed dennes förklaring ur det absoluta Jaget blifvit för honom ett olösligt »crux metaphysicorum», hvilken brist i Fichtes filosofi först löstes af Schellings lära om det absoluta, som såsom ren subjekt-objektivitet står öfver disjunktionen af vara och tänkande.

Det kan nämligen icke undgå att synas frappant, hurusom Grubbe vill såsom det absoluta ponera något sub-

[1] Här kan dessutom göras den anmärkningen mot argumentet såsom sådant, att Höijers oberoende af Schelling ingalunda, hvilket professor Nyblæus synes vilja göra troligt, nödvändigt behöfver framgå deraf, att Höijers »Ph. C.» utkom ett år tidigare än Schellings »Transscend. Idealismus», enligt den förmodan, som vi (hypotetiskt) uppställt.

[2] [Denna invändning är af Grubbe på många sätt uttryckt. (Se supplem.!)]

stantiellt, hvars eviga form vore handling, sålunda efter Fichtes terminologi ej en »Thathandlung» utan »Thatsache».

Till denna absoluta Substans skall sedan prediceras eller i densamma skall ingå de båda bestämningarna, medvetande och natur. Med en dylik teori är väl dock de facto Transscendental-filosofiens mark öfvergifven och ett återfall skett till den gamla Dogmatismen (Realismen). Någon egentlig skillnad i sak torde knappast kunna upptäckas mellan en dylik lära och Spinozas (realistiska) antagande af en absolut Substans med dess tvänne attributer, tänkande och utsträckning.

* * *

I allmänhet kan man säga, att Höijer vid uppställandet af sitt begrepp om det absoluta har kommit till ett resultat, som väsentligen öfverensstämmer med Fichtes, ehuru han synes hafva kommit dit genom bekantskapen med Schellings polemik mot denne senare. Dock är härvid alltid det observandum att tillägga, att denna princip icke hos Höijer är framställd i den mångfaldiga belysning, och härmed icke har för systemet den vidtgående bärkraft, som det hos Fichte ägde. Så t. ex. om vi enligt det föregående anse oss berättigade att identifiera »det rena Jaget» (Fichte) och den »rena Handlingen» (Höijer), gäller dock denna likhet icke inom det område och i den betydelse, som detta Fichtes begrepp har, i det att, då det betyder dels »Jaget» såsom ren åskådning eller det begrepp, hvarmed filosofien börjar, och å andra sidan Jaget såsom Idee eller das Seynsollende (från formens och materiens synpunkt), det i denna senare betydelse näppeligen kan jemnställas med Höijers »rena Handling». (Härmed sammanhänger, att hos Höijer icke i egentlig mening förefinnas de synpunkter, som göra sig gällande i Fichtes praktiska vetenskapslära.) Ty äfven om man erkänner, att detta senare uppfattningssätt med nödvändighet låg till grund för systemet, vare sig tacite eller expressis verbis, kan dock icke något bestämdt ytt-

rande hos Höijer påvisas, som kunde rättfärdiga en dylik parallel, då här endast är fråga om en historisk (därmed objektiv) exposé af hans filosofi, ej en kritisk granskning af hans begrepps verkliga innebörd och de konsekvenser, som därur kunna eller måste dragas. [1]

Det Höijer menat med sin princip: den rena eller ursprungliga Handlingen, anse vi sålunda närmast motsvara det Fichteanska begreppet om det rena tetiska, obestämbara Jaget.

Intelligensens konstruktion.

För att rätt förstå meningen med den afdelning, som vi kallat med ofvanstående namn, bör man stadigt fasthålla, att, enligt Höijers föregående raisonnement, filosofiens uppgift är *att bringa mig till enighet med mig sjelf*, d. v. s. att uppvisa den i medvetandet immanenta, transscendentala grunden för den på det empiriska medvetandets ståndpunkt gifna motsägelsen mellan de båda i detta medvetande gifna faktorer, som med Kantisk terminologi kallas det subjektiva och objektiva, eller med de specifika Fichte-Höijerska termerna, frihet och nödvändighet. Möjligheten häraf är gifven genom att visa, hurusom det såsom absolut princip ponerade, hvars reala giltighet såsom postulerad princip genom den föregående argumentationen är vindicerad, genom en immanent lag framträder inom relativitetens verld i denna gifna form, så att sålunda så väl det subjektiva som det objektiva från den transscendentala synpunkten framstår såsom fenomen af det absoluta.

[1] Höijer synes i denna punkt hafva haft några kritiska funderingar, att döma efter följande yttrande: »En mindre irring, som ock lättare upptäckes, är den, då han tillägger sit absoluta Jag en absolut existens och realitet, och dock skall denna existens sedan arbetas bort, på det existens må kunna deraf härledas; etc.» — Hvad emellertid meningen härmed är, förefaller något problematiskt.

En svårighet, som detta synes implicera, är emellertid, att förklaringen är gifven genom abstraktion eller med Höijers egna ord: »Vi hafve förklarat tanken och förståndet, och deras objekt, genom en ursprunglig handling; men denna handling tänka vi dock, åtminstone i dess förhållanden; den vore sjelf blott en tanke: vi hafve således bevist genom en cirkel; att detta faktiskt är en cirkel, erkänner Höijer sålunda uttryckligen; men visar, att det är en oundgänglig cirkel, ty medvetandet kan aldrig gå utom sig sjelf, sålunda en i medvetandet sjelft såsom ändligt gifven nödvändighet.[1]

Svårigheten i denna förklaring är egentligen att komma öfver från det absolut obestämda och obestämbara till bestämning öfverhufvud, så att det, som ur den rena Handlingen skall konstrueras, icke är det konkreta empiriskt bestämda Jaget (med åtföljande icke-Jag), utan Jaghetens allmänna form, eller denna motsättning mellan Jag och icke-Jag in abstracto betraktad, (sålunda enligt Fichte det bestämbara Jaget). Om detta rena Jag eller Intelligensen är visad vara en form för eller grundad i principen, är härmed eo ipso objektiviteten förklarad, enligt följande argumentation; »alla objekt, de må vara blott ideella eller reella, äro det för mig, d. ä. för någon Intelligens; ty eljest äro de ej objekt. De äro det äfven genom mig; ty min frihet måste räddas. De få således af mig sin inskränkning. Äger jag detta Jag, som här postuleras och måste ursprungligen construeras, så äger jag äfven objekten.»

För att den rena Handlingen skall kunna tjäna till förklaringsgrund, måste den tydligen äga en inskränkning, ty såsom oändlig kan den ej producera, eftersom den enligt Höijer (med den från Fichte lånade bekanta bilden) är utan riktning. Att denna emellertid måste lida en inskränkning eller på densamma ett »Anstoss» måste ske, visar Höijer genom följande argument: »Men låt den ock verka eller om möjligt vara rigtad, såsom då måste antagas, i oändligheten, så måste det hinderlösa toma, hvari

[1] Denna anmärknings likhet med Fichte är påtaglig.

den verkar, äfven vara oändligt. Nu är all energie, hvilken äfven måste tänkas i handlingen, och är sjelfva handlingen, betraktad i en viss afsigt, i samma mån stark, som den concentreras och går in i sig sjelf, och tvärom, då den expanderas; ty i annat fall skulle handlingen, hvilken i sig sjelf hvarken är delbar i Tiden eller Rummet, til en del försvinna. Således måste den, i oändlighet utsträckt, aftyna til intet och blifva omöjlig. I handlingens väsende såsom handling, icke utom den i någon bemärkelse, ligger derföre nödvändigt inskränkning, hvilken är lika absolut som handlingen — — — för sig sjelf.» [1]

Med detta bevis anser Nyblæus, att Höijer genom uppvisande af, att »anstötet» är betingadt af Jaget sjelf, »gått utöfver Fichte, som antog, att den inskränkning, hvarigenom det rena eller absoluta Jaget skulle vinna ett innehåll, ytterst måste förklaras ur en *utifrån* skeende impuls — — — — — — —». Då detta, enligt hvad vi förut sagt, hvilar på en uppfattning af Fichte, som förf. för sin del anser absolut omöjlig att soutenera, torde vi saklöst kunna förbigå detta och vända oss till beviset såsom sådant. Att detta är ett synnerligen stringent och afgörande bevis, synes Nyblæus icke hafva betviflat, ehuru han, »för att icke synas tillägga Höijer mer än honom rätteligen tillkommer», visserligen erkänner, att det är indirekte formuleradt. (Ligger väl i dess indirekta formulering något afgörande indicium på dess mindre stringenta giltighet?) [2] Att emellertid detta argument af Höijer har varit ämnadt till ett i logisk mening fullt stringent *bevis*, förefaller förf. skäligen dubiöst. Ty nerven i beviset är det faktum eller den lag, som gäller i den rumliga världen, att en krafts extension och intension stå i omvändt förhållande till hvarandra; men hvaraf är man berättigad att

---

[1] Detta sista påstående är »bevisadt» i det föregående sålunda: »Vår närvarande construction skall förklara all annan inskränkning. Inskränkning är här således absolut — — — etc. —

[2] Grubbe påstår, expressis verbis, att mot beviset såsom sådant intet är att anmärka. (Se Supplem.!)

utan vidare postulera denna lags giltighet inom begreppets och abstraktionens område? Höijer synes här ha blifvit förledd att använda den Fichteska bilden utöfver dess (hos denne brukliga) illustrativa användning till den att utgöra ett verkligt bevis. Att dock detta Höijers raisonnement icke af honom själf fattades äga denna betydelse, kan spåras i N:o 2 af de noter eller anmärkningar, hvarmed han supplerade sitt arbete, där han bemöter nyss gjorda invändning; nämligen att här en rumlig analogi fått spela in: (»Vi nyttjade der concentrerad och expanderad energie, då likväl expansion och centripetition blott tillhöra materien».)[1]

Häremot invänder han dels, att han härmed menar en *intensiv* sådan, ej en extensiv, hvilket argument knappast undanrödjer svårigheten, då analogin därmed endast öfverflyttas från det ena empiriska området till det andra, dels (hvilket tydligen är den afgörande synpunkten), att »Inbillningskraften, hvilken äfven är oumgängelig vid abstraction, — — — söker alltid anskaffa en bild, hvilken måste vara i Rummet. — — — — Vi kunne genom vår beskrifning på handlingens inskränkning blott gifva en ledtråd för abstractionen och inbildningskraften». — Om sålunda detta raisonnement lämnar ett tämligen evident indicium på att vår uppfattning af ifrågavarande ställes sekundära och bildlika betydelse är fullt soutenabel såsom det riktiga och adeqvata uttrycket af hans tankegång härutinnan, återstår dock alltid den kritiska frågan, på hvilka grunder han har ansett sig kunna antaga en första inskränkning på den rena Handlingens utåtgående.[2]

---

[1] Denna kritiska notis är sannolikt hämtad från Fichte: — — — — »Nach der äussersten Strenge genommen ist in der gegenwärthigen Vorstellungsart das Bild des Ich ein mathematischer, sich selbst durch sich selbst constituirenden Punct, in welchem keine Richtung, und überhaupt nichts zu unterscheiden ist, der ganz ist, wo er ist, und dessen Inhalt und Grenze (Gehalt und Form) eins und eben dasselbe ist — — — —.»

[2] Svårigheten att på detta ställe, som framför allt bort erhålla sin klara och grundliga utredning, komma på det klara med Höijers tankegång, har fått ett synnerligen ingeniöst uttryck i Lowe-

En, om ock mycket vague, antydan om Höijers åsikt härutinnan torde man kunna påvisa i slutet af nyss anförda raisonnement: »I handlingens väsen såsom handling, icke utom den i någon bemärkelse, ligger därför nödvändigt inskränkning, hvilken är lika absolut som handlingen för sig själf. Handlingen kan ej annorlunda tänkas, *ty då den tänkes*, d. ä. redan i första steget till verklighet *inskränkes den.*» Hvartill fogas en not: »— — — — Men kunne vi då tänka et absolut annorlunda än i dess relation til det relativa? Här skall det absoluta först bestämdt tänkas». (Detta har fått sin vederbörliga amplifikation i hans afh.: »Om Handling»; se Supplem!)

Pregnant uttryckt, innebär detta yttrande intet annat än ett urgerande af den transscendentala ståndpunkten, att det är omöjligt, att ur det absoluta, tänkt i sin renhet

---

Almqvists visserligen elaka, men dock förträffliga skizz öfver Höijers filosofi, hvaröfver vi ej kunna neka oss nöjet citera en del: »Hurudant befinner sig detta central-ställe hos Höijer? Den absolut rena Handlingen, för att vara, eller innebära *Något*, måste hafva en *Inskränkning*. Det är denna det Absolutas Inskränkning — Gränsen —, som i alla systemer är den vigtiga punkt, hvarförutan af hela verket blifver Intet. Är den absolut rena Handlingen utan verklig gräns, sjelf ett Intet, så innebär den Intet; systemet har intet till sin grund och likaså till sina utvecklingar. De blifva då alla orimliga, om än aldrig så skenbarligt skarpsinniga. — Författarens system är då en Nihilism, likaså så väl som, efter Jacobis omdöme, Fichtes: ett omdöme, som Höijer sjelf omtalar. — Hvad var således angelägnare för Höijer än att visa, huru han fattar den absolut rena Handlingens *Inskränkning*, hvarigenom han slutligen kan komma till den relativa verlden, komma till Realitet, och finna ett verkligt Något? — Läsaren vare god och efterse. — Höijer nämner, att en sådan Inskränkning nödvändigt finnes; men derom har ingen tviflat, som fattat Philosophiens Postulat. Huru en sådan Inskränkning (eller Gräns) efter och i enlighet med Höijers System, är möjlig och blifver verklig; detta är, hvad han skulle hafva visat, eller hans system är icke något. — Jag vet väl, att en läsare, som är bekant med Idealism, kan, när han läser det, Höijer om sin grund skrifver, däraf väckas till åtskilliga ideer, hvarigenom han (läsaren) kan komma att uppgöra ett idealistiskt system för

och absoluthet, kunna deducera den motsägelse, som ligger i jagets begrepp.[1] Utan detta »Anstoss» eller inskränkning måste på *grund af medvetandets faktum* utan vidare *postuleras* och är sålunda ej deducibelt. (Fichte: Dass dies geschehe, lässt sich a priori gar nicht erweisen, sondern jeder kann es sich nur in seiner eigenen Erfahrung darthun.»)

Uppgiften blir nu att reproducera de synteser mellan dessa båda gifna faktorer, hvars resultat skall blifva Intelligensen eller Jagheten i den allmänna betydelse, hvari denna här fattas; hvarmed uppgiften är löst, (= att framställa eine pragmatische Geschichte des Geistes».) (»Genom förståndets mechanism blifver den sidst gjorda syn-

sig, rörande beskaffenheten af denna den rena Handlingens Inskränkningar; men att egentligen och med visshet veta, hvad Höijer här menar, hvarigenom otvifvelaktigt kunde inses *Höijers system* (och ej någon hans läsares, för tillfället, under läsningen för egen räkning särskildt uppgjorda system), — — — det försöke man. Jag menar på *allvar, egentligen och med visshet veta det;* ty de illusoriska händelser, der läsare »tycka och tro sig inse», liksom författare »tro sig utreda», undantager jag. Min mening kan ej vara att företaga en kritik, än mindre en vederläggning af Höijer. En sådan förutsätter någonting visst bestämdt och så klart uttryckt, att man kan veta (ej blott gissa), hvad det är, och att det är orätt, följaktligen tjenande till vederläggning. Men jag inser icke, hvarföre Höijer skulle vederläggas; han har ej sagt, hvad han i sjelfva verket vill; det kan då hända, att om detta vore utsagt, skulle det befinnas förträffligt. Då Höijer ej otvifvelaktigt och bestämdt omtalar, huru den absolut rena Handlingen är eller kan blifva inskränkt; huru Product, huru ett verkligt Något genom hans system uppkommer, så — — — — har Höijer sagt ingenting afgjordt i grunden. Allt hvad han för öfrigt skrifvit, derom vet man då icke, om det är homogent eller heterogent med hans princip; med andra ord, det hvilar på ett *kanhända,* om allt, hvad han sedermera säger, hänger ihop, eller i sjelfva verket utgöres af lösa discurser. — — — —.

[1] (»Von der wahren Unendlichkeit leitet keine Brücke in das Land der Endlichkeit hinüber».)

thesis oupphörligen anyo thesis med sin antithesis i handlingen, till dess uppgiften är löst, hvarvid upplösningen är den sidsta synthesen etc.»[1]

Den konstruktion eller sammanfattningen af de synteser, hvars resultat är Intelligensen, är enligt Höijers raisonnement denna: Genom den ofvan framstälda tankegången är visad nödvändigheten att på den rena handlingens oändliga utåtgående en inskränkning sker; härigenom erhålles i denna tvenne motsatta rigtningar, en centrifugal och expansiv, en centripetal och coercitiv, sålunda en sträfvan efter så väl produktion som reflexion. Den på grund af den första limitationen gifna inskränkta handlingens produkt blir derefter reflexionens objekt o. s. v. till dess härigenom det rena sjelfmedvetandet blir den högsta och yttersta produkten, hvarmed uppgiften är löst, dermed att denna förut blifvit derhän formulerad att»bringa mig til enighet med mig själf», d. v. s. låta jaget sjelft framstå såsom sjelfständig i förhållande till varat, såsom detta sjelfmedvetandes nödvändiga betingning.

De af Höijer angifna produkterna äro:

1) Objekt, 2) Föreställning, 3) Subjekt, 4) Medvetande, 5) Jag.

I den form, hvari dessa synteser af Höijer sjelf blifvit framstälda, förefalla de i högsta grad sakna någon princip, och man frågar sig med skäl, hvilken motivering kan presteras för deras giltighet. Om de icke kunna från annat mera utfördt håll suppleras, utan äro resultat af Höijers egen spekulation, kunna de nappeligen i sin nuvarande sporadiska form tillerkännas någon betydelse i filosofiens historia. En temligen plausibel lösning af svårigheten torde dock vara möjlig genom applikation af vår förut uppstälda och försvarade teori om Höijers influence af Fichte. Tydligt är, att om man vill söka uppställa en parallelisering mellan Höijer och denne senare på här i fråga varande

[1] Om detta ställe säger Schelling: »Am klärsten und allgemeinsten ausgedrückt findet sich dieses wissenschaftliche Verfahren in der folgenden Stelle.»

område, dessa consonanser hos Fichte måste vara att söka i den del af theoretiska vetenskapsläran som kallas »Deduction der Vorstellung».

Visserligen måste bestämdt erkännas, att ett dylikt försök att reducera denna Höijers potenslära tillbaka till Fichte, endast kan få en större eller mindre grad af probabilitet, i betraktande af hans häraf gifna, abrupta och föga motiverade exposition. Tydligt är under dylika förhållanden, att en *in concreto* genomförd applikation på här ifrågavarande område af denna teori icke kan med anspråk på obetingad giltighet presteras, särskildt om här tages i betraktande, att dessa Höijers raisonnement af ålder ansetts såsom för hans spekulation par préférance signifikatift och originelt, (så t. ex. Schelling: Wir wollen nicht behaupten, dass diese Stufenfolge bei dem Verfasser zur höchsten Klarheit, oder was dasselbe ist, auch zur formellen Auschaulichkeit herausgearbeitet sey; wünschen aber möchte man, dass diejenigen, welche diese Form in der Gestalt, die sie in der Naturphilosophie, dem Systeme des Idealismus u. s. w. erhalten hat, als blosses Spiel einiger bei ihnen nicht gut angeschriebenen Geistesvermögen begriffen haben, die innere Nothwendigkeit derselben, die sie an sich einzusehen nicht vermögen, wenigstens aus der Unabhängigkeit ahnden möchten, mit der sie auch in andern entstanden ist und sich ausgebildet hat.») Oberoende af denna Höijers påstådda sjelfständighet torde dock en dylik teoris berättigande vara indiceradt redan af den omständigheten, att uti ifrågavarande deduktion den afsigten tydligen varit normerande, att börja med Jaget såsom fullständigt bundet af det objektiva varat för att så småningom låta det upparbeta sig till sjelfständighet, hvilken metod, utan vidare argumentering, torde i sin principiella fattning och betydelse få identifieras med den af Fichte på motsvarande ställe följda. Vidare torde ock såsom vindication af vår åsigt härutinnan få påpekas, att Höijers sätt att på ifrågavarande ställe (så ock jemfördt med dess i Supplement I häraf gifna amplifikation) betrakta varat såsom produkt af hand-

lingens bestämda inskränkning, afgjordt är Fichteanskt. Höijers tal om en »hvila», såsom jemvigt mellan den rena handlingen och den absoluta inskränkningen, torde återfinnas hos Fichte såsom inbillningskraftens sväfvande, satt såsom hvilande stoff. Vidare torde saklöst kunna jemställas de Höijerska begreppen »*Objekt*» och »*Föreställning*» med de Fichteanska »*Empfindung*» och »*Anschauung*». Huruvida den derefter följande produkten »Medvetande», uppkommen genom reflexion på »Subjektet», är att jemställa med Fichtes »Urtheilskraft», är svårt att med bestämdhet påstå, då någon förklaring öfver denna mångtydiga terms betydelse på detta ställe hos Höijer saknas. Med större skäl torde dock kunna med hvarandra identifieras de begrepp, som hos båda dessa filosofer afsluta deduktionen, nemligen »Jag» och »Selbstbewusstsein».

Till de vidare relevationer, som af Höijer gifvits till denna deduktion, jemte de referat häraf, som gjorts af Schelling och Nyblæus, har förf. intet att tillägga.

En sak af ett visst intresse, såsom illustrerande Höijers sätt att kritisera Fichte, förtjenar dock i korthet påpekas. Han belyser nemligen sin konstruktionsfilosofi negative och indirecte genom en polemik mot Fichte, en polemik, hvars udd är, att dennes konstruktiva, (resp. deduktiva) metod är endast *logisk*, enligt följande speciella argumentation: »Han (Fichte) felar ock visserligen, då han tror sig böra bygga Philosophien på en omedelbart viss sats, en verkelig thesis, hvilken såsom blott satts måste vara tom; — — — så länge denna tvetydighet i methoden, så länge denna logiska parallax af vissheten, hvarigenom den synes hafva sitt hufvudsäte i begreppen, är qvar, är omöjligt at ifrån Philosophien utesluta obestämdhet och behandla den såsom vetenskap.» Denna kritik kan näppeligen tydas på annat sätt än så, att den utgår från den uppfattningen af Fichte, att han grundat sin spekulation på den abstrakta satsen: »Jaget sätter sig sjelft absolut»; hvarur man sedan på något mysteriöst sätt skulle »herausklauben» den konkreta verkligheten; då emellertid detta svårligen kan anses vara

den rigtiga synpunkten på Fichte, då dennes utgångspunkt tvärtom är erfarenheten eller faktiziteten, fattadt såsom ett, visserligen nödvändigt, fenomen af ideen, torde detta tillräckligt tydligt indicera värdet och beskaffenheten af den kritik af Fichte, som af Höijer presterats.

* * *

På grund af denna här ofvan gifna exposition torde frågan om den Höijerska konstruktionsfilosofiens betydelse och värde i allmänt spekulatift afseende, jemte det härmed sammanhängande problemet om dess mer eller mindre sannolika dependance, resp. sjelfständighet, gent emot den samtida tyska transscendentalismen, få anses vara i sin allmännaste fattning och betydelse absolverad. Det resultat, som undersökningen tenderat göra gällande, kan med hänvisande till den härför presterade motiveringen, hvilken motivering erhåller sin vidare amplifikation genom ett refererande till supplementen, väsentligen fixeras i sin pregnantaste form sålunda: De allmänna synpunkter, som konstituera Höijers arbete om den philosophiska Constructionen, coincidera fullständigt med Fichtes; vissa partier af detta arbete förråda dessutom, enligt härför angifna parallelställen, en nästan verbal consonans med denne, af den frappanta beskaffenhet, att, då med temligen stor evidens Höijers rätt noggranna kännedom om Fichtes arbeten låter sig presumera, de måste betraktas såsom en af Höijer gifven rekapitulation af dennes motsvarande raisonnement. De af Höijer med egen pretenderad originalitet gjorda positiva förändringarna af dennes system med implicite medföljande kritik deraf, erinra om Schelling, och kunna i hvarje fall ej anses hvila på en fullt adæqvat och rigtig uppfattning af Fichteanismens innersta kärna, samt gå ej realiter utöfver denna. Hans arbete om den »Phil. Constr.» kan på denna grund knappast från objektivt-vetenskaplig ståndpunkt vindicera åt honom rangen af en sjelfständig tänkare sensu eminentissimo, utan torde snarare vara att fatta

såsom ett af Fichtes system på svensk mark gifvet referat, låt vara med en viss grad af originalitet i enskilda och smärre punkter.

Eo ipso implicite är härmed indiceradt vårt förhållande till öfriga Höijerauktorer.

Om ock ett dylikt negatift och destruktift betraktelsesätt i afseende på Benjamin Höijer väsentligen reducerar hans betydelse, måste dock alltid erkännas såsom af honom admirabelt, att hafva gjort Fichtes transscendentala idealism bekant i Sverige, hvilket säkerligen icke undgått att i mångt och mycket trycka sin pregel på Sveriges följande utveckling, så i rent spekulatift som ock i allmänt kulturelt afseende.

Detta är i den svenska filosofiens historia betydelsen af Benjamin Höijers konstruktionsfilosofi.

Supplement I.

Om handling.

(Mskrpt å. Upsala Univ. Bibl.)[1]

Handling oändlig, försvinner til intet. Således för at vara verklig handling, inskränkes. Men inskränkningen blir nödvändig, emedan intet motsättande fanns i det oändliga; således är motsättandet det första. Blott production ej tilräcklig.

Huru är då motsättandet möjligt? Förutsätter nödvändigt en handling i motsatt rigtning emot en annan. Men nu ges intet utom den absoluta handlingen. Utom den är endast tomt intet. Men hur kan då ges et motsättande? Denna innehåller blott negation, blott uphäfvande. Dock hvarifrån kommer inskränkningen? Af handlingen sjelf. Inskränkandet är således et blott sammandragande och utom den gräns den derigenom sjelf sätter sig, är et intet.

I detta sista fall är handlingen sjelf delad; den fortfar i sin första rigtning och den har antagit en denna emotsatt rigtning. I detta förh. upkommer äfven utom handlingens gräns et intet, et uphäfvande, som lemnar en tomhet.

Således flere föreställningssätt: 1) et blott uphäfvande af oändligheten, et intet i motsättandet — 2) et motsättande genom en emotstående handling, a) denna motsättande handling såsom härrörande ifrån en ifrån den absoluta skild handling, b) såsom härrörande ifrån denna handling, betraktad i motsats mot sig sjelf.

1) förklarar ej motsättandet; det förutsätter det; 2) förklarar motsättandet genom en handling, hvilket är det enda möjliga, men en handling (sås. i a) utom den absoluta äro vi ej berättigade at antaga och den är omöjlig bredvid den absoluta; b) är den enda, som ej har dessa svårigheter.

Men en handling i motsats mot sig sjelf är tillbakahållande: den sätter en gräns, den inskränker; den har en dubbel rigtning. Den kan ej förklaras genom annat än friheten,

[1] Denna afskrifts likhet kan, i betraktande af manuskriptets svåra beskaffenhet, ej med säkerhet garanteras i enskilda punkter.

d. är ej förklaras. Den är ej annat än den absoluta handlingen sjelf, betraktad ifrån en annan sida, eller såsom tillika existerande, hvilket den måste vara (den måste ock icke vara densamma, allt efter min synpunkt).

Nu har jag en inskränkning. Dennas möjlighet beror endast af en fri akt. Motsättandet är blott et tilbakahållande, det är handlingens emotsättande emot sig sjelf. Men äfven här är två motsatta handlingar, blott at jag förestäler dem såsom til gränsen desamma och derigenom en enda handling. Såsom motsatta äro de utom hvarandra. Jag måste således här nödvändigt, då jag genom dem vill förklara möjligheten af motsättandet, taga min tilflykt til föreställningssättet 2 a.

Men den absoluta handlingen är härigenom til en del uphäfven, så snart den på et eller annat sätt är inskränkt. Jag har då utom den och dess gräns et abs. intet, lika starkt som den absoluta handlingen, nemligen i dess fria act, der den constituerar sig til något, och detta absoluta intet är ifrån en synpunkt nödvändigt. Nu då jag betraktar (och måste göra det) den rena handlingen, inskränkande sig sjelf och i motsats mot sig sjelf, är jag äfven nödsakad at med denna handling, hvarigenom jag emotsätter, utföra detta abs. intet utom handlingen. Jag måste således i vid. construction föreställa mina två handlingar inskränkande hvarandra, hvarigenom en är senare än den förra i anseende til gränsen eller föreställandet af den fria acten. Af dessa handlingar kan ingendera försvinna; de äro bägge hvar för sig betraktade, absoluta och så vida oändliga; men ss. i inskränkning äro de ändliga. De kunna således ej öfvervinna eller utplåna, upsluka hvarandra. Måste derför nödvändigt på något ställe finna en jemvigt (N. B. här allt betraktadt under 2a), en hvila, en gräns hvaröfver de ej komma.

Den positiva handlingen (hvars direction är den första abs. handlingens) är nu skild ifrån den negativa blott genom denna direction och anses såsom nödvändigt den första i min föreställning. Den samma tryckes af den negativa. Gränsen emot bägge är orubbligt gifven, emedan den act, hvaraf den uppkommer ej kan förlora sin enhet el. uphöra at vara sjelfva denna act och ingen annan. I denna gräns finner nu den positiva handlingen et orörligt motsättande, hvarpå den verkar, en nödvändighet och oföränderlighet. Men all nödvändighet är först en yttre. Således är här det objectiva, nämligen gränsens orubblighet el. motsättandets oöfvervinnelighet.

Men den positiva handlingen lemnar et lika motsättande emot den negativa, och inskränker den. I afseende på den

vore den lika objectiv om jag såge den i första relationen. Jag måste dock betrakta detta motsättande, då jag lägger det i den positiva handlingen tillsamman ss. et inre. Men det som är objectift, men dock et inre, är *subjectift*. Det enda vore, at denna gräns sjelf vore obestämd och så vida icke gräns; hvilket vill säga det samma som oändlig gräns, gräns blott i allmänhet, blott möjligheten, formen, vilkoret för gränsen. I detta fall inskränkte den handlingen och inskränkte den icke, eller lemnade den absolut och oändlig, ehuru den vore gräns. Detta kunde ej ske annorlunda än i olika afseenden. Den vore inskränkt, så vida den motsatta handlingen hämmade den; men absolut, så vida den af samma handling ej kunde föreställas. I förra fallet skulle den ifrån alla sidor och fullständigt inskränkas. Möjligheten deraf förutsätter möjligheten af all gräns — — (?) — — [1] I senare fallet skulle den blott förutsätta möjligheten af gräns och ej af fullständigt bestämd gräns. Svårigheten at förena i handlingen inskränkning eller gräns och det absoluta. N. B. här blott fråga om möjligheten, d. ä. föreställandet deraf.

Detta kan ej ske annorlunda, än så at handlingen ifrån en sida betraktas såsom inskränkt, men å en annan såsom oinskränkt, absolut; inskränkt genom den motsatta handlingen, men i sjelfva verket oinskränkt.

Först då den positiva handlingen inskränkes, hvilket i all handling endast kan ske genom en motsatt handling, får den en rigtning och et föremål och derigenom en verkan. Denna verkan är dock gemensam, nämligen för två handlingar, den är en produkt, såsom verkan af all egentlig handling. Denna produkt uttryckte den positiva handlingens gräns. I denna produkt måste den positiva handlingen vara uphäfd til en del, eller lidande.

Jag betraktade först den positiva handlingen såsom den första leden i relationen, hvartil jag hänförde den andra; nu måste jag åter i en ny reflexion (Philosophien är reflexion öfver den reflecterande och dess reflexion) för at fatta hela relationen, betrakta den negativa handlingen såsom den första leden; då jag måste betrakta den positiva såsom uphäfd i den upkomna första producten eller gränsen, eller såsom lidande. Förut var den positiva handlingen blott handlande. Men handlingen kan genom detta lidande ej upphöra; der måste vara en reaction. Oaktadt denna reaction är dock lidandet och handlingen nu mera oskiljaktiga och likväl äro de fullkomligen

---

[1] I mskrptet: grs tillss: R.

emotsatta. Här är ej annat at välja, än at förlika (i föreställningen eller reflexionen) dessa motsatta, eller at uphäfva all product och således all objectivitet. Det sednare är omöjligt. Hvad är då et lidande med eller i en handling? Känsla. Denna är et axiom. Man måste lemna föreställningskraften [1] at omedelbart öfvertyga om vissheten häraf; den visar at i känslan ej är annat än et lidande med handling eller ej et blott lidande, utan et lidande förenadt med handling. Känslan är här product.

Här betraktar jag den negativa handlingen såsom den första leden. Men nu är dock den positiva det, så länge den är positiv. Den sträfvar beständigt emot gränsen och inskränkningen för at uphäfva, eller emot den negativa handlingen. Detta sträfvande är ej annat, än sjelfva handlingen betraktad i et nytt förhållande näml. til en redan gifven product; den är en reaction.

I denna relation kan handlingen kallas Drift, som är blott en modus af handling, hoc est handlingen sjelf i en ursprunglig, en ej gifven relation, utan i en härledd, en som förutsätter en annan, i föreställningen nödvändigt föregående relation. Drift och känsla äro således hvarandra emotsatta. Upphäfvandet af handlingen, den återkastade handlingen på sig sjelf, skulle utan drift ej bli känsla, utan förblifva et blott uphäfvande och Driften skulle aldrig väckas utan känsla, hvilken den förutsätter. Men ingendera, ehuru emotsatta, kan uphäfva den andra; de måste finna en jemvigt och ha en gräns eller en gemensam product. Nu är denna gemensamma product föreställning och deri förenas de motsatta. (Man kunde finna svårigheter häri. Man tycker sig i erfarenheten, i den yttre döda naturen finna et ouphörligt lidande af krafter och en diremtion, utan at man utan orimlighet skulle der ens kunna antaga föreställning, men är då denna drift i denna yttre handling en verklig handling? Förutsätter den ej en annan och är den ej i dessa krafter en antingen blott dold och deriverad eller alldeles slåcknad handlig. Här måste alla begrepp tas i sin högsta renhet.)

Hvad som är sagdt om den positiva handlingen, gäller strängt nödvändigt om den negativa, så snart den betraktas såsom positiv. I allt detta röjer sig samma svårighet som den vi lemnade orörd i det första steget. Vi äge handling och ännu ej annat än ren handlling, d. ä. oändl. Oändligheten utesluter nödvändigt all gräns eller inskränkning. Nu måste dock en sådan antas. Då måste sjelfva gränsen vara

---

[1] I mskrptet: festgskrn.

oändlig, d. ä. obestämd, d. ä. gräns och tillika icke gräns. En oändlig gräns är således en motsägelse. Här är frågan densamma: hur skall inskränkning och oändlighet förenas.

Gränsen var en product af handling och dess inskränkning, af positiv och negativ handling. Den uttryckte såsom product den rena handlingens inskränkning och var den första producten eller möjligheten af all annan product, äfvenså, då den såsom obestämd ej var en gräns i sjelfva verket, den var blott möjligheten af all annan gräns. Nu är en inskränkning en ren handling, likafullt en oändlig handling, men hämmad. Denna handling förestäld, eller dess product (ty producten måste alltid tilskrifvas den positiva handlingen eller den hvarifrån jag börjar) är *Tiden*. Et axiom — det är tydligt, at axiomens natur ej kan fastställas, innan jag hunnit utveckla föreställningskraften men at jag dock til dess utveckling måste förut nyttja föreställningskraften eller föreställandet, den jag först i detta bruk kan rectifiera, då jag funnit utvecklingen; — hvilket åter bevisar, at jag ej kan finna Philosophien såsom alla menskliga kundskaper, utan at fatta den i hela sitt system och at det enda kännemärket på dess rigtighet är dess egenskap af verkligt system eller dess fullkomliga conseqvents.

Men här betraktade jag blott handlingen såsom inskränkt i allmänhet. Den kan nu betraktas såsom successiv. Den kan således til alla delar och ifrån alla sidor inskränkas för hvarje särskildt ögnablick, och der förlora sin oändlighet, den den likafullt bibehåller i sin oändlighet i Tiden, der den är absolut som förut. Den måste äfven i detta afseende förlora den; ty gränsen är ej gräns, om den ej är fullständig och ifrån alla sidor. Men handlingen fastställer sjelf denna gräns, ty den inskränker sig sjelf. Gränsen är en product af denna inskränkning. Handlingen åter såsom inskränkande sig sjelf är all handling eller oändlig. Dess oändlighet förutsättes derför vid dess fullständiga inskränkande; producten eller föreställandet, föreställningen af detta fullständiga inskränkande, kan ej blifva annat än föreställningen af möjligheten af fullständig inskränkning (fullständig inskränkning i allmänhet, vilkoret för fullständig inskränkning) d. ä. *Rummet*.

Product af handling och föreställning är alltid densamma; ty föreställning är sjelf blott product och vilkoret för all product. Föreställning i sin högsta allmänhet är ej annat än sjelfva den första producten, men under en annan synpunkt; såsom i relation til denna product, hvari den dock alltid såsom föreställning måste betraktas, är den den endast emotsatt. Men på detta sätt kan den äfven emotsättas sig sjelf, då den ifrån

en sida betraktas såsom en product och dock är product = föreställning. Den är såsom oskiljaktig i alla afseenden ifrån känsla och drift äfven den product, men ifrån en annan synpunct, ty ingen känsla utan drift och tvärtom. Men föreställningen är ock ej annat än product och kan ej komma i relation med något, som ej är det. Men all product såsom product är inskränkning. Den oinskränkta kan såsom sådan ej föreställas; ej en gång Tid och Rum. Handling kan såsom handling, d. ä. i sin renhet och oändlighet, aldrig föreställas, äfvenså Tid och Rum, ej heller i deras renhet och oändlighet. (Så orimligt och i vårt system äfven motsägande detta må synas, bry vi oss ej derom; vi fråga ej efter följdernas nytta för oss eller någon annan, utan endast efter deras rigtighet, efter premisserna.)

Då Tid och Rum äro möjligheter för all gräns, kunne vi nu i dem finna hvilka gränser vi häri behaga, d. ä. afskilja delar af dem och deri begränsa alla. Vi kunne äfven finna en relatif oändlighet eller varaktighet. (Här vore til äfventyrs tilfälle till en Theori om Tid och Rum, i fall den ej bättre passade vid indelningen af vettenskaperna.)

Tid och Rum äro blotta möjligheter. Äfven gränserna, som i dem beskrifvas (t. ex. figurer, ss. de betraktas i Geometrien) äro i sjelfva verket blotta möjligheter. Det inskränkta inom denna gräns är det enda, som kan gifva dem verklighet. Vidare, jag kan ej angifva en bestämd inskränkning eller gräns i Tiden, utan at hafva en bestämd inskränkning i Rummet och tvärtom. För at bestämma Tiden, måste jag jemföra delar eller inskränkningar deraf med den sjelf, d. ä. mäta den. För at kunna jemföra dem, måste jag kunna åtskilja dem. För at kunna åtskilja dem, måste jag föreställa dem olika. Men i blotta Tiden äro de alla lika. Genom blotta handlingen, hvarmed vi ännu endast kunna föreställa Tiden, kunna de ej heller i dess olika inskränkningar skiljas, ty handlingen är öfverallt densamma, så vida den ej får olikheter genom olika inskränkning i Tiden. Jag kan således ej på något ställe jemföra Tiden med sig sjelf, ej heller med handlingen, ty den är ingen gräns, och således ej matt. Det återstår då ej annat än Rummet. Detsamma gäller om Rummet, hvilket ej kan mätas, af samma skäl, som det ej mätes genom Tiden.

Men de skäl, som här blifvit nyttjade, bevisa tillika omöjligheten at mäta både Tid och Rum, så framt de ej kunna fyllas af annat än blotta handlingen. Vi måste då taga vår tilflygt til handlingens producter, ss. det enda återstående. Dessa äro, utom gräns i allmänhet, hvilket här är det, som skall mätas, känsla, föreställning och dylikt.

———— ——

Supplement II.

Grubbes recension af »Phil. Constr.»

(excerpt eft. mskrpt å Ups. Univ. Bibl.)

En ensidig åsigt och upplösning af Philosophiens högsta problem kan äfven, sedan Vetenskapen uppstigit till en högre ståndpunkt, åtminstone genom det rum den intager i historien af Vetenskapens successiva utveckling, bibehålla ett visst intresse. Detta gäller i hög grad den af Fichte ur Kants Criticism utvecklade transscendentella Idealismen, hvilken såsom fulländad subjectivitets-philosophi onekligen är att anse som det högsta och vigtigaste resultatet af den i den moderna bildningen karakteristiska, och i synnerhet sedan Cartesii tid i Philosophien rådande motsatsen af Subject och Object. Det är sant, denna idealistiska åsigt tyckes, så snart man blott förmår slita sig lös från den i Fichtes framställning deraf så väsentliga motsatsen af Jag och Icke-Jag, nödvändigt böra nödga en consequent Tänkare att höja sig öfver den falska abstraction, från hvilken den utgår, och på hvilken den grundar sig. Man finner derföre, att Schelling, som redan i sina första idealistiska skrifter betraktar det rena Jag såsom absolut och icke blott subjectiv identitet af Subject och Object, ganska tidigt fullkomligen öfvervann den ensidighet, som låg till grund för Idealismen i dess första utveckling, och derigenom höjde sig till den sanna Ideen af det absoluta och den deraf uppkommande fullständiga åsigten af philosophien. Men hvad som var möjligt för denna genialiska natur, som genom Kant och Fichte väl blifvit väckt till verksamhet, men likväl ej var ämnad att följa deras spår, var det ej derför för dem, som med mindre egen kraft, om de ock med själfständighet bemägtiga sig en annans föreställningssätt, likväl ej kunna undgå att i visst afseende kufvas af dess öfverlägsna talang. Häraf låter det förklara sig, att åtskilliga äfven bland dem, som genom Schelling lärde inse

det falska i det Fichteska subjectiverandet af det rena Jag, likväl icke åtminstone i början, förmådde följa honom till sin högre ståndpunkt och derföre ganska inconseqvent stannade qvar vid den ensidiga Idealism, hvars grund likväl var omkullstörtad tillika med den nämnda Fichteska motsatsen af Jag och Icke-Jag. Det är egentligen såsom ett märkvärdigt exempel på denna halfhet, som H:r H:s afhandling om den philosophiska constructionen ännu kan förtjena att för ett ögonblick framkallas ur den glömska, hvari den i den litterära verlden länge sedan fallit, och göras till föremål för en granskande uppmärksamhet. Derigenom att vi ur den här angifna synpunkten utveckla denna skrifts character, få vi tillika tillfälle att framställa ett varnande bevis, huru nödvändigt en i sjelfva philosophiens princip liggande falsk abstraction och en ursprunglig ensidighet i åsigten medför en total origtighet äfven i upplösningen af alla Vetenskapens mera speciella uppgifter.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Då vi således veta, att H:r H. ansåg den Fichteska transscendentella Idealismen för den sanna philosophien, blir första frågan: på hvad väg han trodde den vetenskapliga framställning, han ännu saknade i detta system, böra åstadkommas. Fichtes Lära var af honom framstäld blott i ett subjektift sammanhang: den uppkom och utvecklade sig ej genom en objektift vetenskaplig construction ur sjelfva grund-ideen, utan endast genom och för den tänkandes egen reflexion. Redan härigenom var det nödvändigt, att han skulle utgå från en högsta grundsats, en Thesis, och att motsättningen af en antithesis mot denna Thesis, och de motsattas förening genom en Synthesis skulle utgöra sjelfva väsendet af denna metod. Emellertid leddes likväl Fichte sjelf i sin Vetenskapslära genom en sådan series af syntheser till något, som ej mer var en sådan logisk sats, till en Thesis, Antithesis och Synthesis i högre bemärkelse, en oändlig, men i sig sjelf reflekterad handling, och det var klart, att denna i sjelfva verket utgjorde systemets princip, af hvilken Fichtes så kallade högsta grundsatser blott utgjorde ofullkomliga uttryck för det omedelbara medvetandet. För hvar och en, som efter Fichte inträngde i den transscendentella Idealismens väsende och således borde vara i stånd att med friare blick än han sjelf öfverse det hela och Systemet och afsöndra dess anda från de tillfälliga och subjectiva inskränkningarna af dess första framställning, var det således nästan en nödvändighet att omedelbart utgå ifrån den rena handlingen

såsom det absoluta och ur denna princip gifva en verklig construction af philosophien. Denna tendents är redan tydlig i Schellings äldsta idealistiska skrifter, och i dem, som närmast föregingo utgifvandet af H:r H:s afhandling, röjer sig det klara medvetandet af den sanna vetenskapliga methoden genom dess tydliga användning. Med denna föresyn och med tillhjelp af alla de Fichteska och Schellingska undersökningarna af den intellektuella åskådningens natur, af hvilka H:r H. redan kunde begagna sig, var det oundvikligt, att han, då han företog sig att betrakta philosophien i anseende till dess vetenskapliga form, skulle kunna bestämdt angifva den vetenskapliga construction, hvilket för Fichte var ett resultat af hans philosophiska undersökningar, men af hvilken han dock ej egde nog klart medvetande för att deraf betjena sig i sjelfva framställningen af sitt system. H:r H:s skrift innehåller således i detta hänseende intet nytt, intet, som ej redan, ehuru i andra uttryck, var sagdt af Fichte och Schelling. Hans förtjenst består deri, att han rigtigt fattat den redan grundlagda och utvecklade Fichteska transscendentella Idealismen, och att han med biträde af Schellings skrifter, derur mera tydligt utvecklade det hos Fichte mindre klara begreppet om den philosophiska constructionen.

Men äfven i anseende till sjelfva philosophiens princip är imellan H:r H. och Fichte en skillnad, som här måste angifvas. För Fichte, som utgick från den i reflexionen liggande och den i philosophien mer och mer fixerade motsatsen af Subject och Object, blef just derföre motsatsen af Jag och Icke-Jag ett primitift, utom hvilket han aldrig förmådde utgå. Denna fixerade reflexionsmotsats, som utgör den Fichteska framställningens πρῶτον ψεῦδος, förvirrade och förfalskade äfven hans begrepp om det, som i detta system borde vara det absoluta, om den rena handlingen, och var grunden dertill, att hans system blef en blott subjektif och relatif idealism, i hvilken det rena Jag ej tänktes som absolut, utan blott som subjectift Subject—Object. Härigenom uppkom den i hans system så characteristiska cirkel, som han anser för oundviklig för allt ändligt medvetande, och som består deruti, att den oändliga rena handlingens inskränkning på ena sidan måste förklaras genom ett motsatt inskränkande; men att tillika denna sjelfva förklaring blott är den philosopherandes, hvarigenom detta inskränkande åter flyttas likasom inom Subjectet, som derigenom kommer att evigt, för att så säga, sväfva imellan absoluthet och relativitet, utan att någonsin kunna förlora anspråket på absoluthet och utan att någonsin kunna fullt rättfärdiga det. Denna Subjectivitet af det rena Subject—Objectet hade

Schelling redan i sina första idealistiska skrifter upphäft. Hos honom var Subjectet—Objectet öfverallt absolut, och han insåg ganska tidigt, att Intelligentsen blott representerade den ena sidan deraf, mot hvilken den andra eller Naturen svarade såsom objektift Subject—Object. I Schellings spår gjorde äfven H:r H. sig lös från den Fichteska motsättningen af Jag och Icke-Jag och exprimerade Subject—Objectet såsom en ren handling, med den bestämda tilläggningen, att den rena handlingens inskränkning ligger i sjelfva handlingens väsende såsom handling, icke utom den i någon bemärkelse.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Det var den nyare Idealismens största förtjenst, att den uppställde ett mera bestämdt begrepp om det absoluta, betraktadt från dess ena sida, eller i anseende till dess form, än det, som fanns i den äldre philosophien. Men då den likväl isolerade denna absoluta form från sjelfva det absolutas väsende, den absoluta Substantsen, hvars form den är, så kunde den likväl ej komma till den sanna och fullständiga Ideen om det absoluta, och hela åsigten om philosophien blef genom denna ensidighet i principen falsk och ensidig. Man skulle väl tro, att begreppet af den rena sig sjelf inskränkande handlingen nödvändigt borde leda en conseqvent Tänkare till den insigten, att denna handling blott är den nödvändiga formen af det i sig sjelf absoluta, och att det absoluta, som till sitt väsende blott kan vara absolut Esse, till sin form endast kan vara Sjelf-adfirmation och således absolut handling. Man skulle i anledning häraf finna den nämnda, sällsamma ensidigheten nästan omöjlig. Imellertid är det denna ensidighet, som utgör H:r H:s ståndpunkt, och hela hans philosophiska föreställningssätt är ej annat än en fortgående utveckling deraf. I denna skrift fins ej ens någon aning deraf, att det absoluta till sitt väsende nödvändigt måste vara ett absolut Esse. Ideen af ett absolut Esse är här för H:r H. helt och hållet otillgänglig, det reella blir för honom alltid blott ett relatift reellt, ett Subjectet motsatt Ting, och under Realism kan han aldrig tänka sig annat än Dogmatism, som utgår från ett absolut Ting, hvars otänkbarhet han med de redan af Fichte så ofta upprepade bevisen åter ofta och vidlyftigt bevisar. Till den sanna absoluta Realism, med hvilken Idealismen nödvändigt måste sammansmälta, om den sjelf skall blifva absolut Idealism, och fullkomligt höja sig öfver ensidigheten af en blott Subjec-

tivitets philosophi, fins således i denna skrift intet spår. Deraf har händt, att H:r H. t. ex. helt och hållet missförstått ej blott Leibniz's i sjelfva anlaget verkligen absoluta Idealism, utan ock i synnerhet Spinozas Realism, hvilken han i likhet med Fichte gör till en från ett absolut Ting utgående Dogmatism, och betraktar (äfvensom Leibniz's system) blott som ett märkvärdigt fenomen af den instinkt, som drifver menniskan att philosophera, äfven då hon ej kan göra sig reda för philosophiens uppgift. För H:r H. blir philosophiens princip blott ren handling, isolerad från allt Esse, och således icke tänkt såsom det absolutas eviga Form. Då nu således H:r H. utgår från denna halfva och ofullständiga Idee af det absoluta, så är det ganska klart, att hela den philosophi, som skall byggas på en sådan ensidig princip, måste blifva en ensidig Idealism, och således oändligt långt under den sanna och fullständiga förnuftvetenskapen.

För att förklara, huru H:r H. kunnat stadna vid denna halfva Idee af det absoluta, måste vi söka grunden dertill i sjelfva den Idee om philosophien, som ledt honom i denna Skrift. Denna Idee höjer sig i sjelfva verket icke öfver Fichtes åsigt. H:r H. betraktar philosophien endast subjectift, såsom ett resultat af det philosopherande subjectets bemödande att komma till öfverensstämmelse med sig sjelf. Aldrig har han förmått tänka sig den såsom en fortgående och genom en lefvande sjelfständig expansion af sin högsta princip sig utvecklande Construction af det absolutas oändliga sjelfadfirmation, såsom den högsta Grundideens sjelfständiga utveckling till ett fullständigt system såsom en åsigt af allt ur Guddomlighetens ståndpunkt. Att philosophien endast och allenast är till i det absolutas Region, och att den väsentligen fordrar försvinnandet af all subjectivitet i Ideen af det absoluta och genom medvetandets sammanfattande med det absoluta — denna enda sanna åsigt af philosophien söker man förgäfves i denna Skrift. Här är tvärtom, likasom hos Fichte, det subjectiva medvetandet den medelpunkt, kring hvilken allt philosopherande vrider sig. Från ett subjectift behof skall all spekulation utgå, och med tillfredsställandet af detta behof skall den upphöra.

Denna grundfalska Idee om philosophien röjer sig väl öfverallt uti denna Skrift, men den framträder i synnerhet ganska klar, der författaren företager sig att angifva det intresse, som drifver menniskan att philosophera. Nästan ännu mera bestämdt än Fichte söker han upphofvet till allt sannt philosopherande i ett praktiskt intresse, och motsatsen mellan frihet och nödvändighet betraktas här ej från sin högre speculativa sida, utan blott som en strid mellan den frihet, som gifver sig

tillkänna genom samvetet, och det tvång, som de yttre tingen utöfva på människan, en strid, hvilken Menniskan måste söka att upphäfva för att rädda sin frihet och moralitet. Då man nu besinnar, att Moraliteten här, likasom hos Fichte, blott består i den subjectiva frihetens herravälde i medvetandet, och att denna philosophi således, i stället att upphäfva all Subjectivitet i Ideen af det absoluta, endast åsyftar att rädda den subjectiva friheten och förskaffa den en prioritet framför naturnödvändighet, med ett ord att göra subjectiviteten, sasom *subjectivitet*, absolut; så finner man deruti en tillräcklig grund till den nyssnämnda falska åsigten af philosophien; och om man ej kan medgifva H:r H., att det intresse, som leder Menniskan att philosophera, blott eller ens förnämligast är praktiskt, så måste man deremot, åtminstone i det hänseendet, medgifva det praktiska intressets inflytelse på philosophiens beskaffenhet att, enligt hvad hans eget exempel bevisar, ett sådant praktiskt intresse, upphöjdt till philosopherandets motif, är tillräckligt att i grund fördärfva äfven en i sitt anlag sann philosophi.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Härifrån är vägen ganska lätt att bevisa, att det måste vara i ren handling, som det absoluta skall sökas. Blotta föreställningen kan ej mera än de diktade absoluta tingen tjena till upplösning, emedan den sjelf fordrar en förklaring: det samma gäller om medvetandet. Så långt är Författaren fullkomligt ense med Fichte. Men han fortfar: »Icke en gång mitt eget Jag (p. 128)[1] kan vara den förenings- och förklaringsgrund, jag söker. Äfven detta Jag är bestämdt, nämligen såsom Subject af Objectet, och då Objectet åter bestämmes af Subjectet etc.» Härigenom höjer sig Författaren öfver Fichte, hvars absoluta Jag, (som i denna sin absoluthet skulle utgöra Förf:s rena handling), genom den absoluta motsättningen mot ett Icke-Jag genast förvandlar sig i ett delbart, mot ett object motsatt subjectivt Jag.) Förf. fortfar: »Då härigenom icke allenast all Substants både såsom object och subject, utan ock allt accidens, både såsom tillstånd och bestämd, reell handling, är uteslutet, återstår ej annat än Handling, afklädd af alla sina möjliga modificationer, eller ren handling. Af den måste

[1] Grubbes pagina-hänvisning är gjord till uppl. af Ph. C. af år 1799, Sthlm.

derföre hela vår philosophi härledas o. s. v. (pag. 128)». — Denna framställning röjer, att förf:s rena handling utgör det abstracta begreppet af handling, i sin motsats mot Substants, hvilken sista åter för honom är ett absolut ting. Begreppet af ett absolut Esse är för honom således alldeles otillgängligt, och således äfven begreppet af handling såsom den absoluta Substantsens eviga form. Den högsta motsättningen af Ideellt och Reellt såsom Väsende och Form ligger alldeles utom hans Speculation och tillhör endast Schelling.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Das Absolute ist dem Herrn H. reine Handlung, durch deren Begriff er zugleich eine ursprüngliche Begränzung derselben als ihrem blossen Wesen entspringend findet. Wir leugnen keinesweges, dass das Absolute seiner Form nach Handlung ist: allein die Form des Absoluten ist nicht die ganze Idee desselben. H:r H. stellt die blosse von dem Wesen des Absoluten abgesonderte Form derselben als das Absolute auf, und wegen dieser Einseitigkeit seiner Idee des Absoluten nennen wir seine Vorstellungsart einen einseitigen Idealismus.

Handlung kann durchaus nicht als das Wesen des Absoluten gedacht werden. Das Absolute seinem Wesen nach ist nothwendig absolutes Seyn, absolute Identität ohne alle Differenz, und die Handlung ist nur die nothwendige Selbstanschauung der absoluten Substanz, oder nach dem Schellingischen Ausdrucke die Form desselben. Herrn H. aber ist der Begriff der absoluten Substanz, die Grundidee des philosophischen Realismus, durchaus unzugänglich. Jedes Seyn ist ihm ein objectives, ein absolutes Seyn nur das absolute Ding des Dogmatikers. Spinoza und die Eleatiker werden darum den Dogmatikern beygesellt. Der Nahme des Realismus ist ihm sogar ein Schmähwort, eine Benennung, die ihm ganz dasselbe sagt, was man sonst im transscendentalen Idealismus mit dem Ausdruck des Dogmatismus bezeichnete. Seine Vorstellungsart ist also nicht bloss eine Darstellung der Philosophie nur von der idealistischen Seite, sondern eine einseitige Spekulation, die mit gänzlicher Verläugnung der entgegengesetzten Form die Philosophie nur in die Gestalt des Idealismus anerkennt.

Eine Folge dieser Einseitigkeit ist es schon, dass sogar die Form des Absoluten bey Hernn H. nur sehr verworren dargestellt ist. Demjenigen, der es eingesehen hat, dass das absolute Seyn nur unter der nothwendigen Form einer absoluten Handlung ist, oder dass die absolute Substantz nothwendig in der Form einer Selbstadfirmation einer Selbstanschauung ist,

wird die absolute Handlung unmittelbar in der Form der Subject, Objectivität erscheinen, und durch diese Form in eine Construction des Universums sich entwickeln. Bey Herrn H. ganz anders. Da er die Handlung selbst als das ganze ursprüngliche als das ganze Absolute setzt, muss er erstlich den durch Abstraction von dem gemeinsammer aller Handlungen des Vorstellens und Wollens entstehenden Begriff der reinen Handlung ohne alle Modifikation aufstellen. Um weiter zu kommen muss er den Begriff der Construction herbeyholen. Die Handlung muss Princip einer philosophischen Construction seyn: das zu construirende, das letzte Ziel der Construction ist das Ich. Eine Construction in der reinen Handlung ist aber eine Begränzung derselben. Es entsteht also die Frage: wie die reine, aller Modification entblösste Handlung, eine begränzte Handlung werde. — Es bedarf wohl kaum erinnert zu werden, dass diesen zufolge die Handlung hier eigentlich als das sich selbst offenbarende Absolute, sondern nur (wie der Verfasser es nennt) als ein Postulat, als Princip des subjectiven Philosophirens betrachted wird. Die nothwendige Selbstbeschränkung der Handlung geht nicht unmittelbar aus ihrer Idee hervor, sie wird nur zum Behufe der Construction postulirt: dass sie wirklich stattfinde, wird dann folgendergestalt bewiesen.

Nicht genug, dass die absolute Handlung — als unbegränzt gedacht — nichts producirt, und also nicht eine philosophische Construction möglich machen würde auch durch ihre unendliche Expansion in ein Nichts übergehen und unmöglich werden. Also gehört eine Begränzung derselben zum Wesen der Handlung, und ist ebenso absolut wie die Handlung. Wir läugnen keinesweges die Richtigkeit des Beweises: er giebt uns aber keinen genetischen Begriff von der nothwendigen Selbstbeschränkung der absoluten Handlung. Die Nothwendigkeit ihrer Selbstbeschränkung wird hier nur durch einen indirecten und apagogischen, nicht aber durch einen directen und genetischen Beweis dargethan. Zwar sehe ich ein, dass die Handlung nicht seyn würde, wenn sie nicht begrenzt wäre, und dass der Grund dieser Begränzung nicht wie bey Fichte in dem theoretischen Theile der Wissenschaftslehre ansserhalb der Handlung liegen könne. Es war aber die höhere Frage zu beantworten: *Woher* die Selbstbegränzung der Handlung entstehe?[1] Es ist nicht genug dass man mir zeigt, dass eine Selbstbeschränkung noth-

[1] Såsom illustration härtill kan citeras ur Loewe pag. 101: »Die Frage nach dem *Warum* des Anstosses konnte also nicht die Bedeutung haben, dass nach einem *Woher*, d. h. nach einem Causalgrunde desselben geforscht würde — in dem einer solchen Frage von vornherein

wendig zum Wesen der Handlung gehört, ich will zugleich wissen, wie diese Selbstbeschränkung aus dem Wesen derselben hervorgehe. Diese Frage aber wird niemand beantworten, der nicht einsieht, dass die absolute Handlung nur die nothwendige Selbstoffenbarung des absoluten Seyns ist, niemand der nicht die Handlung als die nothwendige Form des Daseyns der absoluten Substantz begriffen hat.

Wer des genetischen Begriffes der Handlung entbehrt, welcher nur mit dieser Einsicht gegeben ist, wird auch aus der sich selbst beschränkenden Handlung nur einen sehr verworrenen Begriff des absoluten Subject—Objects entwickeln. So Herr H. in gegenwärtiger Schrift. Die allgemeine Form der Handlung wird nothwendig eine Verbindung von Action und Reaction, also ein Dualism von entgegengesetzten Thätigkeiten. Die wahre Form der absoluten Handlung ist aber nicht Dualität sondern Triplicität, und nur dadurch ist die Handlung wesentlich und in allen ihren Functionen ein subject—objectivisiren. Die Höijersche Construction der absoluten Handlung kann nicht diese Form der Subject—Objectivität deutlich entwickeln, weil sie die dritte indifferenzirende Thätigkeit, die die entgegengesezte als wesentlich Identisch sezt, ganz und gar nicht bemerklich macht. Diese Mangelhaftigkeit der Construction geht aber aus der ursprünglichen Einseitigkeit des Princips hervor. Wem die Handlung als Handlung das ganze Absolute ist, dem muss die Zweyheit, der Dualism der Richtungen, durchaus ursprünglich seyn. Wenn er auch von dem Begriffe der Handlung ohne Modification, und als Einheit betrachtet, ausgeht, so muss er doch sogleich finden, dass dieser Schein von Einheit nur durch eine solche Abstraction, durch Abstraction von der entgegengezten Richtung entsteht, und dass also der wahre Begriff der Handlung nur durch Ergänzung des entgegengesezten entspringt, und also nur in dem Begriffe einer ursprünglichen Qualität der Richtungen entsteht. Zwar wird er die zwey Handlungen eine sich selbst beschränkende Handlung nennen: er wird aber den indifferenzirenden Akt, wodurch die entgegengesezten Handlungen als wesentlich Identisch gesezt werden, nicht klar fassen, weil dieser Akt nur als die nothwendige Tendenz des mit sich selbst entzweyten Seyns zur ursprünglichen Identität wiederzukehren constructibel ist, ein Begriff, der demjenigen nothwendig mangelt, der der Idee des absoluten

durch die Absolutheit des Ich ein Ziel gesetzt war — es blieb daher nichts übrig, als sie in eine Frage nach dem *Wozu*, d. h. nach dem Finalgrunde der Selbstbegränzung zu verwandeln.»

Seyns entbehrt, und die won dem Wesen abgesonderte Form als das Absolute aufstellt.

So wie aber in dieser Verworrenheit der Begriff der Handlung als eines subject-objectivisirens, eines Selbstanschauens verdunkelt wird, so erstrecken sich auch die Folgen derselben Einseitigkeit über den Begriff der ganzen Entwickelung der sich beschränkenden Handlung. Wenn die absolute Handlung als die nothwendige Form des Absoluten Seyns dazuseyn als eine Selbstanschauung desselben aufgefasst wird, so muss die Entwickelung der absoluten Handlung als eine fortgehende Selbstconstruction des absoluten Subject-Objects sich darstellen. Die absolute Handlung muss von dem ersten Akt der Selbstanschauung bis zum Höchsten fortgehen, in welchem die Tendenz des Absoluten zur Selbstanschauung vollkommen befriedigt wird, und die Absolute Handlung solchergestalt als absolutes Ich sich darstellt, wodurch die ganze Entwickelung nothwendig vollendet ist. Die ganze Entwickelung der absoluten Handlung ist sonach ein in allen seinen Theilen zusammenhangendes Ganze, ein geschlossenes in sich selbst zurückgehendes System, und also eine absolute Totalität von Subject-Objecten oder Universum, und die freie Nachbildung dieser Entwickelung der absoluten Handlung im philosophirenden Bewusstsein, ist die Philosophie als Wissenschaft. Die wissenschaftliche Construction derselben beruht darauf, dass jede Function der absoluten Handlung eine Subject-Objectivität sey, dass die auf einander folgenden Functionen gesteigerte Functionen der Selbstanschauung des Absoluten sind, oder Potenzen der absoluten Handlung, dass der Anfangspunkt der Entwickelung, sowohl als die Aufeinanderfolge der Functionen durch die nothwendigen und immer von neuem Entstehende Tendentz zur Selbstanschauung des Absoluten begründet und bestimmt ist, und dass endlich der Endpunkt der Reihe, durch die endliche vollendete Befriedigung dieser Tendenz im absoluten Selbstbewusstseyn, aber so nothwendig gegeben ist. Dies ist unsere Idee von dem System der Philosophie als einer Darlegung der vollendeten Selbstconstruction der Absoluten Handlung: Sie ist dem Wesen der Sache nach unserer Uberzeugung nach mit der Schellingischen übereinstimmend, wenn sie auch im Ausdrucke nicht völlig mit derselben zusammenfällt.

Von dieser Selbstconstruction der absoluten Handlung giebt die Höijersche Construction nur eine sehr mangelhafte und unvollständige Darstellung, deren Hauptfehler wiederum der ist, dass sie nur einseitig Idealistisch ist. Der durchgängige Mangel formeller Anschaulichkeit in dieser Construction entspringt aus

dem schon genugsam gerügten Grundfehler derselben, dass sie die Form der Subject-Objectivität in den Functionen der Handlung nicht rein darstellt. Auch ist das progressive Princip der Entwickelung keinesweges ein in der Handlung selbst liegendes, wenigstens nicht als solches klar gedacht, wenn auch so etwas dem Herrn H. entfernter Weise vorgeschwebt hat. Das wirkliche progressive Princip ist das in allen Functionen fortdauernde, nur in der höchsten Function befriedigte Streben des Absoluten zur Selbstanschauung. Dieses Princip kann aber nicht klar gedacht werden, wenn man, wie H:r H., die Handlung nicht als Selbstadfirmation des absoluten Wesens denkt. Bey Herrn H. entspringt die fortgehende Entwickelung nur daraus, dass die gegen ihre Gränze zurückwirkende Handlung immer von neuem reflectirt wird. Wenn man aber nach dem Grunde dieser immer erneuerten Reflexion fragt, wird man keine andere Antwort finden als diese, dass das Problem des philosophirens mich zu Uebereinstimmung mit mir selbst zu bringen, oder das reine Ich zu construiren, lediglich durch eine durch mehrere Momente fortgehende Construction, das heisst, durch eine fortgezetze, wiederkehrende und immer weiter bestimmten Begränzung derselben, aufzulösen ist. Die fortgehende Construction ist also nicht eine nothwendig fortgehende Selbstconstruction der absoluten Handlung: die Darstellung der Construction foglich auch nicht eine objectiv-wissenschaftliche Darlegung der nothwendigen Functionen dieser Selbstconstruction. Die Wissenschaftliche Darstellung wird durch die Herbeyziehung des subjectiven Philosophirens getrübt. Das Philosophiren wird betrachtet nur als eine subjective Reflexion, veranlasst durch eine Entzweiung in meinem Wesen (durch den Streit der Freiheit und Nothwendigkeit). Der Zweck dieses Subjectiven Bemühens ist Uebereinstimmung mit mir selbst, welche hervorgebracht wird durch Construction des reinen Ich. Zum Behufe dieser Construction muss ich ausgehen von einer sich selbst begränzenden Handlung: und da von hier aus nur durch mehrere wiederkehrende Reflexionen der Handlung ein reines Ich entstehen kann, so muss ich diese erneuerte Beschränkungen der Handlung vornehmen um zugleich auf die Producte derselben reflectiren, und dieses fortgehende Construiren macht das System der Philosophie aus.

Es bedarf wohl unserer Erinnerung kaum, um dem ächten Kenner der Philosophie bemerklich zu machen, dass der Standpunct dieses Construirens, weder durchaus der transscendentale des Fichteschen Idealismus, noch der absolute der Schellingschen Speculation ist, sondern zwischen beiden unentschieden

schwankt. Das construirende Subject ist von der einen Seite allerdings die Handlung in ihrer höchsten Begränzung, von der andern aber unterscheidet es sich doch von der Handlung, und nimmt die Construction vor nur um sich seine eigene Möglichkeit als Subject zu erklären. Die Construction ist allerdings nur eine Erklärung der Möglichkeit des Subjects als solchen: alles was construirt wird, ist in so weit allerdings nur aufgezeigt als nothwendige Bedingung des Subjectiven Selbstbewusstseyns, und *in so weit* ist der Gesichtspunct allerdings bloss Transscendental, nur dass die Darlegung der Bedingungen des Selbstbewusstseyns hier genetisch ist, d. i. nicht durch blosse transscendentale Deductionen nach Fichtescher Art, sondern durch fortgehende Construction derselben geschieht.

Dies wird noch deutlicher werden, wenn wir den Hauptpunct erwägen, dass das reine Ich als das lezte Product der begränzten Handlung und leztes Ziel der Construction ausdrücklich aufgestellt wird. Einerseits erhellt hieraus — was aus dem unvollkommenen Begriffe der absoluten Form leicht erklärt wird — dass Herr H. sich nicht über das reine Ich zum wahren Begriff des absoluten Ich, das Höchste der wahren Construction, die von aller Subjectivität gereinigte intellectuelle Anschauung zu erheben vermochte: andererseits setzt er den im Grunde bloss transscendentalen, einseitig idealistischen Charakter seiner Vorstellungsart, in ein klares Licht. — Das Subject bleibt ihm, nach Fichtescher Art, in jeder Rücksicht das Höchste: das Ziel und der Zweck seiner Philosophie: und der Endpunct seines ganzen Bestrebens. Das Höchste, wozu er in seiner Construction gelangt, ist das dem Object entgegengesetzte subjective Ich. Er hat es nicht eingesehen, dass die Selbstanschauung des absoluten, oder die Entwickelung der reinen Handlung, nicht in einem Puncte, bey welchem das Gegensatz des construirten gegen ein äusseres besteht, vollendet seyn könne; er hat dies nicht eingesehen, weil er sich die Entwickelung der reinen Handlung, nicht als eine fortgehende Selbstanschauung des Absoluten deutlich gedacht hat. Seine Philosophie ist die Transscendental-Philosophie zwar in der Form einer wirklichen Construction der Intelligenz, allein in ihrer Einseitigkeit allein aufgefasst, und als die ganze Philosophie angesehen.

Das eigentlich charakteristische der in vorligender Schrift dargelegten Vorstellungsart ist ein unentschiedenes Schwanken zwischen der Ansicht der Fichteschen Subjectivitäts-Lehre und dem höheren Standpuncte des absoluten Idealismus, dem sich der Verfasser annähert ohne ihn errichen zu können. Um diese

Art von Halbheit über welche den Verfasser, wie es scheint, schon die formale Conseqvenz hinaushelfen sollte, dennoch begreiflich zu finden, muss man seine Vorstellungsart in ihrem Ursprung zu verstehen versuchen. Durch ein gründliches Studium der Kantischen und Fichteschen Schriften hatte sich der Verfasser des von diesen grossen Männern erfundenen transscendentalen Idealismus bemächtigt. Das Fichtesche System war ihm das wahre, wie er es öfters entschieden ausspricht. Es ist seine ganz unzweydeutige Behauptung, *dass es Fichte endlich gelungen war durch seinen bestimmt gefassten transscendentalen Idealismus für alle Zeiten den Gesichtspunkt festzusetzen, von welchem alle Philosophie ausgehen muss, und dass es also darin keine Erfindung weiter gebe* (p. 185). Wir werden unten es sehen, dass seine Philosophie so wohl dem Geiste nach in allgemeinen, als in allen ihren Theilen ganz das wohlbekannte Gepräge der Fichteschen Subjectivitäts-Lehre trage. Seiner Ueberzeugung nach war also, in Rücksicht der Grundlage der Philosophie nichts weiter übrig als die von Fichte selbst für höchst mangelhafte Darstellung seiner Lehre zu verbessern, nichts weiter *diesem System jene Deutlichkeit, Ausfürlichkeit und Zusammenhang der Theile zu geben, welchen es noch nicht in den Fichteschen Schriften hatte,* oder es *zum System in strengerem Sinne oder Wissenschaft in derselben Bemerkung wie die Mathematik zu machen,* mit einem Worte, die wissenschaftliche Darstellung desselben zu vervollkommen.

Die Forderung einer vollkommenern wissenschaftlichen Darstellung war also schon durch Fichte gegeben, selbst die Form dieser Darstellung folgte schon theils aus dem Princip der Fichteschen Lehre, theils aus Schellings früheren Schriften. Es war das Verdienst des Herrn H., dass er diese Winke zu benutzen verstand, und dadurch durch die blosse Conseqvenz sogar — über die Fichtesche Lehre hinaus, zu einem höheren Standpuncte getrieben ward. Weil er aber beinahe unbewusst, in dem er nicht eine höhere Ansicht, sondern nur eine wissenschaftlichere Form der für wahr angenommenen Fichteschen Lehre, suchte, dahin gelangt war, wusste er sich auch nicht auf diesem Puncte zu behaupten, und daher muss man sich jene Halbheit, jenes Schwanken zwischen ganz verschiedenen Standpuncten erklären, welches wir als den Charaktär dieser Schrift angegeben haben.